

מצורף
לשבועון
'כפר חב"ד'

ב"ה

ההגדה לעורך הסדר

ימים הסמוכים ליי"א ניסן, ה'תשפ"ה

לידידי השלוחים, ציבור אנ"ש והתמימים, עורכי הסדרים הציבוריים שי'.

נמצאים אנו במעמד ומצב של "מלכויות מתגרות זו בזו", כפי שניבאו חז"ל במסכת סוטה. אסונות כבדים פוקדים את מדינתנו והסמוכות לה. ובה בעת, עינינו נשואות אל אחינו בני ישראל היושבים בארץ הקודש הנתונים בצרה ובשביה. רבים מאחינו נאלצו לעזוב שלא מרצונם את בתיהם ואת קהילותיהם, והולכים ברגעים אלו "במדבר בארץ לא זרועה" כלשון הכתוב.

נוצר אפוא מצב, שרבים מהיקרים לנו נשארו ללא סעד וללא משען רוחני וגשמי, ובמושבותיהם החדשים חיים בתחושת ניכור ותסכול, לדאבון לב. כדברי חז"ל "כל ישראל ערבים זה בזה" - ערבות זו מחייבת אותנו לפעולה.

בשעה קשה זו, חובתנו הקדושה לעשות כל מאמץ, ולקיים בעצמנו "ואהבת לרעך כמוך", על מנת לחבקם באהבת ישראל אמיתית ולהעניק להם את תחושת המשפחתיות, אותה הם התרגלו לקבל בקהילתם הקודמת.

אין ספק שליל הסדר - מלבד היותו נשמת העם היהודי, ערב שבו מספרים את יציאת מצרים לדור הבא כציווי תורתנו הקדושה "והגדת לבנך" - הרי הוא גם הזדמנות נפלאה לתת לכל יהודי ויהודייה תחושה שהם חלק בלתי נפרד ממשפחת "עם ישראל".

• • •

ידועים דבריו המיוחדים של כ"ק אדמו"ר בקשר לעריכת סדרים ציבוריים, והדברים נוגעים באופן מיוחד לזמננו. בדברי קדשו ב"חידות" של הרבנים הראשיים (בכ"ז אדר תשמ"ו), עורר הרבי על עריכת סדרים ציבוריים, על הסדר הנכון, וכיצד לעורכם.

בין הדברים אמר הרבי: "ישנו פתגם שיהודי בטבעו הוא 'סוחר'... גם אנכי מחשב כבר מה אפשר 'להרוויח' מכל העסק' לאחרי הפסח! ובכן, ה'ריוח' הוא - שכתוצאה מעריכת 'סדר פומבי' שבו יבואו 'פנים חדשות', ותהי' היכרות עם הילדים והוריהם, אזי יוכלו להמשיך בזה גם לאחרי הפסח בנוגע לכמה וכמה עניני יהדות, תורה ומצוותיה".

ליל הסדר הוא הלילה שעושה לנו סדר ומזכיר מי אנחנו ולאן מגמת פנינו כעם סגולה. אולם לשם כך עלינו להתכונן כראוי, "שלא ייכנס בקיום המצווה בפתע פתאום שאין דעתו עדיין מיושבת עליו, אלא יזמין עצמו לדבר ויכין לבו במתון עד שייכנס בהתבוננות ואז יתבונן מה הוא הולך לעשות ולפני מי הוא הולך לעשות" (מסל"י), וכהכרזתו הידועה של הגבאי בבית מדרשו של הרבי לפני ה'תקיעות'.

דבר זה נכון גם עבורנו, עורכי הסדרים. בפרט, כשרוצים להעביר את חווית ליל הסדר לקהל רחב בסדרים הציבוריים, חשוב שנהיה מחוברים להקשרים, ללשון ההגדה, ולמנהגי ישראל.

• • •

לפיכך אספתי בקובץ שלפנינו, כמדי שנה, לקט של שיחות קודש, ביאורים, הערות והארות על משמעות חג הפסח וליל הסדר.

בחלק מהחומרים הללו, השתמשתי בשנים האחרונות, בזמן עריכת ליל הסדר הציבורי כאן באודסה, והנני חולק אותם איתכם - עורכי הסדרים - למען תזכו גם אתם לזכות את הרבים.

החומר חולק ל'רעיונות', דבר דבור על אופניו. כל רעיון נכתב לפי סדר ההגדה במקומו המיועד לו. כל החלוקה נעשית על דעתי, ולנוחותכם בלבד. ניתן להשתמש בו כפי הצורך, כמובן.

בנוסף, שילבתי כאן את מנהגי הרבי, לטובת אלו שעורכים את הסדר האישי שלהם יחד עם הקהל, שמפני העיסוק והטרחה לשם שמים, ומפני שהשכחה מצויה, יהיה להם זה לעזר רב.

כאן המקום, להודות לכל אלו ששלחו לי חומרים בשנה זו ובשנים עברו. ובקשתי שטוחה להמשיך לשלוח אלי חומרים לרווחת הציבור, וכבר אמר שלמה המלך בחוכמתו: "מונע בר . . וברכה לראש משביר".

כמובן, ניתן להשתמש בחומרים אלו, גם בסעודות החג וחול המועד, לאמירת דבר תורה - "לחיים". כך נוכל להמשיך את רוח הסדר לכל ימי החג ולהעשיר את שיחות השולחן במשמעות ותוכן.

• • •

יהי רצון, שנזכה תיכף ומיד לקיום הייעוד "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". בגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים" אכ"ר.

ימים הסמוכים ל"א ניסן
ידידכם אברהם וולף
אודסה, אוקראינה

נ.ב.

לשם נוחיותכם ולהעשרת חווית ליל הסדר, ערכתי את הביאורים להגדה באופן מיוחד המאפשר לכל אחד מעורכי הסדר לבחור דרך מסוימת בהעברת תוכן ומשמעות הסדר. כך תוכלו, אם תרצו, להעביר את הסדר לאור נושא מרכזי אחד שיעניק לערב כולו אחדות רעיונית וחוויה ייחודית.

למשל, מי שמעוניין לערוך סדר עם דגש על תורת הסוד ימצא ביאורים בסימון **"הנגלה שבנסתר"** - אלו הם דברי קבלה וחסידות המבארים את עומק הרבדים הפנימיים של ההגדה, ומגלים טפח מעולמות עליונים בשפה המובנת לכל נפש.

למי שמעדיף להעביר את הסדר בדרך של סיפור, כפי הציווי "עלינו לספר ביציאת מצרים", סימנתי את הסיפורים החסידיים והמעשיות בסימון **"המרבה לספר"** - אלו הם פנינים מעולמם של צדיקים, המאירים את ההגדה באור חי ומוחשי, ומקרבים את הלבבות לעבודת ה'.

ואילו למבקשים להתמקד בהעברת המסורת מדור לדור, סימנתי ביאורים מיוחדים תחת הכותרת **"והגדת לבנך"** - אלו הם דברים המדגישים את חשיבות המסירה של מורשת יציאת מצרים מאב לבן, ומלמדים כיצד לקרב את הדברים אל לב הצעירים והמבוגרים כאחד.

בדרך זו יוכל כל אחד לבחור את הנתיב המתאים לו ולקהל המשתתפים, ובכך להעניק ממד נוסף של משמעות לליל הסדר. כמובן, ניתן גם לשלב בין הגישות השונות כפי הצורך והעניין.

במקום הקדמה

השם "הגדה" אינו שם שגרתי בספרות הקודש שלנו. מדוע לא יקרא "סידור", מלשון "סדר פסח"? או "מגילה" כפי שמספרים את נס פורים במגילת אסתר?

"הגדה" נגזר מהפסוק "והגדת לבנך", המצווה אותנו לספר את סיפור יציאת מצרים. וכדברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה: "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן... שנאמר 'והגדת לבנך'". ומוסיף: "מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו".

חכמינו, בסדרם את ליל הפסח, השתמשו בשיטות מופלאות להעברת המסר לדורות הבאים, כך שגם אנו, אלפי שנים אחרי, עדיין מתרגשים בליל הסדר.

היסוד הראשון בסדר הוא ארבעה הקושיות. חז"ל הבינו שדרשות אינן יעילות לילדים. הדרך הטובה ביותר לזכור היא כאשר מתעוררת תמיהה על הנהגה מסוימת, כאשר מתעוררת סקרנות ושאלה. התשובה לשאלה נחרטת בזיכרון.

לכן תיקנו חכמים שבלייל הסדר נעשה דברים יוצאי דופן שמטרתם "להתמיה את התינוקות" - לעורר את תשומת ליבם ולהביאם לשאול 'מה נשתנה?'.
כך כתב הרמב"ם: "וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו". מטרת השינויים אינה שינון בעלמא, אלא לעורר סקרנות אמיתית. כשהילד שואל, זהו סימן מובהק שהוא מוכן לשמוע. והתשובה שיקבל תחקק בזיכרונו. זהו השיעור הראשון בחינוך מליל הסדר.

לקח נוסף מההגדה מגיע מסיפור ארבעת הבנים. לעתים קרובות הורים מתייחסים לילדיהם באופן שווה - נותנים אותן מתנות, מציבים אותן ציפיות ומשווים ביניהם.

ההגדה מלמדת אותנו, שישנם ארבעה בנים שונים זה מזה בתכלית. לחכם יש להסביר בהרחבה כי הוא באמת מבקש להבין. הרשע אינו באמת שואל, אלא מלגלג, ובאשר כך דורש מענה מסוג אחר. התם מתקשה בביטוי עצמו ושואל בפשטות "מה זאת?". והרביעי אינו יודע אפילו לשאול, ועלינו לפתוח לו.

המסר ברור - כל ילד הוא ייחודי, וכל אחד זקוק לגישה אישית ולמענה המתאים לו. מסר נוסף, מועבר אלינו על ידי מנהג עתיק בלילה זה, והוא: גניבת האפיקומן. ילדים נמשכים לדברים אסורים בבחינת "מים גנובים" מתקו". כשאומרים לילד "אסור לגעת", הדבר רק מגביר את סקרנותו ורצונו.

חכמינו, שהכירו את טבע הילד, לא ניסו לדכא נטיות אלו אלא ניתבו אותן לדברים חיוביים. הם ניצלו את הסקרנות והמרדנות של הילד כדי להשאירו ער עד סוף הסדר - כעת עליו להחזיר את האפיקומן.

מכאן למדנו שגם מי שלא הצליח לשנות את מידותיו הטבעיות, יכול לנתבן לקדושה. כהורים, עלינו לזהות את תכונות ילדינו ולכוונן לאפיקים חיוביים.

בסיום הסדר מבקשים מהילד להחזיר את האפיקומן, ומבטיחים לו מתנה תמורתו.

יש הטוענים שזו גישה חינוכית פסולה - לשחד את הילד לעשות את הנכון?! אך ההלכה היהודית רואה זאת אחרת. הרמב"ם כותב: "נער קטן כשמביאים אותו ללמוד תורה... יצטרך המלמד לזרוז בדברים האהובים עליו... 'קרא ואתן לך אגוזים'". ועם הגיל והבגרות, המניעים משתנים ומתעדנים.

כך גם במנהג האפשערניש (תספורת ראשונה), מורחים דבש על האותיות וזורקים סוכריות כדי לחבב את התורה. גם מבוגרים פועלים ממניעים של תגמול - אם משכורת, סיפוק אישי או הכרה. אמנם עבודת הצדיקים היא שלא על מנת לקבל פרס, אך מילדים איננו מצפים להנהגה כזו.

בליל הסדר הכל במספר ארבע: ארבע כוסות, ארבע קושיות, ארבעה בנים. וגם יסודות החינוך שלמדנו מההגדה הם ארבעה:

1. לעורר עניין וסקרנות כדי להעביר מסרים
 2. להיות קשובים לייחודיות של כל ילד ולהתאים את המענה
 3. לנתב תכונות וכישורים לדברים חיוביים
 4. להשתמש בתמריצים חיוביים כדי להנחיל ערכים
- זהו מסר גם עבורנו המבוגרים. גם אנו - וראוי שנתעניין לפני שנלמד, נהיה קשובים לעצמנו ולסובבים, ננתב את כישורינו לטוב, ונפרגן לעצמנו על הישגינו.

פתיחת ליל הסדר

הנגלה שבנסתר: לצאת היום ממצרים

חג שמח לכולם!

ידידי היקרים, אני שמח לראות את כולנו יושבים כאן יחד, אנשים, נשים וטף. הגענו לכאן הלילה לחגוג יחד את אחד הלילות החשובים ביותר בעם היהודי - "ליל הסדר".

חג הפסח הוא הראשון בשורת החגים שקיבל העם היהודי, ובמידה רבה הוא החשוב שבהם. חג זה מהווה אבן יסוד בעיצוב הזהות היהודית ובהשרשת השייכות לעם ישראל, לעברו ולערכיו הנצחיים. ליציאת מצרים שמור מקום נכבד ביותר בדת ישראל.

מלבד חג הפסח שאנו חוגגים לזכר יציאת מצרים, מצווה אותנו התורה: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". חז"ל מוסיפים ומדגישים: "בכל דור ודור ובכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". לכן אנו מזכירים את יציאת מצרים גם בקריאת שמע פעמיים ביום.

מהו אכן העניין הגדול שעושים מיציאת מצרים, אירוע שהיה לפני יותר משלושת אלפים שנה? מדוע חשוב כל כך לזכור את יציאת מצרים, ולמה חייב כל אדם, בכל זמן, לראות את עצמו כאילו הוא זה שנגאל?

בתורת החסידות מוסבר, כי מרכזיותה של יציאת מצרים נובעת מכך, שהיא ממחישה ומסמלת את מהות חיי האדם בעולם הזה ואת מטרת ירידת נשמתו למטה. על-פי תפיסה זו, יציאת מצרים אינה אירוע היסטורי עתיק בלבד, אלא תהליך שצריך להתרחש יום-יום, שעה-שעה בנפשו של כל אדם.

מצרים - מלשון מיצר והגבלה. לכל אדם יש את ה'מצרים' והמחסומים שמגבילים אותו ומפריעים לו להיות מי שהוא באמת. ה'מצרים' הללו הם ההרגלים, דרכי החשיבה, הרצונות, המאויים, הסביבה, וכדומה. כל אלה סוגרים על האדם, מגבילים אותו, מנסים לנתב אותו בדרכם. אין הם מאפשרים ל'אני' הפנימי שלו להתבטא בחופשיות.

בכל יהודי יש חלקים שונים של הנשמה. החלק העמוק ביותר בנשמה נקרא "יחידה". יציאת מצרים, במובן הרוחני שלה, היא הרגע שבו החלק העמוק הזה של הנשמה מתגלה ומתחבר עם שאר חלקי הנפש, וזוהי החירות האמיתית.

בשפה פשוטה, כאשר אנחנו ב'מצרים', אנחנו לא מצליחים לבטא את הטוב האמיתי שבתוכנו. אנחנו כמו סגורים בתוך קליפה שלא מאפשרת לאור הפנימי שלנו לזרוח החוצה. יציאת מצרים היא שבירת הקליפה הזו ומתן אפשרות לאור הפנימי להאיר.

סדר פסח עצמו מתוכנן בצורה מיוחדת. הקערה עם סימני הסדר מסודרת לפי מבנה רוחני עמוק - כל פריט בקערה מסמל איכות רוחנית מסוימת. המצה, למשל, נקראת "מאכל האמונה" - היא מחברת את האמונה הפשוטה שלנו עם ההבנה השכלית. המצה היא גם לחם בסיסי ללא תוספות, המסמל את הפשטות והצניעות שמאפשרים לנו להתחבר לאמת הפנימית שלנו.

המטרה האמיתית של ליל הסדר היא להביא את האור הרוחני הגבוה אל תוך החיים היומיומיים שלנו. כשאנחנו אומרים "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", הכוונה היא שאנחנו צריכים להרגיש את החירות הזו בחיים שלנו היום, כאן ועכשיו, ולהפוך את העולם למקום טוב יותר.

החובה הגדולה המוטלת על האדם בחייו היא 'לצאת ממצרים' - להשתחרר מכל ההגבלות והאילווצים. להיות מי שהינו באמת - יהודי עם נשמה יהודית, מלאה אהבת ה' וצימאון לתורה ולמצוותיה. חג הפסח - חג החירות, מעניק לנו כוחות לא רק ליציאה ממצרים' בימי החג, אלא לשחרור הנפש מכבלי הגוף במשך כל השנה.

לכן התאספנו כאן כולנו יחד הערב, לחגוג את היציאה שלנו מעבדות לחרות, ולקבל כוחות כדי שנוכל לצאת כל אחד מהמצרים הפרטיים שלו, הלילה ולאורך כל השנה הבאה עלינו לטובה.

אני מאחל לכולנו, שהיום אכן נצא מכל המגבלות והמצרים שסובבים אותנו, ונזכה לחירות אמיתית, פנימית וחיצונית כאחד.

המזבחה לספר: המהגרים האמריקאים ועם ישראל

חג שמח לכולם!

ידידי היקרים, אני שמח לראות את כולנו יושבים כאן יחד, אנשים, נשים וטף. הגענו לכאן הלילה לחגוג יחד את אחד הלילות החשובים ביותר בעם היהודי - "ליל הסדר". התאריך היהודי הערב הוא: י"ד בניסן ליל ט"ו בניסן (בלילה השני: ט"ו בניסן ליל ט"ז בניסן).

אני רוצה לקרוא לכם חלק מנאומו של דוד בן גוריון בפני אחת מוועדות האו"ם. זה היה בחג הפסח של שנת 1947. בן גוריון בעדותו אל מול ועדת החקירה של האומות המאוחדות, אמר כך:

"לפני כ-300 שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה "מייפלאואר" (Mayflower), ובה אנגלים שקצו בחברה ובמשטר האנגלי, וחיפשו חוף שומם לחלוטין להתנחל בו ולהקים עולם חדש. הם נחתו ב... אמריקה. והיו ראשוני המייסדים והבונים של ארץ ואומה זו.

"היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה (ועל כן, כל ילד אמריקאי יודע שם זה מבית אביו, בית ספרו, ועוד).

"אבל תאב אני לדעת, האם יש אנגלי אחד, היודע בדיוק את יום ושעת הפלגת אנייה זו? וכמה אמריקאים יודעים זאת? מה יודע ילד אמריקאי - ואף - מבוגר? כמה אנשים היו באונייה זו, שמות משפחותיהם, מה לבשו, מה אכלו, מה מסלול הפלגתם ומה אירע להם כל הדרך? ממה ניזונו וכיצד שתו מים? היכן הנקודה בה עלו על חוף הארץ שייסדו אבותיו אלה, ובה הוא גר היום בזכותם?

"והנה, לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, המשיך בן גוריון את עדותו, קודם הפלגת "מייפלאואר", יצאו היהודים ממצרים. כל ילד יהודי בעולם - באמריקה, רוסיה הסובייטית, בתימן ובגרמניה - יודע בדיוק:

"אבות אבותיו יצאו ממצרים בעלות השחר של החמישה עשר בניסן. מה לבשו? מתניהם חגורים ומקלם בידם!" הם אכלו מצות! והגיעו אחרי 7 ימים לים סוף!

"הוא גם מכיר את מסלול המסעות וקורותיהם במשך 40 שנה! אכלו "מן" ו"שליו", ושתו מים מ"באר מרים"! הגיעו לארץ דרך הירדן מול יריחו! ואף שמות משפחותים לבית אבותם יצטט מן החומש!

"עד היום הזה אוכלים יהודים בכל העולם כולו "מצה" זו שבעה ימים מחמישה עשר בניסן, ו"מספרים ביציאת מצרים", ובצרות שבאו על היהודים מיום שיצאו לגולה

ואילך, והם מסיימים בשני מאמרים; "השתא- עבדי (השנה אנו עבדים), לשנה הבאה בני חורין", "השתא- הכא (השנה אנו עדיין בגולה), לשנה הבאה בירושלים", בארץ- ישראל.

"כך טיבם של יהודים..." , כך סיים בן גוריון את עדותו.

והנה כולנו כאן יושבים הערב, עם עוד מיליוני משפחות יהודיות בכל העולם כולו, וכל זה בגלל שהיום הוא ליל הסדר... כמו שסיים בן גוריון את נאומו? "כך טיבם של יהודים..."

אגב, בשונה מהאנגלים ומהאמריקאים, אני כן יודע את הפרטים החשובים: ב-6 בספטמבר 1620 יצאה המייפלאואר למסעה מנמל פלימות' שבאנגליה, על סיפונה היו 102 נוסעים, ביניהם 19 נשים ו-33 ילדים. אני אהיה כנה, ואומר לכם שאין לי מושג מה הם אכלו שם, אבל לדעתי לא היו להם מצות טעימות כמו שיש לנו כאן היום על השולחנות...

הגדת לבנך: מסר האהבה העובר מדור לדור

חג פסח שמח לכולם!

החג נקרא בחמישה שמות מרכזיים בשל הטעמים דלהלן:

1. חג המצות - הוא השם המופיע בתורה, על שם המצות שאכלו בני ישראל בצאתם ממצרים.
2. חג הפסח - על שם שהקב"ה פסח (דילג) על בתי ישראל במכת בכורות.
3. חג החרות - על שם שבני ישראל יצאו מעבדות (מצרים) לחרות, כפי שאנו אומרים בתפילות החג "זמן חרותנו".
4. חג האביב - על שם שהחג נחוג בחודש האביב.
5. חג הגאולה - על שם שאנו עתידים להיגאל בחודש זה, כמו שנאמר "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל".

ישנם עוד מספר שמות לחג, בהם משתמשים יהודים ממדינות שונות:

בקרב יהודי עיראק, מוכר חג הפסח גם בשם "שְׁתֵּאחְ'א", זהו גלגול של הצירוף "השתא הכא" בארמית (ובעברית "השנה כאן") המוזכר בהגדה - 'הא לחמא עניא'.

בקרב יהודי קווקז, נקרא החג בשם "ניסונו", שנגזר משם חודש ניסן העברי בהגייתו בניבים הפרסי. באנגלית, שם החג הוא 'פאסאווער' - Passover.

מדוע, אם כן, אנו קוראים לחג דווקא בשם "חג הפסח"? בפרט, שבתורה החג הזה נקרא בכלל בשם: "חג המצות"! מדוע אנו משנים, את השם המקורי שנתנה התורה לחג הזה?

התשובה טומנת בתוכה הוראה ומסר לחיים: אנו מכנים את החג הזה בשם "פסח" - כדי לזכור כיצד פסח ה' על בתינו במהלך מכת מצרים האחרונה - מכת בכורות - אף שבתורה שם זה כלל אינו מוזכר.

הקב"ה, לעומת זאת, מכנה את החג הזה בשם "חג המצות", כדי לזכור את נכונותנו, לעזוב את מצרים בחיפזון וללא כל דאגה, אפילו שהבצק עדיין לא תפח.

וכאן אנו רואים דבר נפלא: כשם שאנו מכירים תודה לקב"ה על הנס שהוא עשה לנו, כאשר פסח מעל בתינו, כך גם הקב"ה בוחר להבליט את מה שאנו עשינו "בשבילי", יצאנו בלי אוכל, רק עם מצות, למדבר הגדול פשוט כי אנו בוטחים בו.

במילים אחרות: כל אחד משני הצדדים בוחר לקרוא לחג על שם המחווה שהצד השני עשה למענו.

כי אהבה והערכה, הם מרכיבים חשובים בכל קשר קרוב, בין אם מדובר בקשר בין בעל לאישה, בין הורה לילד, או בין חברים.

בלב ליל הסדר עומדת מצוות "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג, ח). מצווה זו אינה רק על העברת סיפור היסטורי. זוהי הזדמנות להעביר מסר עמוק של אהבה הדדית בין הקב"ה לעם ישראל.

מעניין: כל קהילה הוסיפה את התובנות שלה, ואת הדרך הייחודית שלה לחוות את החג. יהודי עיראק עם ה"שתאח'א", יהודי קווקז עם ה"ניסונו" - כולם שימרו את אותו המסר של אהבה הדדית, אך בגוונים שונים, בשפות שונות, ובמנהגים שונים.

מצוות "והגדת לבנך" אינה מסתיימת בליל הסדר. זוהי מצווה המתפרשת על פני כל השנה - להעביר לילדינו את המשמעות של להיות יהודי, את השמחה שבמצוות, ואת העומק של הקשר שלנו עם הקב"ה. ליל הסדר הוא רק הדוגמה המובהקת והמרוכזת ביותר של חובה זו, אך היא ממשיכה הלאה לכל רגע של חינוך יהודי.

זוהי המשמעות העמוקה של: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", ללמוד ולהעביר לדור הבא באמצעות קיום מצוות "והגדת לבנך", לא רק לספר סיפור עתיק, אלא להפוך אותו לחלק מהזהות הפנימית שלנו ושל ילדינו. זוהי העברת מסר האהבה מדור לדור במלוא עוצמתו.

בני חורין

חג הפסח הוא חג המלכים, חג בו כל אחד מאתנו אמור להרגיש כמלך. אחד הדברים שהיום נעשה בכדי להרגיש כך - הוא ה"הסיבה" - שכן כך היה נהוג אצל אנשי אצולה, בשונה מעבדים - לאכול בהסיבה.

ולכן, את כל "ארבעת הכוסות" נשתה בהסיבה; את ה"מצות" נאכל בהסיבה; את ה"כורך" נאכל בהסיבה, וגם את ה"אפיקומן" בסוף הארוחה נאכל בהסיבה. כל זאת נעשה, כדי להרגיש בני חורין, כמנהג המלכים.

דבר נוסף שנהוג בקהילות ישראל, שנעשה בשביל להרגיש שאנו חוגגים את "חג המלכים" - בכל בית מוציאים את כל הכלים היפים ביותר, את כלי הכסף ואת הבגדים הכי יפים.

המדרבה לספר: הגנבים של ליובאוויטש

האדמו"ר הקודם של חב"ד - רבי יוסף יצחק, סיפר, שאצל סבו - האדמו"ר המהר"ש, היו מעמידים על השולחנות בשעת ה"סדר" את כלי הכסף והזהב שהיו בבית, והיו רבים כאלה.

אחרי אמירת "שפוך חמתך" לא היו סוגרים את הדלת למשך הלילה.

מספרים שבליובאוויטש היו שני עגלונים, שאול ושלמה שהיו גנבים. הם היו אומרים שבפסח אין הם גונבים ח"ו, וכך גם לא בשבתות וחגים. אלא מה? הם מבקרים במקומות כדי להתבונן מה יש להם "לעשות" בחול המועד...

מלתא דבדיחותא: בני חורין

מספרים שאחד מראשי ממשלת ישראל נפגש עם נשיא ארצות הברית, בשנים הראשונות לאחר קום המדינה.

לשאלת נשיא ארצות הברית: כמה אנשים גרים אצלך?

ענה ראש הממשלה: 5 מיליון

שאל אותו הנשיא: "ולזה אתם קוראים תפקיד קשה?"

אני נשיא של 250 מיליון אזרחים...

ענה לו ראש הממשלה: אני אבל ראש ממשלה של 5 מיליון "ראשי ממשלה".

ידידי, הלילה אני מנהל סדר של 180 מלכים.

זה תפקיד לא קל, אז לפחות תעזרו לי עם השקט...

ניקיונות מן החמץ

הלילה הזה - ליל המלכים, מגיע לאחר ימים ארוכים של ניקיונות. לאחר ה"מכירת חמץ", "בדיקת חמץ", "ביעור חמץ", ו"ביטול חמץ" - כבר אין ולא יכול להיות ברשותנו אפילו פירור אחד של חמץ. עכשיו אפשר להתחיל לחגוג את החג כהלכתו.

המזבח לספר: וודקה בליל הסדר

בתקופת שלטון הצאר ברוסיה, כאשר חוק אסר על סחר ושתיית משקאות חריפים, עם התקדש החג, ביקש רבי לוי יצחק מבארדיטשוב ממשמשו להשיג וודקה. השמש נדהם: "רבי, הרי פסח היום!" אך הרבי התעקש: "עשה כדברי, השג לי וודקה ללחיים!"

בלית ברירה, פנה השמש לבית יהודי קרוב וביקש וודקה בהשאלה. בעלי הבית, המופתעים, שאלו לפשר הבקשה המוזרה. כששמעו שהרבי הוא המבקש, הצטערו להודיע שבפסח אין בביתם טיפת חמץ. כך קרה גם בבתיים יהודיים נוספים אליהם נשלח השמש.

לבסוף הורה רבי לוי יצחק לשמשו לחפש בבתי הגויים. בבית הראשון טען הגוי תחילה שאין לו משקאות בשל האיסור החוקי, אך כשהובטח לו תשלום נדיב, התברר שיש לו וודקה בשפע.

כששב השמש עם הבשורה, עמד רבי לוי יצחק ליד שולחן הסדר ואמר: "ריבוננו של עולם, ראה עמך המופלא! הצאר, עם צבאו, משטרתו, קנסותיו ובתי כלאו, אסר אלכוהול - ובכל זאת, תמורת רובלים ספורים ניתן להשיגו בקלות. ואילו אתה, ללא

צבא, משטרה או עונשים, רק ציווית בתורתך שחמץ אסור בפסח - ובכל הון שבעולם
אי אפשר למצוא טיפת משקה חמץ בבית יהודי!"

מלתא דבדיחותא: איזה רשע, רשע יותר

המן ופרעה יושבים בגהינום. המן שואל את פרעה: מדוע עשית להם חג של שמונה ימים, למה לא עשית להם את זה כמוני, יום אחד פורים בלבד? עונה לו פרעה, אני לפחות נתתי להם לפני זה חודש עבודה של ניקיונות...

מלתא דבדיחותא: עזרה של גבר

בעל הבית אחד ניגש אל אשתו בעיצומם של עבודות הניקיון לפסח ושואל: "כיצד אוכל לעזור בהכנות לפסח?"
"תלמד בבית הכנסת, זו תהיה העזרה הכי גדולה", - עונה לו הרבנית.
"כעבור שעתיים הוא חוזר הביתה, - "מה קרה שכבר חזרת?"
שואלת אשתו. - "כמה אפשר לעזור?" - עונה הבעל! - "עייפתי".

סידור המצות בקערה

את שולחן החג נתחיל עם סידור הקערה, נעשה זאת כל המשתתפים יחדיו. לפני כל אחד מהמסובים, ישנן שלוש מצות:

המצה העליונה היא כנגד ה"כהן",

המצה האמצעית היא כנגד ה"לוי",

והמצה התחתונה כנגד ה"ישראל".

אופן סידור המצות בתוך הקערה הוא מלמטה למעלה:

מניחים את המצה התחתונה - ה"ישראל". מעליה אנו מניחים את המצה האמצעית - ה"לוי". ומעליהן את המצה השלישית - ה"כהן".

לאחר שהושבנו את כל עם ישראל יחד סביב שולחן החג שלנו. אנו רואים לצערנו, שגם השנה לא הצלחנו לאסוף את כל היהודים שבעיר לסדר. בכל זאת, מצות בקערה הכנו להם, כדי שאם מישהו עוד יפתיע אותנו בהמשך הערב - רעב הוא לא יישאר. גם אם הוא לא יודע האם הוא "כהן", "לוי" או "ישראל", מצה אחת בוודאי הוא ימצא לעצמו "בקערת הסדר".

מנהגי הרבי:

לפני שמתחיל לסדר את הקערה, קורא (בלחש) מתוך ההגדה את מה שכותב רבינו הזקן אודות סידור הקערה - "יסדר על שולחנו קערה בג' מצות" וכו' עד סוף הקטע שבו מדובר אודות סידור הקערה.

מסדר את הקערה בעמידה, ולפני שמבצע פעולה בסידור הקערה - קורא את המילים הקשורות באותה פעולה, ורק לאחמ"כ מבצע זאת.

במשך כל הסדר, הגביע נמצא לימין הקערה.

כל המינים הנאכלים בלילה זה נלקחים מעל הקערה עצמה.

היה משתמש במפה מרובעת בצבע לבן, מקפל אותה לשנים, ואח"כ לארבעה, כך שנוצרו בה ג' חללים שלתוכם הכניס את ג' המצות.

הנגלה שבנסתר: רמז לשלושת המצות במשלוח החמורים של יוסף

אחרי שיוסף מתגלה לאחיו ושולח אותם לבשר לאביו שהוא חי, התורה מספרת: "ולאביו שלח כזאת, עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים, ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון לאביו לדרך".

חז"ל מגלים לנו ש"טוב מצרים" שיוסף שלח היה "יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו". מעבר לפשט הסיפור, רבי לוי יצחק מוצא כאן רמזים עמוקים למשמעות רוחנית.

במקורות שלנו, מצרים משולה לחמורים. הנביא יחזקאל אומר על המצרים "אשר בשר חמורים בשרם". כשיוסף שולח את החמורים נושאים "מטוב מצרים", הוא למעשה מכניע את הכוחות השלייליים של מצרים ומעלה מתוכם את ה"טוב", את הניצוצות החיוביים.

יש כאן משחק מילים מעניין - בלשון הגמרא, המילה "חמרא" יכולה להתפרש הן כחמור והן כיין. גם בתהילים היין נקרא "חמר" - "ויין חמר מלא מסך". זה לא מקרי.

לפי תורת הקבלה, לעולם שלנו קדם "עולם התוהו" שנשבר. ה"חמורים" מסמלים את הפסולת והשמרים של אותו עולם, ואילו ה"יין" מסמל את הניצוצות הטובים והקדושים שבו. כשהחמורים - הפסולת - נושאים את היין - הטוב, זה סמל להתגברות הקדושה על הטומאה.

גם העובדה שמדובר ב"יין ישן" משמעותית - כי "עולם התוהו" קדם בזמן ל"עולם התיקון" שלנו, ולכן הניצוצות משם הם "ישנים" יותר.

רבי לוי יצחק רואה במשלוח החמורים שנשאו את היין על גבם, רמז לגאולת מצרים העתידית: "על שיגאלו ממצרים ויקחו את כל הטוב שהיה במצרים, כמו שכתוב 'וינצלו את מצרים'".

הוא מפרט:

"טוב מצרים" שהוא היין הישן רומז לארבע כוסות היין בליל הסדר, שהם כנגד ארבע לשונות של גאולה.

שלוש המילים "בר ולחם ומזון" רומזות לשלוש המצות של ליל הסדר.

"מזון" בגימטריה שווה ל"חסד א-ל" (103) - רומז למצה העליונה, "כהן", המסמלת את מידת החסד.

"לחם" קשור למילה "מלחמה" - רומז למצה האמצעית, "לוי". ובתורת הקבלה מובא שהלויים מסמלים את מידת הגבורה ("לויים" בגימטריה שם "א-להים", השם של מדת הגבורה).

"בר" בגימטריה שווה ל"עב-קל" (206), שילוב של חסד וגבורה - רומז למצה התחתונה, "ישראל", המסמלת את מידת התפארת המאחדת חסד וגבורה.

גם המילה "ישראל" עצמה היא שילוב של "שיר" (עבודת הלויים, גבורה) ו"א-ל" (שם של חסד).

כך, במשלוח פשוט לכאורה של מזון בדרך, טמונים רמזים עמוקים לתהליך הגאולה ממצרים, לסדר פסח, ולתיקון העולם כולו.

המזבח לספר: מצות מהרבי לרב אריה לוי ז"ל

מידי שנה היה הרבי משגר לשלושה אישים בירושלים מצה שלימה לפני הפסח. השליח למסירת המצות היה הרה"ח הרב עזריאל זליג סלונים ז"ל שהיה נוסע אל הרבי מידי שנה מלפני פורים עד לפני הפסח.

בשנת תשכ"ט נתן הרבי לרב סלונים ב"יחידות" שתי מצות בלבד. תמה על כך הרב סלונים ואמר כי מידי שנה הוא מקבל שלוש מצות. תחילה הרבי לא הגיב. אך כאשר הרב סלונים חזר ו"הזכיר" נתן לו הרבי מצה שלישית, והנה כאשר הגיע לירושלים והתכונן למסור את המצות ליעדן, הבין את פשר הדבר וידע כי לא "טעות" ח"ו הייתה כאן, שכן, בתשיעי לאותו חודש ניסן נפטר הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי, שהיה אחד מהשלושה שהרבי נהג לשלוח אליהם מצה...

הגדת לבנך: להמשיך את שרשרת המסורת

אחרי השואה, הציעו רבנים שונים להשאיר כיסא ריק בסדרים ציבוריים, לזכר ששת מיליון היהודים שנספו בשואה. כנגד זה יצא הרבי בקריאה חשובה: במקום להשאיר

כיסאות ריקים, עדיף שבכל סדר ציבורי יזמינו עוד יהודים שאין להם היכן לעשות את הסדר, או שאינם יודעים כיצד לערוך אותו.

גישה זו מגלמת את מהות מצוות "והגדת לבנך" בעומקה האמיתי. כאשר התורה מצווה עלינו להעביר את סיפור יציאת מצרים מדור לדור, היא מלמדת אותנו שהמסורת היהודית אינה מתקיימת רק דרך זיכרון העבר, אלא דרך המשכיות חיה בהווה ולעתיד.

הכיסא הריק מייצג אובדן וזיכרון פסיבי. לעומת זאת, הזמנת יהודי נוסף לשולחן הסדר מייצגת חיים, המשכיות ופעולה אקטיבית. כך מלמד אותנו הרבי שהדרך הנכונה להנציח את זכר הנספים היא דרך הוספת חיים יהודיים.

"והגדת לבנך" אינה רק מצווה להעביר ידע, אלא קריאה לפעולה - לשלב את מי שאינו יודע לשאול, להושיב לשולחן הסדר את מי שאין לו משפחה, ולהמשיך את שרשרת המסורת שניסו לקטוע. כשיהודי נוסף חווה את ליל הסדר, לומד את משמעותו ומעביר אותה הלאה, זהו הניצחון האמיתי על אלו שביקשו להכחיד את עמנו.

סידור הקערה

נעבור לסימנים שעל הקערה:

1. אנו לוקחים "זרוע" - גרון עוף שרוף - זכר לקרבן "פסח". אותה נניח בצד ימין של הקערה למעלה.

מנהגי הרבי:

לוקח גרגרת אחת, ומוריד ממנה כמעט את כל הבשר שעליה.

2. את ה"ביצה" - שהיא זכר לקרבן "חגיגה", אותה נניח בצד שמאל של הקערה למעלה, ממול הזרוע.

ישנו הסבר נוסף, מדוע שמים ביצה בקערת הפסח: הביצה דומה לעם ישראל - כמה שיותר מבשלים אותה - כך היא יותר מתקשה. כזה הוא עם ישראל - כמה שחלילה, יותר מנסים להציק לו - כך הוא יותר מתקשה ומתחזק.

מנהגי הרבי:

מוניח את הביצה בשלימותה (בקליפתה) על הקערה גם אם היה קשה. (אך אירע פעם שהביצה לא נעמדה באופן יציב, והרבי שבר קצת את קליפת הביצה בכדי להעמידה).

הנגלה שבנסתור: גלגל חוזר בעולם

הביצה היא עגולה ואוכלים אותה האבלים כרמז ל"גלגל החוזר בעולם", וכך אנו רומזים בליל פסח לגלגל החוזר, שבתחלה היו אבותינו משועבדים ואבלים, ולבסוף

הוציאים הקב"ה מעבדות לחרות ומאבל ליום טוב, וכשם שנתגלגל הגלגל עלינו לטובה בימי אבותינו ממצרים, כן יהפוך השם לנו את ימי גלותנו הארוכים לששון ולשמחה.

בפרט, שבניסן עתידין להיגאל וכשהגיע פסח ועדיין לא נגאלנו ראוי שנעשה זכרון לאבילות על בית מקדשינו שעדיין לא נבנה בימינו.

המדרבה לספר: הטבח בברינאו

סיפר לי הרב יוסף יצחק שי' גורביץ, משפיע ראשי בישיבת תומכי תמימים חב"ד במגדל העמק, על הטבח בישיבת ברינאו שבצרפת (בה למד בצעירותו) שהיה מכין כל בוקר לתלמידים סלט וביצה קשה. התלמידים שכבר קצת מאסו בתפריט הקבוע, ניסו מעט לגוון את ארוחת הבוקר שלהם וביקשו מהטבח להכין ביצה רכה בשביל לטבול בתוכה את פרוסת הלחם.

הטבח הבטיח שינסה, ושוב למחרת היום, התפריט הכיל סלט וביצה קשה, התלמידים התלוננו, והטבח הבטיח להשתדל, וחוזר חלילה. בוקר אחד כשהתלמידים כבר לחצו חזק על הטבח, הוא התפרץ עליהם וצעק: "מה עוד אני יכול לעשות עבורכם? אני כבר קם בארבע בבוקר, מעמיד את הביצים על האש, ומבשל אותם עד שאתם מסיימים להתפלל שחרית, ואני לא מצליח להבין מדוע הם עדיין יוצאות קשות..."

3. "מרור", שאותו נניח במרכז הקערה (וניצור מעין משולש בין הזרוע לביצה), אנו לוקחים עלה חסה עם מעט חריין. יש להשתדל שהחסה תהיה יבשה. אין צורך כמובן להסביר ליהודים, ל"זכר" מה אנחנו שמים מרור בקערה שלנו...

מנהגי הרבי:

לוקח ארבע כפות גדולות מלאות חזרת טחונה, עושה כמין 'כדור' גדול, (כזית בהרחבה), סוחט בידו (הנוזלים נזלו על הרצפה). מצרף חתיכת חזרת לא מרוסקת, ואת הכול 'עוטף' בעלים של חסה (שנים גדולים או שלושה קטנים).

4. "לחרוסת" שאותה נניח מתחת לזרוע, אנו לוקחים מצלחת בה מעורבים כבר תפוחים, אגסים ואגוזים, זכר לטיט בו השתמשו אבותינו לבנות במצרים את הערים פיתום ורעמסס.

בהמשך הערב נוסיף גם יין לחרוסת, ובה נטבול את המרור לפני שנאכל אותו.

מנהגי הרבי:

לא משתמש בצלוחית - אלא שם את החרוסת (היבשה) כמות שהיא על המפה
הלבנה של המצות.

הנגלה שבנסתר: עבודת מתוקה?

המרור, המסמל את מרירות השעבוד - טעמו חריף ומר, כמתבקש; אך החרוסת,
הבאה לזכר הטיט והעבודה הקשה במצרים - נעשית מפירות מתוקים ויין. מדוע זכר
לעבודת מתוק לחיך?

הגמרא במסכת ברכות (ה, א) אומרת: "שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל,
וכולן לא ניתנו אלא על ידי יסורין, ואלו הן: תורה, ארץ ישראל, והעולם הבא".

עבודת מצרים על כל קושיה וסבלה, הייתה בבחינת כור ההיתוך שעיצב והכשיר את
עם ישראל לקבלת התורה ולעבודת השם יתברך. בזה טמון יסוד גדול בעבודת ה' -
לעתים דרך היסורים והקושי מתגלה דבר מה נעלה ומתוק לבסוף.

במדרש רבה מובא (שמו"ר א, כח): "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם - חייא בר אבא אמר: הדא היא
דאמרי אינשי, מן דרגיז לך עביד לך טב" (זהו שאומרים האנשים, מי שמקניט אותך
- מיטיב עמך).

החרוסת במתיקותה באה ללמדנו שאף הניסיון הקשה ביותר, כור העוני והעבודת
המחרידה של מצרים, היא חלק ממסע גאולה שסופו מתוק. אין זו רק נחמה בעלמא,
אלא ראייה אמונית עמוקה הצופה אל תכלית הייסורים.

כמו שאמר יוסף הצדיק לאחיו (בראשית נ, כ): "אֲנִי הָיִיתִי חָשֵׁבְתֶם עָלַי רָעָה, אֲלָקִים
חָשְׁבָה לְטוֹבָה", כך גם בגלות מצרים - מה שנראה כרע גמור, נתגלה כמתוק בסופו,
בהיותו חלק מתוכנית אלוקית רחבה.

ולימוד זה נוגע לכל אחד ואחת מאתנו בחייו הפרטיים. לעתים ניסיונות וקשיים
שנראים כמרים, סופם להתגלות כחרוסת - מתוקים וטעימים, בהביאם לעלייה
רוחנית ולהתקרבות לה'.

5. "לכרפס", אנחנו לוקחים חתיכת בצל (או תפוח אדמה, כל אחד כפי מה שהוא
אוהב לאכול). את הכרפס אנו מניחים מתחת לביצה.

מנהגי הרבי:

משתמש לפעמים בבצל חצוי בקליפתו ולפעמים בבצל שלם בקליפתו.

6. ל"חזרת" בה נשתמש הערב ל"כורך", שוב לוקחים עלה חסה וחריין, ושמים תחת המרור בין החרוסת והכרפס (כמשולש).

מנהגי הרבי:

לחזרת הרבי עושה שוב כדור עטוף בעלי חסה, כפי שעשה במרור. לאכילת ה'מרור' הרבי משתמש במרור מהקערה, לאכילת ה'כורך' משתמש ב'חזרת' מהקערה.

הקערה שלנו מוכנה עם הסימנים שלה, אפשר להתקדם לסימני הסדר.

סימני הסדר

ליל הסדר הוא לילה המורכב ממצוות ומנהגים רבים, ואולי לכן הוא נקרא: "ליל הסדר" - כי בכדי להקל עלינו את עריכתו, חז"ל "סדרו" אותו באופן "מסודר" וכללו בו חמשה עשר שלבים ב"סדר" מדהים, שלב אחרי שלב. שלבים אלו נקראים "סימני הסדר" והם מסומנים לאורך כל ההגדה.

נסכם אותם בקצרה:

קדש - עריכת קידוש על היין ושתית כוס ראשונה;

רוחץ - נטילת ידיים ללא ברכה לפני אכילת כרפס;

כרפס - ברכת בורא פרי האדמה ואכילת הכרפס;

יחץ - חציית המצה האמצעית והטמנת החלק הגדול לאפיקומן;

מגיד - קריאת ההגדה;

רחצה - נטילת ידיים בברכה לפני אכילת מצה;

מוציא - ברכת המוציא לחם מן הארץ;

מצה - ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה' ואכילת מצת מצווה;

מרור - ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מרור' ואכילת כזית מרור;

כורך - אכילת כריך של מצה, מרור וחרוסת;

שולחן עורך - סעודת החג;

צפון - אכילת האפיקומן;

ברך - ברכת המזון;

הלל - קריאת ההלל;
נרצה - סיום הסדר בתפילה לגאולה השלמה.

מנהגי הרבי:

אומר את כל הסימנים כפי שכתובים בהגדה.

ארבע כוסות

הנגלה שבנסתר: ארבע לשונות של גאולה

חז"ל תיקנו שתיית ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות הגאולה הכתובות בתורה:

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים"

"והצלתי אתכם מעבודתם"

"וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים"

"ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים"

הכוס החמישית שנמזוג לאלהיו הנביא בסיום הסעודה מסמלת את הגאולה העתידית.

מדוע השתמש הקב"ה בארבע לשונות שונות? וכי לא די בהבטחה אחת לגאולה?

ארבע לשונות אלו מייצגות שלבים שונים בגאולת מצרים - לא חזרה על אותו רעיון, אלא ארבע דרגות של חירות והצלה, כל אחת עמוקה מקודמתה. כל לשון מוסיפה נדבך בתהליך הגאולה, מרחיבה את החירות ומעמיקה את השמחה.

והוצאתי: שחרור מעול השעבוד, אף שעדיין נותרנו תחת שלטון מצרים (כדברי הגמרא, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, אף שהיציאה בפועל הייתה בט"ו בניסן).

והצלתי: שחרור משלטון הרשע של מצרים - חירות מדינית.

וגאלתי: קריעת ים סוף, שאז נחשבו גאולים באמת. כי העבד המשתחרר מאדון אכזר עדיין חי בפחד שמא ירדוף אחריו אדוניו, ואין הגאולה שלמה עד שמתבררת במוחלטות - במות האדון.

ולקחתי: מתן תורה, שבו נעשינו לעם סגולה ונתייחדנו לקב"ה, כמאמר הכתוב "והייתי לכם לאלוקים".

הדבר מרומז בכך ששלוש הלשונות הראשונות נכתבו בפסוק אחד (פסוק ו'), שכן הן עוסקות ביציאה הפיזית ממצרים. אך "ולקחתי" נכתב בפסוק נפרד (פסוק ז'), המרמז למתן תורה - השלב החיובי של הפיכתנו לעם ה'.

בספרי הקבלה והחסידות מבואר, שארבע לשונות הגאולה מקבילות לארבע דרגות בהתקשרות יהודי להקב"ה, המרומזות בפסוק "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו":

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" - כנגד "סור מרע", היציאה מטומאת מצרים. "סבלות" מלשון כבדות, כמאמר הנביא "עם כבד עוון". הקדושה היא חיות וקלילות ("החי נושא את עצמו"), ואילו הסטרא אחרא היא כבדות ועצלות. ראשית העבודה הרוחנית היא היציאה ממצרי הנפש הבהמית.

"והצלתי אתכם מעבודתם" - כנגד "עשה טוב", קיום המצוות. "הצלתי" מלשון "צל", אור מקיף הנוצר מקיום המצוות, שעליהן נאמר "ובצל ידי כסיתך". המצוות יוצרות מחיצת הגנה רוחנית סביב האדם.

"וגאלתי אתכם" - כנגד לימוד התורה הנגלית בהבנה והשגה, כמאמר חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה".

"ולקחתי אתכם לי לעם" - כנגד לימוד פנימיות התורה, המביא להתאחדות שלמה עם הקב"ה. "כל מקום שנאמר לי אינו זו לעולם" ("ועשו לי מקדש", "הבן יקיר לי" ועוד) רומז להתקשרות נצחית ואינסופית עם הבורא.

המורה לספר: למה דווקא יין?

סיפר רבי שמחה בונים מפשיסחה: פעם אחת הייתי בעיר דנציג. בליל שבת אחד הייתי באחד מבתי היין שבעיר, ובא לשם יהודי אחד שביקש לשתות יין. שני משרתים היו במקום - אחד יהודי והאחר גוי. והנה ראיתי, כי כשהלכו המשרתים אל המרתף להביא את היין, החזיק היהודי את הנר והגוי הביא את היין.

בכך גם חילל המשרת היהודי את השבת, וגם נפסל היין והפך ליין-נסך. חשבתי - הלוא אם היו עושים להפך, שהיהודי היה מחזיק את היין והגוי את הנר - הכול היה כשורה.

אז הבנתי מדוע כינתה התורה את בני ישראל במילים "דור עקש ופתלתל". ראיתי עד כמה בקלות ניתן לעשות את הדברים כראוי, וכי לפעמים מתעקשים יהודים לחטוא.

סיפור זה מאיר באור מיוחד את שאלתנו: מדוע תקנו חז"ל דווקא לשתות ארבע כוסות של יין נגד הארבע לשונות, ולא תיקנו לזכור זאת באמצעות דברים אחרים כמו שתיית מיץ תפוזים או אכילת פירות?

ניקח דוגמא מאכילת אגוז. האדם נהנה מאכילת האגוז הראשון יותר מאכילת האגוז השני, שהרי באגוז הראשון טעם טעם חדש מה שאין כן בשני ובשלישי, ואילו באגוז הרביעי כבר כמעט לא מוצא טעם באכילתו. היינו שריבוי אכילת פירות אינה גורמת לריבוי שמחה ותענוג יותר, אדרבה זה פוחת והולך.

לעומת זאת "יין ישמח לבב אנוש", ריבוי היין מוסיף טעם בשתייה ובשמחה, מעט שמחה בכוס הראשון, יותר שמחה בכוס השני, בכל כוס וכוס תתגבר שמחת השותה.

כמו בסיפור של רבי שמחה בונים, עלינו לבחור בדרך הנכונה - זו שמגבירה את הקדושה. היין בליל הסדר הוא בדיוק הבחירה הנכונה, משום שבכל כוס ההתעלות והשמחה גוברת, בדיוק כפי שבכל שלב של גאולה התחושה מתעצמת והולכת.

הגדת לבן: כנגד האימהות

מעבר לטעם המוכר שהד' כוסות הן כנגד ארבע לשונות של גאולה, ישנו פירוש עמוק מהשל"ה הקדוש המקשר את הכוסות לארבע האימהות.

הכוס הראשונה היא כנגד שרה, שיחד עם אברהם גיירה אנשים רבים וקירבה אותם לה'. על כוס זו אנו עושים קידוש ואומרים "אשר בחר בנו מכל עם". הכוס הראשונה מלמדת אותנו על הקירוב והאהבת הזולת - כיצד לפתוח את הבית ואת הלב לאחרים.

הכוס השנייה, היא כנגד רבקה, שהגיעה לגבהים רוחניים, למרות שבאה ממשפחה של עובדי אלילים. על כוס זו אנו אומרים את קטעי ההגדה על המאבק בין לבן (אחיה של רבקה) ויעקב. הכוס השנייה מלמדת אותנו על היכולת להתגבר על סביבה מאתגרת ולבחור בדרך הנכונה, גם כשהיא אינה פשוטה.

הכוס השלישית היא כנגד רחל. מוזגים אותה בסיום הסעודה ואומרים עליה ברכת המזון. כוס זו מלמדת אותנו על האחריות והדאגה לאחרים, כיוסף שדאג לכלכלת משפחתו וכל מצרים בשנות הרעב, בדיוק כפי שרחל אימו, דאגה לאחותה במסירת הסימנים לפני חתונתה.

את ההלל גומרים על הכוס הרביעית שהיא כנגד לאה. היא הייתה הראשונה שהודתה לה' אחרי לידת בנה יהודה. הכוס הרביעית מלמדת אותנו על חשיבות ההודיה והכרת הטוב, כיצד להכיר תודה על כל הטוב בחיינו.

בכל דור ודור, כאשר ילדינו שואלים "מה נשתנה?", התשובה שלנו אינה רק בסיפור הגאולה ממצרים, אלא גם בהעברת דמויות המופת של האימהות, שבזכותן נוצר עם ישראל ובזכותן נגאלנו - "בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים".

מלתא דבדיחותא: למה אתה שותה?

חסיד שתיין בא לרבי שמחה בונים מפשיסחה והתלונן: "רבי, יש לי שתי בנות בוגרות ואין לי כסף לחתן אותן!".

שאל אותו הרבי: "תגיד לי, למה כשמדברים על שיכור אומרים 'שיכור כלוט' ולא 'שיכור כנח', שהרי נח היה אבי כל השיכורים?".

והשיב לעצמו: "נח שתה? יבוסם לו! אבל לוט - יש לך שתי בנות בוגרות, אז למה אתה שותה?".

קדש

אנו פותחים את הסדר עם מצוות הקידוש, כפי שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו", ובחגים "מקדש ישראל והזמנים".

בכל שבת וחג אנו מקדשים על היין, לציין את קדושת היום המיוחד ולהבדילו מימי החול. הקידוש נועד להתבונן במשמעות העמוקה של החג ובחסדי השם שזיכנו להגיע למועד הזה. בליל הסדר, מתחילים אנו בסימן הראשון - "קדש", ומיד לאחריו מקיימים את המצווה השנייה - שתיית הכוס הראשונה מארבע הכוסות שתיקנו לנו חז"ל.

נמזוג עתה כולנו את הכוס הראשונה.

על פי ההלכה יש עדיפות ליין אדום תמיד, כלשון הפסוק "אל תרא יין כי יתאדם". בחג הפסח, ישנה סמליות נוספת לצבעו האדום של היין, שמזכיר את דם הפסח ודם המילה - שני המצוות בזכותם נגאלו אבותינו ממצרים. כמו כן, היין האדום מזכיר את הדם היהודי הרב שנשפך לאורך גלות מצרים. למי שקשה לשתות יין אדום בלבד - ישתה יין לבן ויערב בו מעט יין אדום. מי שאינו יכול לשתות יין אדום כלל, ישתה יין לבן. ומי שאינו יכול לשתות יין כלל - ישתה מיץ ענבים (וראו לערב בו מעט יין).

אקרא כעת בקול רם את הקידוש. גם ניתן להצטרף בלחש ולקרא כל אחד לעצמו את הקידוש.

לאחר סיום הברכות וענייתכם "אמן", נתיישב ונשתה את הכוס הראשונה בהסיבה לצד שמאל, כמנהג אבותינו שקבעו את הלכות הסדר בזמן שבני חורין ואנשים חשובים היו אוכלים בהסיבה על גבי כריות, כאות לחירות.

כשחל יום טוב (ליל הסדר) בשבת, אומרים תחילה: "יום השישי". בחול מתחילים: "סברי מרנן". במוצאי שבת מקדשים: יקנה"ז - יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן.

קוראים את הקידוש ושותים בהסיבה.

מנהגי הרבי:

מוזג בעצמו את היין לקידוש. מוזג יין לגביע בכמה שפיכות עד שמתמלא על כל גדותיו, ונשפך לתחתית. לאחר מכאן לוקח את הכוס ביד ימין, מעבירו לשמאלו ושוב לימינו כשאצבעות היד זקופים על צדי הכוס (כמו בקידוש רגיל).
לאחר הקידוש - מסב ושותה את הכוס עד תומה. בשעת שתיית הכוס - אווז את הכוס בידו מן הצד, ולא כמו בשעת אמירת הקידוש, על כף ידו.

המזבה לספר: כשאינן כסף ליין

בערב פסח הגיע יהודי לביתו של רבי יוסף בער סלוביצי'ק מבריסק. פניו נפולות ועיניו מושפלות.

"רבי, שאל בקול שקט, "האם מותר לקיים ארבע כוסות בחלב?"

הביט בו רבי יוסף בעיניו החכמות. "וכי חולה אתה?"

"לא, רבי, השיב האיש בכנות, "אבל היין יקר השנה והכיס ריק... והלוא החג מתקרב."

הרהר רבי יוסף רגע קצר, ואז הושיט את ידו לארנקו. הוציא חמישים רובל והגישם לאיש: "קח וקנה כל מה שאתה צריך לחג, אמר בפשטות.

האיש הודה בהתרגשות ויצא.

כשנסגרה הדלת, פנתה אליו הרבנית בתמיהה: "יוסף, הרי יין משובח עולה לכל היותר עשרה רובל. מדוע נתת לו חמישים?"

חייך רבי יוסף חיוך דק. "איזהו חכם? הרואה את הנולד. אם אין לו כסף לקנות יין, ובמקום הוא שואל האם ניתן לקדש על חלב - כנראה שאין לו בבית אף לא בשר ודגים לסעודת החג? הלוא אסור לערב בשר וחלב?"

מלתא דבדיחותא: המחיר של היין

פעם נסע רבי מאיר מלובלין לגייס כספים לשיבתו "חכמי לובלין". הוא שבת בעיירה קטנה ולן באכסניה. במוצאי שבת הגיש לו בעל האכסניה את החשבון, והרבי ראה שהמחיר מופרז ושהוסיפו לחשבון בקבוק יין שלא שותה. חייך רבי מאיר ואמר: "לא אתווכח איתך על הבקבוק שהוספת מדעתך, כי הרי לא שתיתי ממנו, ואולי היה יין משובח. אבל הבקבוק שכן שתיתי ממנו, אני יודע בוודאות שהיה גרוע - אז למה הפרזת במחירו?"

ורחץ

לפני אכילת ה'כרפס' - נצא לנטילת ידיים. המטרה היא כמובן הלכתית - מאחר שלפני שאוכלים מאכל הטבול במים, צריך ליטול ידיים.

נמלא כלי במים, ונשפוך שלוש פעמים על יד ימין ושלוש פעמים על יד שמאל (כמו שנוטלים ידיים על לחם), לא נברך על נטילת הידים, אך גם לא נדבר עד שנאכל יחד בצל או תפוח אדמה טבול במי מלח.

מנהגי הרבי:

הולך בעצמו למטבח ונוטל שם את ידיו. לא מדבר עד לאחר ברכת בורא פרי "האדמה" על "הכרפס" ואכילתו.

יתכן שזו הסיבה שכשאומר את הכתוב בהגדה בקשר לכל סימן, כשמגיע ל"ורחץ" אומר: "ורחץ" ו"כרפס" יחד - בכדי לא להפסיק בין הנט"י לאכילת ה"כרפס".

הנגלה שבנסתר: קדש ורחץ - עשה טוב וסוד מרע

משמעותה של נטילת ידיים - "ורחץ" - הסרת רוח הטומאה מעל הידיים, מבחינה רוחנית. הסרת טומאה זו מסמלת את תנועת "סוד מרע", שמשמעותה - להתרחק מן הרע, לטהר את עצמנו מהמידות הרעות ומן המעשים הלא טובים.

השלב הקודם - "קדש" - מסמל לעומתו תנועה אחרת, הפכית לגמרי - "עשה טוב", "קדש" משמעותו להוסיף בקדושה, להוסיף במעשים טובים.

שתי תנועות אלו חשובות ונחוצות, עלינו גם להתקדש וגם לרחוץ את עצמנו. אולם, הסדר הרגיל והתקין הוא: "סור מרע ועשה טוב". היינו, בתחילה עלינו לטהר את עצמנו ממעשינו הלא טובים, ורק אחר כך לקדש את עצמנו במעשים טובים ומאירים.

משל למה הדבר דומה? למי שרוצה לקשט את ביתו, בתחילה עליו לנקות את הבית מכל לכלוך, אבק ועפר, ורק אחר כך להכניס לשם רהיטים יפים.

אלא שחג הפסח נותן לנו שיעור מיוחד - לפעמים מותר להתחיל עם ה"עשה טוב" ורק אז לעבור ל"סור מרע"... לא תמיד יש לנו זמן לטפל בבעיות הרוחניות שלנו, ולהמתין עם קיום המצוות, עד שנהיה נקיים. ליל הסדר אומר לנו שלפעמים כדאי להוסיף בטוב ובמילא הרע יעלם. היום כולנו התחלנו עם קידוש - "עשה טוב", ורק עכשיו נעבור ל"סור מרע" - נתילת ידים - ורחץ.

והגדת לבנך: לעורר את תשומת לב הילדים

טבילת הכרפס במי מלח, הוא מנהג שאינו מצוי בשאר ימות השנה. עומק הדבר הוא לעורר הילדים לשאלה ולתהייה, שזהו (כאמור) אחד מיסודות הסדר - להיות בבחינת "והגדת לבנך", ולעורר את הבנים לשאול ולהתעניין בסיפור יציאתנו ממצרים.

לפיכך תיקנו חכמינו ז"ל מספר שינויים בליל הסדר, המעוררים תמיהה ושאלה בלב הילדים:

א. חלוקת קליות ואגוזים לתינוקות קודם התקדש החג, כמנהגו של רבי עקיבא (פסחים קט, א): "שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו, וישאלו".

ב. טבילת הכרפס במי מלח טרם הסעודה, דבר שאינו מנהגו בשאר לילות.

ג. סילוק קערת המצות לאחר "הא לחמא עניא", פעולה המעוררת תמיהה: כיצד מסלקים את המזון בטרם אכלנו?

ד. מזיגת הכוס השניה קודם הסעודה, שינוי מהמנהג הרגיל בכל השנה.

כל אלו נועדו לקיים בנו את דברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ז'): "לפי דעתו של בן, אביו מלמדו" - היינו שחובתנו ללמד את בנינו בדרך המעוררת את שכלם ודעתם, ולא בדרך של הרצאה בלבד.

הבה נטול ידינו עתה, ונמשיך בסדר המקובל.

כרפס

לכרפס אנו לוקחים בצל או תפוח אדמה פחות מכזית (כמות מועטת זו מספיקה בשביל להתמיהה התינוקות, וגם אחרי אכילתה, לא מתחייבים לברך ברכת "בורא נפשות"), אנו טובלים את הכרפס במי מלח, מברכים "בורא פרי האדמה". בברכה זו - נכון לכוון גם על המרור שאותו נאכל בהמשך הערב.

לאחר אכילת הכרפס, מסירים אותו מהקערה, ומעתה אין על הקערה אלא חמישה דברים בלבד.

מנהגי הרבי:

לוקח את הבצל שהיה בקערה, מוציא את החלק הפנימי שבו. לצלוחית עם מי המלח, מוסיף עוד ג' פעמים מלח. לאחר מכן, טובל את חלקו הפנימי של הבצל שלוש פעמים במי המלח ורק אח"כ מברך.

המדרבה לספר: לכל אחד יש סיכוי

סבי הרב איתמר בקרמן ז"ל, שהיה בצעירותו בפולין שלפני המלחמה מחסידי אלכסנדר, סיפר לי בילדותי: הרבי השני בשושלת אדמו"רי אלכסנדר, הרב ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר, היה אומר: 'הכרפס', אותו אנו שמים בליל הסדר על שולחן החג, מסמל שלכל אחד יש סיכוי.

כמו שהבצל (או התפוח אדמה) שקוע עמוק באדמה, כך גם האדם שקוע לפעמים עמוק בצרותיו, וכבר לא מאמין שיוכל אי פעם לצאת מהבעיות הרוחניות והגשמיות שלו.

הלילה הזה, כל אחד מאיתנו חייב להביט על הכרפס ולומר לעצמו, אם הוא - הכרפס - עולה על שולחן המלכים, גם אני, שהנני חלק מהעם היהודי, יכול יום אחד להשתנות, לצאת מהבוץ ולעלות על שולחן הסדר."

והגדת לבנך: הלילה שני פעמים

מדוע מטבילים את הכרפס במי מלח?

במהלך הערב, יהיו לנו שני טיבולים: הכרפס במי מלח. והשני, הוא טבילת המרור בחרוסת כדי להפיג מעט מחריפותו, אך לא יותר מדי "כדי שלא לבטל טעם המרירות".

אחת משאלות ה'מה נשתנה' תהיה אף היא בנושא זה.

הרב יונתן זקס הסביר ששני הטיבולים האלה מסמלים שני אירועים מכריעים בסיפור יציאת מצרים - גלות מצרים התחילה בטבילה והסתיימה בטבילה.

הגלות החלה במכירת יוסף, כאשר האחים שחטו שעיר עזים וטבלו את הכתונת בדם. כדי לשכנע את יעקב ש"חיה רעה אכלתהו". מעשה זה היה תחילתו של תהליך שהוביל את עם ישראל למצרים.

והגלות הסתיימה כשמשה הורה לבני ישראל "ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף".

הכרפס מוטבל במי מלח שמחמיץ את טעמו. זה מסמל את מעשה בני יעקב, שלקחו חיים טובים בארץ ישראל והחמיצו אותם.

לעומת זאת, הטיבול השני - המרור בחרוסת - הוא הפוך: לוקחים דבר מר וממתיקים אותו מעט. זה מסמל את היציאה ממצרים, מהמר אל המתוק, כשחגגו יחד את ליל הסדר הראשון בתוך בתיהם באחדות ("הוא ושכנו הקרוב אל ביתו").

כך, בסיפור הטיבולים בלבד, מקופל כל סיפור הגלות והגאולה של מצרים.

יחצ

נוטלים את המצה האמצעית (כנגד לוי), וחוצים אותה לשניים.

את החלק הגדול הקטן נשאיר בתוך הקערה בין שני המצות (שימו לב שהחצי הזה אינו קטן מידי).

את החלק הגדול לוקחים ו(על פי הקבלה) שוברים אותו לחמישה חתיכות. אותן שמים בתוך שקית שהכנו מראש. מחביאים אותו לאפיקומן, אותו נאכל הלילה לאחר סיום ארוחת החג.

מאחר והמצה נקראת "לחם עוני", המזכירה לנו את הלחם אותו אכלו אבותינו כשיצאו ממצרים, מן הראוי שבעת אמירת ההגדה במהלך הסדר, לחם העוני יהיה באמת של עוני - רק חצי מנה ולא מצה שלימה.

גאולת מצרים הייתה הכנה לגאולה השלימה שעדיין לא זכינו לה, ובהטמנת חצי המצה רומזים לגאולה זו שעדיין צפונה וטמונה ואנו מצפים לבואה.

ישנם הנוהגים שהקטנים "חוטפים" את האפיקומן המוצנע ולפני אכילתו מפיסים אותם בהבטחת מתנה תמורת החזרת האפיקומן. מנהג זה נועד על מנת לשמור על ערנותם של הילדים. אנחנו לא נוהגים כך, כדי לא להשריש בילדנו חלילה, אפילו לא במעט תנועה של גניבה.

מנהגי הרבי:

חוצה את המצה האמצעית מבלי להוציאה החוצה מהמפה, לאחר מכן שובר הרבי את החלק הגדול לחמש חתיכות ומכניסן למפה אחרת (דומה למפה של המצות, ומטמין אותן בין הכרים).

הנגלה שבנסתור: מה עושים עם איזה חצי?

המקובל רבי לוי יצחק, אביו של הרבי, מסביר את המשמעות העמוקה של מנהג זה בדרך פשוטה:

המצה האמצעית מסמלת את משה רבינו, שהיה משבט לוי. רמז לכך נמצא בתורה עצמה, כאשר היא מספרת על לידתו של משה: "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" - התורה מדגישה את השייך לשבט לוי ולא מזכירה את שמותיהם הפרטיים של עמרם ויוכבד.

בהמשך הסיפור, התורה משתמשת בשני ביטויים שמקבילים לשני חלקי המצה: "ותרא אותו... ותצפנהו". "ותרא אותו" - כמו החלק הגלוי שנשאר בקערה, ו"ותצפנהו" - כמו החלק המוסתר לאפיקומן.

חג הפסח הוא הכנה למתן תורה, כפי שנאמר "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". לכן, שני חלקי המצה מסמלים את שני חלקי התורה:

החצי הקטן והגלוי מסמל את החלק הנגלה של התורה - המצוות והחוקים שכולנו מכירים ולומדים. חכמינו כינו חלק זה "דבר קטן" - "הוויות דאביי ורבא" (הדיונים והמחלוקות שבתלמוד). על חלק זה אנו מדברים בקול רם ומסבירים בהגדה, כי על לימוד התורה הגלויה נאמר "חיים הם למוצאייהם" - למוצאיאם אותם בפה.

החצי הגדול והמוסתר מסמל את החלק הנסתר של התורה - סודות התורה ופנימיותה. חכמינו כינו חלק זה "דבר גדול" - "מעשה מרכבה" (סודות הבריאה והאלוקות). על חלק זה אנחנו לא מדברים בעת אכילת האפיקומן, כי חכמינו לימדו על סודות התורה: "כבשים ללבושיך" - דברים שכיסה (הסתיר) עתיק יומין (הקב"ה) ישארו תחת לבושיך (בסוד), ולא דורשים בהם ברבים.

כך, מעשה פשוט של חציית מצה בליל הסדר מלמד אותנו על היחס בין החלקים הגלויים והנסתרים בתורתנו הקדושה.

המזבח לספר: לא תגנוב

מספרים על רבי נפתלי מרופשיץ שבאחת השנים כשדרש לקהילתו בשבת הגדול, הוא פנה לקהל ואמר:

כשלמדתי את דברי הרמב"ם בדיני חג הפסח נתקלתי בשאלה חזקה:

בהלכות חמץ ומצה פוסק הרמב"ם שבפסח כולם חייבים באכילת מצה, ומוסיף ואומר (הלכות חו"מ פ"ז ה"ז) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה מחויב לשתות ארבע כוסות בליל הסדר. ואילו בהלכות גניבה (פ"א ה"א-ב) מבאר, שעל פי דין תורה אסור לגנוב כלום. וכל הגונב ממון משוה פרוטה ולמעלה הוא עובר על איסור מפורש.

עכשיו רבותי! אני שואל: מה יעשו העניים בפסח? מצות הם חייבים לאכול, ארבע כוסות חייבים הם לשתות, אבל אין בידם מעות לקנות מצה ויין. ומצד שני לגנוב ממון הרי אסור, כיצד יקיימו העניים את שני פסקי הרמב"ם האלה?

באתי למסקנה שרק אתם, העשירים והאמידים, יכולים לתרץ קושיא זו: כשתסייעו לעניים ביד רחבה יתיישבו מאליהם שני פסקי הרמב"ם..."

והגדת לבנך: מיהו הגדול באמת

בשנת ה'תרכ"ה (1865) בזמן ה"חץ" בביתו של האדמו"ר ה'צמח צדק, בדק אחד המסובין את גודל המצה, איזו מהחתיכות גדולה יותר, והעיר על כך הרבי, שגדול צצריכים לבדוק האם הוא גדול או לא - הוא לא גדול.

נכדו, הרבי הרש"ב, שהיה נוכח באותו סדר אצל זקנו, והוא ילד כבן חמש, אמר כעבור כמה שנים: "מאז ואילך נקבע בי רגש של מיאוס לגדול שמודדים אותו".

מלתא דבדיחותא: כסף מנלן

כשחזר הרב לביתו היה ניכר שהתאמץ במיוחד. שאלה אותו הרבנית, מה נתייגענת כל כך? השיב לה הצדיק: תפקיד קשה היה לי היום, הארכת היום בדבריי לעורר לב העשירים שיחלקו "מעות חייטים" ביד רחבה. שאלה אותו הרבנית: ואיזה פירות עשו דבריך? הצלחתי בחמישים אחוז, השיב הרב, והסביר: העניים כבר מוכנים לקבל נשאר לשכנע את העשירים.

הא לחמא עניא

נגלה את המצות, נאמר יחד "הא לחמא עניא", ובכך נזמין את כל מי שרוצה להשתתף ולחגוג את החג, לבוא ולשבת איתנו.

ההכרזה "הא לחמא עניא" נעשית בשפה הארמית ולא כמו כל ההגדה הכתובה בשפה העברית, מפני שבזמן כתיבת ההגדה, רבים מעם ישראל לא ידעו את לשון הקודש, ודיברו ארמית.

מאחר והמטרה באמירת פסיקה זו היא, להזמין את כל קהל ישראל, גם את אלו שלא מבינים עברית, בשביל שלא יישאר שום יהודי מחוץ לסדר, לכן נקבע לאומרה בלשון ארמית.

גם אנחנו נזמין את הקהל בשפת המדינה שלנו, בכדי שגם אלו שאינם דוברי ארמית, יוכלו להצטרף אלינו.

מנהגי הרבי:

הרבי לא מגביה את הקערה אלא מגלה את כל ג' המצות, באופן שמגביה קצת מהמפה מעל כל מצה, כך שניתן יהיה לראות את שלושת המצות.

המדרבה לספר: הזן את הכל

בערב פסח הגיע ר' נחום, איש חסד מפורסם בסלונים, אל רב העיר יהושע אייזיק שפירא, המכונה "רבי אייזיל חריף". "רבי", פנה אליו בדאגה, "נטע הירש, שהיה עשיר, איבד את כל רכושו והפך לעני מרוד. אין לו אפילו מצות ויין לחג, וודאי שאין לו מזון למשפחתו. הוא מתבייש לבקש עזרה".

"רק עכשיו אתה מספר לי?" התרעם הרב. "החג מתחיל בעוד שעות ספורות!"
"רק הלילה גיליתי זאת", התנצל ר' נחום. "כיצד נעזור להם מבלי לחשוף את מצוקתם?"

לאחר רגע של מחשבה, הורה הרב: "לך לנטע הירש ואמור לו שהערב, כשהקהל יברך אותי לחג, עליו לברכני בלחישה על אוזני, מבלי שאיש ישמע".

ר' נחום הביט ברב בתמיהה.

"אם יעשה כדבריי, המשיך הרב, "שולחנו יהיה מלא כל טוב".

"וכי הלחישה תשיג לו מצות, יין ומזון?" שאל ר' נחום בספקנות.

"לא זמן לשאלות. מהר למסור את דבריי, דחק בו הרב.

ר' נחום מיהר לבית המפואר שהסתיר את עונו של נטע הירש ומסר את הוראת הרב.

"מה מטרת הרב בלחישה זו?" תהה נטע הירש.

"עשה כדבריו ותיווכח", השיב ר' נחום.

בערב החג, לאחר התפילה, ניגשו המתפללים לברך את הרב. כשהגיע תורו של נטע הירש, ביקש הרב מהקהל: "סלחו לי, ר' נטע רוצה לשאול משהו פרטי".

נטע הירש לחש באוזן הרב: "מברך אני את רבנו בחג פסח כשר ושמח".

לפתע זעק הרב בקול שנשמע לכולם: "אוי! הכול חמץ! חמץ גמור! אסור לאכול דבר ממה שיש בבית!" ומיד המשיך: "אל דאגה, נטע הירש. הרי אתה חי בקהילה שתשמח לעזור. כך תוכל לחגוג את הסדר ברוחה".

הקהל התגייס מיד - אחד הציע יין, אחר דגים, שלישי בשר, רביעי מצות, וכן הלאה.

תוך זמן קצר, הגיעו לבית נטע הירש מזון ומצרכים בשפע. הוא עמד בפתח המום לנוכח השפע הפתאומי, ומשפחתו העצובה התמלאה שמחה.

הגדת לבנך: מדוע המצות נקראו 'לחם עוני'?

"הא לחמא עניא - זהו לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים". במשפט זה אנו פותחים את ההגדה, כשקערת הסדר עם שלוש המצות מונחת לפנינו.

אך האם באמת זהו אותו לחם עוני? הרי המצה שלפנינו נאפתה בירושלים, בכפר-חב"ד, בדניפרו, או בברוקלין. היה הגיוני יותר לומר: "לחם זה דומה ללחם העוני שאכלו אבותינו במצרים!"

מחבר ההגדה מבקש להעביר לנו ולילדינו מסר מהותי, כבר בפתחת ההגדה. מצרים אינה רק מקום גיאוגרפי, וגלות מצרים אינה רק אירוע היסטורי. מצרים, מלשון 'מיצר' וגבול, מסמלת את המגבלות הפנימיות שאנו מתמודדים עמן בכל יום - הרגלים, פחדים, דפוסי חשיבה שמונעים מאיתנו להתקדם.

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - אין זו רק אמירה סמלית, זהו המסר שאנו שומעים בזמן קריאת ה"הא לחמא עניא": אל תראו ב"ציאת מצרים" סיפור היסטורי מרוחק. ראו בו מסר אישי ורלוונטי: אנחנו, ילדינו, וכל המסובים - יוצאים עכשיו ממצרים".

מלתא דבדיחותא – מנהגי סדום ועמורה

כאשר נתקבל הצדיק רבי לוי-יצחק לרב בעיר ברדיצ'ב, התנה עם פרנסי העיר שלא יטריחוהו להשתתף באספות של ועד הקהל, אלא אם כן יהיה בדעתם להתקין תקנה חדשה לגמרי.

באחד הימים נקרא לאסיפה שעמדה לקבל תקנה חדשה. הרב עזב את כל עיסוקיו, והגיע להשתתף באופן חריג באסיפה. עד מהרה, התברר, כי הכוונה בתקנה החדשה היא להגביל את העניים, שלא יוכלו לחזר על פתחי הבתים שבעיר, אלא יקבצו נדבות רק במקומות שיקבעו לכך...

אמר להם רבי לוי-יצחק: "תמה אני עליכם, הרי סיכמנו בפרוש שלא אקרא לאספה אלא אם מתקנים בה תקנה חדשה!".

תמהו הפרנסיים: "הרי תקנה חדשה אנו רוצים לתקן".

"זו אינה תקנה חדשה כלל וכלל", אמר הצדיק. "היא הייתה קימת עוד בסדום ועמורה..."

מלתא דבדיחותא – א צענטער

אמר רבי ישראל מסלנט: "פעמים רבות קרה לי שכשעברתי ליד בית הכנסת בשעת תפילה, צעקו אלי אנשים מהחלונות: 'בוא, יהודי, זכה בקדושה!' אבל מעולם לא קרה שאעבור ליד בית שסועדים בו ויצעקו אלי: 'בוא, יהודי, זכה בסעודה!'"

"מה נשתנה"

שתינו כוס יין ראשונה, אכלנו כרפס, שברנו מצה והזמנו את כולם לאכול איתנו יחד. נעבור כעת לחלק החשוב של הסדר - השאלות והתשובות. השאלות של "למה התאספנו פה?". והתשובה לכך.

לפני זה, נעשה עוד משהו אחד שיגרום לילדים לתמוה - נזיז את הקערה הצידה ונמזוג כוס יין שנייה.

לאחר הדברים הבלתי רגילים שעשינו כרגע, לילדים כבר בטח יהיו מספר שאלות: ראשית, עוד לא התחלנו לאכול, אם כן מדוע אנו מזיזים את הקערה? שנית, מדוע אנו מוזגים כוס יין שנייה, כשבדרך כלל אנו לא שותים יין כלל לפני הסעודה?

חשוב להדגיש: את השאלות הללו קודם כל שואלים הילדים הכי קטנים את הוריהם. ואחריהם כל אחד ואחת מאיתנו, יקראו את השאלות (גם מי שאין לו הורים).

לתשומת לבך: מומלץ מאוד, מלבד הקראת ארבעת הקושיות בשפה המדוברת, לארגן את כל הקהל יחד לשירת "מה נשתנה" משותפת, לאחריה מומלץ לציין לשבח ולהחמיא על הביצוע היפה.

מנהגי הרבי:

את השאלות שאלו באידיש (בשפה המדוברת בבית רבי). לקראת אמירת 'מה נשתנה' - מזיז את הקערה, ומכסה את המצות.

הנגלה שבנסתר: דאלאי גלות!

השאלה "מה נשתנה", על פי פנימיות העניינים, נשאלת לאבינו שבשמים.

"הלילה הזה" - מכוון על הגלות הזו שבה אנו נמצאים; "כל הלילות" - מכוון כנגד כל הגלויות שהיו לעם ישראל.

ההבדל העיקרי ביניהם הוא - שכל הגלויות היו לזמן קצוב מראש. ה' אמר לאברהם אבינו, כמה זמן בני ישראל יהיו במצרים. ולנביאים הקב"ה אמר, שאחרי חורבן הבית הראשון, בני ישראל יהיו בבבל 70 שנה.

רק הגלות הזו האחרונה, אין לה זמן קצוב. היא נמשכת ונמשכת... מדוע? מה נשתנה? על השאלה הזו - על אורך הגלות וקשייה הרבים - אנו רוצים הלילה תשובה. הבנה נוספת יחד למצוא אותה בהגדה.

והגדת לבנך: איפה אתה חי?

כחלק מהמאמץ לשמר את ערנות הילדים ב"ליל הסדר", אנו מעודדים אותם לשאול "ארבע קושיות" על מנהגי הלילה המיוחד.

מעניין לבחון את סדר הקושיות: בנוסח אשכנז מתחילים במצה (מצווה מהתורה), אחריה מרור (מצווה מדרבנן), טיבול (מנהג בלבד), ולבסוף הסיבה. בנוסח ספרד ו"חב"ד, קושיית "מטבילין" מופיעה ראשונה!

התמיהה ברורה: איך ייתכן שמנהג הטיבול, שאינו מצווה כלל, מקבל מקום כה חשוב בין השאלות? גם מבחינת סדר הדברים בפועל, אנו מסבים כבר בקידוש, הרבה לפני הטיבול בכרפס.

הרבי מגלה כאן עומק חינוכי מהפכני:

סדר הקושיות ב"מה נשתנה" חושף את סוד החינוך האפקטיבי. ילד בונה את השקפת עולמו לא דרך הוראות ישירות, אלא דרך התבוננות במה שההורים באמת חיים ומתלהבים ממנו. ילד קולט בחושיו העדינים מה אמיתי ומשמעותי עבור הוריו.

הילד אינו מתרשם במיוחד כשהוריו מקיימים את מה שהם חייבים מן ההלכה - כמו אכילת מצה או מרור. אלה, בעיני הילד, הם דברים שההורים עושים "כי הם חייבים". לעומת זאת, כאשר הורה מוסיף מעצמו, מקיים מנהג "וולונטרי" כמו טיבול הכרפס במי מלח בהתלהבות ובשמחה, הילד מרגיש שזהו ביטוי אותנטי של זהות והשקפת עולם.

לכן, מנהג הטיבול מקבל מקום כה מרכזי בקושיות - להדגיש שחינוך אינו מתרחש רק דרך מה שאנו מלמדים, אלא בעיקר דרך מה שאנו חיים בהתלהבות ובאהבה - "דוגמא חיה". כשהורה מקיים מנהג "קטן" בשמחה ובהידור, הוא משדר לילד: "זה לא רק חובה - זו זהות, זה מי שאני באמת". ילד אינו שומע מה אביו אומר - הוא קולט את מה שאביו משדר בהתנהגותו, בהתלהבותו ובאהבתו למצוות ולמנהגים.

כך מלמדנו סדר הקושיות של "מה נשתנה" - שהדרך הטובה ביותר להעביר מסורת לדור הבא היא לחיות אותה באמת, בשמחה ובהתלהבות פנימית.

המדרבה לספר: לפעמים צריך לענות על השאלות בעצמך

מספר הרב ד"ר צבי הירש ויינרב: למרות שלא הייתי חסיד, התגוררתי תקופה קצרה בקראון הייטס והשתתפתי בהתוועדויות של הרבי. כשלוש שנים לאחר נישואיי עברתי למרילנד, שם קיבלתי תואר פרופסור בפסיכולוגיה. בנוסף לעבודתי, העברתי שיעורי גמרא - אחד בשבת לקהל הרחב, והשני ביום שלישי לקבוצה קטנה.

בשנות השלושים לחיי, שאלות רבות החלו להציק לי. האם עליי להקדיש את חיי ללימוד התורה או להמשיך בפסיכולוגיה? כיצד לקדם את הקריירה? לאיזה מוסד לשלוח את ילדיי? ואף התמודדתי עם ספקות באמונה.

הייתי נבוך ומדוכא. חבר חב"די הציע שאפגש עם הרבי. בפברואר 1971 התקשרתי למזכירות. סיפרתי למזכיר באנגלית על בלבולי, והוא תרגם את דבריי לאידיש לרבי שהיה על הקו בחדרו.

לפתע שמעתי בטלפון את הרבי אומר: "אמור לו שיש יהודי במרילנד שיוכל לשוחח עמו. שמו ויינרב". הייתי המום - לא הזכרתי את שמי! כשביקשתי הבהרה, ענה הרבי: "אם כך, עליו לדעת שלפעמים האדם צריך לדבר עם עצמו".

המזכיר היה נדהם בעצמו. "הרבי אמר שלפעמים הדבר הטוב ביותר הוא שהאדם ידבר אל עצמו. האם אין שמך ויינרב?" אישרתי, והשיחה הסתיימה.

לדעתי, הרבי ביקש לומר: "אתה מחפש תשובות מחוצה לך. אך אינך ילד, אתה אדם מבוגר, יהודי בן שלושים, אב ומלמד תורה. עליך להיות בטוח יותר בעצמך ולהאזין לקולך הפנימי".

מאותו רגע הפכתי להחלטי יותר. עד אז הייתה לי נטייה לפסוח על שני הסעיפים ולהימנע מהחלטות. הרבי יכול היה להרים את הטלפון ולומר לי בדיוק מה לעשות, אך החליט להאציל את הסמכות עליי. שאדע - שהתשובה נמצאת בתוכי.

כמה חודשים לאחר מכן, כשביקרתי בברוקלין, ניגשתי לרבי להודות. אמרתי "שמי וינרב ואני ממרילנד". הרבי חיך אליי חיוך גדול שהיה בעל משמעות עמוקה עבורי.

בהמשך חיי עזבתי את סילבר ספרינג, ושיניתי קריירה מפסיכולוג למשרת רב בקהילת 'שומרי אמונה' בבולטימור. מאוחר יותר הפכתי לסגן נשיא האיגוד האורתודוקסי.

מאז 1971, בכל פעם שעמדתי בפני החלטה קשה, הקשבתי תחילה לקול הפנימי שלי. הקדשתי זמן ללמוד את תורת הרבי כדי להתחבר מחדש, ואז יישמתי את עצתו: "דבר עם עצמך".

אולי הלילה ננסה, תוך כדי קריאת ההגדה, למצוא תשובות לשאלות שלנו בעצמנו!

'מגיד'

לתשומת לבך: כדאי לשתף את הקהל בקריאת ה"מגיד", ולהודיע למסובין שניתן הערב לכל אחד אפשרות לא רק לקרוא לעצמו את ההגדה, אלא גם לקרוא אותה בקול לאחרים.

אני אישית עובר בין כולם, וכל אחד קורא קטע אחר של ההגדה בקול, והקהל קורא יחד עם המקריא את כל ההגדה בשקט.

מנהגי הרבי:

לפני עבדים היינו, מגלה שוב את המצות.

הנגלה שבנסתר: יוצאים מעבודת היום

הסדר אינו רק זיכרון להיסטוריה, אלא תהליך של העלאת ניצוצות הקדושה השבויים במצרים. מצרים, היא אותיות 'מצר-ים' - המיצר המגביל את הים האינסופי של הנשמה האלוקית.

אנו נמצאים בגלות פנימית - הפחדים, ההרגלים, והמסכים המכסים על האור. אלה הם פרעה - אותיות העורף, המסמל את הקשיות והאטימות המונעת מזרימת השפע האלוקי להאיר בתוכנו. כל אלה מסתירים את העצם הפנימי של הנפש, את ה"יחידה שבנפש" השואפת להתאחד עם מקורה.

פסח, בגימטריה 148, כמניין "נצח" - הספירה המסמלת את הניצחון על המגבלות. זהו הזמן בו האור העליון פוסח ומדלג מעל הסדר ההשתלשלות הרגיל, ומאפשר לאור אין סוף להאיר ישירות לתוך מציאותנו המוגבלת.

מתוך נקודת מבט זו, נוכל לקרוא את ההגדה במשמעות חדשה: בכל הזכרת מצרים - נכוון למצרים, להסרת המחיצות בין העולמות. בכל אזכור של פרעה - נתכוון לשבירת הקליפה המבדילה ביננו לבין ה'. ובעיקר, נראה את הסיפור לא כעבר, אלא כהתרחשות מתמדת בנפשנו.

"עבדים היינו לפרעה במצרים" = "הניצוצות הקדושים שבנו כבולים בידי קליפות האגו במיצרי המציאות המוגבלת". הפתרון הוא המצה - לחמא דמהימנותא - מאכל האמונה. בעוד החמץ מסמל את ההתנפחות והישות של הקליפות, המצה היא סמל הביטול והאין.

בדרך כלל חוששים אנו מביטול הישות, סבורים שניאבד את זהותנו. אך בפסח, בעת אכילת המצה, אנו מתבטלים אל האין ודווקא שם מתגלה היש האמיתי - עצם הנשמה.

הנשמה היא נקודת האמת הפנימית, בחינת משיח שבכל אחד, המבקשת להשתחרר מהגבלות. בפסח זה, אחרי שהתחלנו עם "הא לחמא עניא" - נתקדם ל"בצאת ישראל מצרים" - התגלות האור הפנימי שבכל אחד, ונעלה במדרגות הקדושה אל הגאולה השלמה.

הגדת לבן: מה הלאה?

כוחה העצום של המסורת היהודית מתגלה בליל הסדר. מידי שנה מתכנסים מיליוני יהודים בארץ ובעולם לספר את סיפור יציאת מצרים במסורת שתחילתה בדור יוצאי מצרים עצמם - אלה שראו את המכות, חצו את ים סוף וקיבלו את התורה בסיני. ומאז, ברצף בלתי פוסק, עובר הסיפור מאב לבן, דור אחר דור.

אין תמה שהילדים הם מרכז הסדר. הם דור ההמשך שעליו מוטלת האחריות להעביר את המסר הלאה:

א. מי אנחנו?

ההגדה פותחת בתמצית ההיסטוריה היהודית: מאברהם שגילה את הקב"ה ועד יעקב שירד מצרימה עם משפחתו. ממעמד נכבד במצרים הפכו בני ישראל לעבדים. לאחר רד"ו שנות גלות, כשהעם כמעט מאבד את ייחודו, מתחילה הגאולה: משה, עשר המכות, יציאת מצרים וקבלת התורה בסיני - שהפכה אותנו רשמית לעם הנבחר.

ב. מי נמצא מעלינו?

האמונה היהודית מתבססת על יציאת מצרים - אירוע המוני שהתרחש לעיני שש מאות אלף גברים ומשפחותיהם. כולם חזו בעשר המכות, בקריעת ים סוף, וב"מעמד הר סיני" שבו שמעו את דברי ה': "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים".

ג. ומה הלאה?

המחויבות להמשיך בדרך ה'. כבר במצרים קיבלו בני ישראל מצוות ראשונות - קידוש החודש, ברית מילה וקרבת פסח - כדי להתרומם מעל טומאת מצרים. בהר סיני ניתנו עשרת הדברות והמוסר האלוקי הבלתי משתנה - התורה.

חג הפסח אינו חג החירות הפיזית בלבד, אלא גם החירות הרוחנית. בשמירת מצוות ה', המועברות במסורת רציפה, אנו לומדים להשתחרר משעבוד החומר ולהתחבר אל האינסוף.

"כל המרבה לספר ביציאת מצרים..."

המרבה לספר: מה משובח בלספר על הצדות שלנו?

אמרו רז"ל "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". אם נתבונן בדקדוק לשונם, נבחין בניסוח מיוחד. במקום לכתוב שהאדם "ראוי לשבח", נכתב: "הרי זה משובח" - ביטוי שלכאורה חורג מכללי הדקדוק המקובלים.

להבנת עומק דברי חז"ל, יש להקדים משל:

לפני שנים רבות, הפליגה ספינה ועליה נוסעים מכל שכבות העם - עשירים שנסעו למטרות מסחר, ולעומתם אנשים שבורי לב ומרי נפש שברחו ממדינתם חסרי כל ותקווה.

לפתע פרצה סערה עזה שאיימה להטביע את הספינה. כמו בכל עת צרה, כאשר יהודי עומד מול פני הסכנה, מתעורר הניצוץ היהודי בלבו, בין אם הוא עשיר או עני, צדיק או שאינו כזה. הניצוץ הזה מזכיר לנו מי הוא אדון העולם ומנהיגו. מיד פונים כולם בתפילה מעומק הלב לבורא עולם.

כך אירע באותה ספינה: כל יושביה זעקו לקב"ה שיצילם, והקב"ה שמע תפילתם. הסערה שקטה וכל הנוסעים ניצלו.

לאחר הנס הגדול, חשו כולם בחובתם להודות לה'. אך כאן נתגלו ההבדלים בין האנשים: העשירים הודו לה' בשמחה גדולה וערכו סעודת הודיה עם מעדנים ומשקאות לרוב. לעומתם, העניים הסתפקו באמירת תודה צנועה ושובו לשגרת חייהם הקשה - גם הם ניצלו, אך הצלתם לא הייתה בערך למתנה שממנה נהנו העשירים.

כך גם בליל הסדר: ביציאת מצרים זכינו לחירות הגוף והנפש כאחד. במצרים היו בני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, ובצאתם נאמר: "כי ברח העם" - בריחה מהטומאה והקליפות.

כאשר אנו יושבים בליל הסדר להודות על כך, ישנם אנשים שכל עניינם בחיים הוא הממד החומרי - כסף, דירה, רכב, כבוד וכיו"ב. עבורם, פסח מסתכם בחירות פיזית מעבדות.

לעומתם, ישנם אנשים שחייהם מתנהלים לפי רצון ה', ושאיתם היא להתקרב אליו ולדבק מחשבתם בו. עבורם, ליל הסדר הוא יום שבו הקב"ה גאל אותנו מגלות פנימית. בהיותם אנשים רוחניים, היודעים להעריך גאולה זו, תודתם לה' עמוקה ונלהבת יותר.

זו כוונת חז"ל באומרם "הרי זה משובח" - מי שמרבה לספר ביציאת מצרים בשמחה והתלהבות, מוכיח בכך ש"הוא" - האיש ה"זה" - הוא משובח. שלכן מה שהוא מבחינתו קיבל - זהו דבר גדול ועצום ולכן, גם הודייתו גדולה ועמוקה יותר.

מלתא דבדיחותא – גאווה של עבדים

סיפר רבי ישראל מסלנט: "מעולם לא ידעתי מהי גאווה, עד שלימד אותי הבלן מוורשה. פעם הייתי בוורשה ונכנסתי למרחץ. המנהג שם היה שמי שרוצה שהבלן יקרץ את גבו, משלם לו ומתקרץ.

כשהבלן קרץ אותי בחוזקה, אמרתי לו: 'אולי תוכל לקרץ קצת בעדינות יותר?'

רגז עלי הבלן: 'האם אתה יודע מי אני? אני הבלן של ורשה! ומי אתה שתלמד אותי איך לקרץ?'

'מעשה ברבי אליעזר'

הנגלה שבנסתר: להאיד את הלילה

"אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא..."

רבי לוי יצחק מפרש קטע זה במשמעות עמוקה הקשורה למצבנו:

"אלעזר בן עזריה" - כל יהודי דומה לו בתקופות קשות. שמו מרמז לעזרת הקב"ה: "אלעזר" פירושו "א-ל עזר", ו"עזריה" הוא "עזר י-ה". בימי מלחמה ורדיפות, אנו מתקיימים רק בעזרת השם.

בתקופות סבל, אפילו צעירים נראים מבוגרים מגילם. הפחד, ההסתרות והמצוקה גורמים לקמטים ולשיער שמלבין בטרם עת. אדם צעיר עשוי להיראות "כבן שבעים" בגלל חוויותיו הקשות.

השאלה היא: "ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות" - איך אפשר בתוך "לילות" הגלות, במצבי חושך וסבל, לדבר על יציאת מצרים? איך אפשר לחגוג את החירות כשאנו תחת שעבוד?

התשובה היא: "עד שדרשה בן זומא".

"זומא" מלשון מחשבות ותובנות. בן זומא מלמד שגם "בלילות" - בזמנים חשוכים - עלינו לזכור את יציאת מצרים. גם בתוך הקושי, עלינו לזכור שהקב"ה גאל אותנו בעבר וכך יעשה גם עתה. "מצרים" היא גם מלשון "מְצָרִים" - הגבלות וקשיים, והקב"ה עתיד לגאול אותנו גם מהם.

"וחכמים אומרים" - בעלי הראייה הרחבה יותר, מוסיפים: "ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח". תפקידנו, הוא לא רק להיות סמוכים ובטוחים, שבעתיד נגאל, אלא, לאורך כל ימי חיינו בעולם הזה עלינו לפעול להבאת ימות המשיח.

הגדת לבנך: להשתמש בכוחות מהגלגול הקודם

רבי אלעזר בן עזריה, מכריז שהוא "כבן שבעים שנה". האמת היא שבאותה שעה היה רק בן שמונה עשרה שנים, אלא שנעשה לו נס מופלא, ובבוקר שהתמנה לנשיא הסנהדרין - צמחו לו שערות לבנות, עד שנראה כאדם זקן בן שבעים.

מובא בכתבי האריז"ל, ששורש נשמתו של רבי אלעזר בן עזריה היה גלגול משמואל הנביא, אשר חי חמישים ושתיים שנה. צא וחשוב: שמונה עשרה שנות חייו הנוכחיים, בצירוף חמישים ושתיים שנים מגלגולו הקודם, מגיעות לכדי שבעים שנה בדיוק.

נמצא שמה שאמר "הרי אני כבן שבעים שנה" הינו ביטוי לאמת פנימית עמוקה. בחיצוניות נראה בן שמונה עשרה, אך בפנימיות נשמתו - בצירוף ניסיון החיים מגלגוליו הקודמים - הרי הוא באמת בן שבעים. וכאשר הלבנו שערוותו, ניכרה החיצוניות התואמת את פנימיותו האמתית.

הרבי מלמדנו ש"רוב הנשמות שבדורותינו אלה אינן נשמות חדשות, אלא היו כבר בגלגול, וכאשר בא עניין בעבודה שמצד כוחותיו ועניניו בגלגול זה אינו רואה שיוכל למלא זאת - צריך לדעת שיכול להתגלות אצלו גם הטוב מהגלגול הקודם, ועניין זה מסייע לו בעבודתו... בחיי היום יום".

גם אנחנו, נושאים בקרבנו כוחות נפש נעלמים מגלגולים קודמים. לפיכך, אל לנו לחשוש מלקבל על עצמנו משימות גדולות בטענה שאין זה לפי ערכנו וכוחותינו. אדרבה, אם דבר בא לידינו, הרי זו הוראה משמים שמצויים בנו כוחות נסתרים, וכאשר יהיה צורך - יתגלו ויבואו לידי פועל.

כהוכחה לכך, ניתן לראות במוחש, כיצד צעירים בימינו מנהלים עסקים מורכבים עם מאות עובדים ומצליחים באופן שלמעלה מטעם ודעת, בעוד שאבותיהם בעיירות הקטנות בקושי הצליחו לכלכל את משפחתם. אין זאת אלא בכוח ניצוצות הנשמה והניסיון הרוחני שצברנו בגלגולים קודמים.

אל תקטין את עצמך. בנפשך טמונים אוצרות של חכמה וכוחות אדירים מדורות קודמים. בעת הצורך, הקב"ה מזמן לכל אחד מאיתנו את הכלים הפנימיים להתמודד

עם האתגרים העומדים בפניך. כשם שרבי אלעזר בן עזריה זכה לגלות את חכמת "שבעים השנים" בגיל צעיר, כך כל יהודי יכול לגלות בעצמו כוחות אדירים שאינם תלויים בגילו הביולוגי אלא בעומק נשמתו הנצחית.

מלתא דבדיחותא - מעשה בבני ברק

ה"אגדה" (להבדיל מ"ההגדה") מספרת, שיותר לא היו כאלו מקרים בעם היהודי, שבאו תלמידים ואמרו לרבניהם מה לעשות, וגם הסיפור הזה שכרגע קראנו, יכול היה לקרות רק בבני ברק...

מלתא דבדיחותא – בין רבנים ללמדנים

בעל ה"נודע ביהודה" נודע כמחמיר בהלכה, אבל בדבר אחד הקל יותר מחמיר דורו: בעניין אישה שנשתטת, הוא סבר שבעלה רשאי לקבל היתר לשאת אישה שנייה לא רק ממאה רבנים, אלא די במאה למדנים.

אמר על כך רבי אייזל: "גם בזה החמיר בעל ה'נודע ביהודה', כי הרי למצוא מאה אנשים שקוראים לעצמם 'רבנים' קל יותר מלמצוא מאה למדנים אמיתיים..."

'למען תזכור... כל ימי חייר'

המדבה לספר: לחגוג את פסח כל יום

בתחילת שנות התשעים, לאחר שנפתחו שערי ברית המועצות, כמיליון עולים חדשים הגיעו לארץ ישראל, מה שהביא לאתגר חשוב של בירור יהדות.

לבית הדין הרבני בתל אביב, שבראשותו ישב הרה"ג ר' ישראל מאיר לאו, נכנס אדם כבן 42 וביקש להוכיח שהוא יהודי. הציג האיש שני עדים: אחד העיד כי השתתף בברית המילה שלו לפני 42 שנה, והשני היה חסיד חב"ד זקן, שסיפר את הסיפור המדהים הבא:

"אינני מכיר אישית את האיש", פתח החסיד ואמר, "אבל הכרתי היטב את אמא שלו. היא עבדה כמנהלת מחלקה בבית רפואה במוסקבה, ולא שמרה תורה ומצוות, אך הקפידה בקנאות על מצווה אחת.

"מדי יום הייתה מעשנת שתי קופסאות סיגריות ובלילה הייתה לוקחת סיגריה אחת ומניחה בשקט תחת המיטה שלה בתוך קופסת חיסכון. כך נהגה בכל לילה ולילה. אחרי פורים, הייתה מוציאה את 365 הסיגריות שהתקבצו במשך השנה ומביאה אותם אלי הביתה. אני הייתי מוכר את הסיגריות בשוק השחור, בתמורה רוכש קמח ואופה עבודה בקפדנות מצות מהודרות לליל הסדר, ללא חשש קל של חמץ".

הרב לאו התרגש מהסיפור וביקש לשוחח עם האימא. הוא חייג אליה לרוסיה ואמר כך: "אני חוגג את ליל הסדר ערב אחד בשנה, אבל את חגגת אותו 365 ימים..."

הגדת לבנך: בריחה והנצחה

במאי 1943, נותרו במחנה העבודה נוברדוק רק 250 יהודים אחרונים. כל השאר כבר נרצחו בידי הנאצים ועוזריהם המקומיים. הנותרים הבינו שזמנם קצוב וערכו אסיפה לדון בדרכי הצלה. למרות הצעות שונות, הוחלט לבסוף לחפור מנהרה.

האסירים הכינו כלי עבודה במקומות עבודתם היומית, וחפרו בלילות. הם התקינו במנהרה תאורה, פתחי אוורור, פעמון אזעקה ואפילו מסילה וקרונית לפינוי החול. את האדמה החביאו בעליות גג ובקירות הצריפים, ובימי ראשון, כששומרים היו שיכורים, פיזרו אותה בחצר.

פתח המנהרה הוסתר מתחת למיטה באחד הצריפים, וסופה היה במרחק למעלה מ-200 מטרים מחוץ למחנה. החפירה נמשכה ארבעה חודשים, בעבודת תורנות, והחופרים קיבלו תוספת לחם ומים.

ב-26 בספטמבר 1943, בלילה חורפי וסוער, ניתן האות. כל 250 האסירים נכנסו למנהרה. כשיצאו לחשכה, תחת אש יריות, רבים התבלבלו ורצו בטעות לכיוון המחנה ונהרגו. כ-170 הצליחו להימלט ליערות, התחברו לפרטיזנים של ביילסקי וניצלו.

בשנת 2012, הוחלט להפיק סרט על הסיפור. אותו שלושה ניצולים מהמנהרה שעדיין היו בחיים, ששוכנעו לשוב לבלארוס ולחשוף את המנהרה. אליהם הצטרפו כחמישים מצאצאי הבורחים. הם חפרו באדמה ובזיכרונות, וחשפו את פתח המנהרה עם שרידים מקוריים - חוטי חשמל, סוליות נעליים וכלי חפירה.

אחת הנכדות שהשתתפה העידה שרק אחרי שחפרה בידיה במקום, הבינה שלמעשה מעולם לא הבינה באמת את חוויות סבתה.

ייחודו של סיפור זה הוא בכך שהצאצאים חזרו וחפרו מחדש את המנהרה. אמנם בתנאים שונים לחלוטין, עם ציוד מודרני וארכיאולוגים, אך בכל זאת ניסו לחוש במו ידיהם את חוויות הוריהם.

זוהי הדרך שבה עם ישראל זוכר את צרותיו וניסיו. רבים תמהים כיצד עם ישראל, שלושת אלפים שנה אחרי יציאת מצרים, עדיין זוכר וחוגג את האירוע. מהו סוד שימור הזיכרון?

התשובה היא שאיננו מסתפקים בסיפור בלבד. אנו חווים מחדש את האירועים ככל האפשר. אנו אוכלים את אותו לחם עוני שאבותינו אכלו כעבדים. טעימת המצה והמרור מחברת אותנו לסיפור בצורה מוחשית.

יש קהילות שנוהגות גם לכרוך את האפיקומן במטפחת, לשים על הכתף וללכת כמה צעדים באמירה "כך היו אבותינו הולכים, משארותם צרורות בשמלותם על שכמם". אצל עדות אחרות מוסיפים לשאול: מאין באת? ממצרים. ולאן אתה הולך? לארץ ישראל, ועונים: "לשנה הבאה בירושלים". מעשה סמלי זה מעורר אצל הילדים (ולא רק אצלם), הזדהות עם יוצאי מצרים. זו הדרך הטובה ביותר להתחבר לסיפור חג הפסח והיציאה מעבדות לחרות.

'ארבעה בנים'

הנגלה שבנסתר: הרשע - גם הוא 'אחד'

הרבי מביא את דברי הגמרא במסכת סנהדרין (מד, א): "אף על פי שחטא, ישראל הוא". בכל מצב שיהודי לא יהיה, קיימת בתוכו נקודת היהדות. ומוסיף הרבי, שבכך מבאר האדמו"ר הקודם, את המילים 'אחד חכם ואחד רשע': בכל "אחד" מהבנים, יש את נקודת ה'ה' אלוקינו ה' אחד". גם אצל הרשע. אלא שהיא מכוסה וצריך לגלות אותה.

המדרבה לספר: אחד שלא יודע, אך רוצה לדעת

הגאון רבי אייזיק חריף חיפש חתן לבתו. הוא נכנס אל ישיבה מכובדת וביקש לפגוש בחור טוב. ראש הישיבה הציע לו לבחון בעצמו את הבחורים ולבחור את זה שנראה בעיניו.

רבי אייזיק נכנס לבית המדרש והציע שאלה חזקה ברמב"ם וציפה לראות מי יידע לענות עליה. אחרי שעתיים של המתנה, איש לא ידע לענות והוא עזב את הבניין.

לפתע רץ אחריו אחד הבחורים ואומר: "רבי, אבל מה התשובה? אמנם לא אקבל את הבת שלך, אבל לפחות אזכה לשמוע את התשובה על השאלה התהומית".

חיבק אותו רבי אייזיק ואמר: "חתן כמוך אני רוצה. אני לא מחפש את מי שיודע הכול, אלא את זה שמבקש לדעת..."

הגדת לבנך: ארבעה בנים - מסע הדורות

בדרך כלל רואים בארבעת הבנים שבהגדה ארבעה אישיות שונות. אך ניתן גם לראות בהם ארבעה דורות עוקבים, המשקפים את התרחקות המשפחה היהודית ממסורת אבותיה.

הכל מתחיל באב שאינו מוזכר בהגדה - היהודי הפשוט והתמים שמעולם לא הטיל ספק. הוא ביער חמץ בערב פסח, אכל מצה ומרור וקיים מצוות בהידור, מתוך אמונה שלמה.

לאב זה נולד בן חכם שלמד בילדותו במסגרת יהודית, אך בהמשך רכש גם השכלה חיצונית. הוא נשאר נאמן לתורה ומצוות, אך כבר מעלה שאלות: "מה העדות, החוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם?" - הוא מבקש הסברים והבחנות בין סוגי המצוות.

בנו של החכם, הנכד, כבר מתחנך במסגרת לא יהודית ומנותק ממסורת. אינו מניח תפילין, אינו שומר שבת. בפסח הוא חוזר לבית הוריו ונתקל באיסורים ומנהגים שאינם מובנים לו. כשמתחילים לקרוא את ההגדה והסעודה מתאחרת, הוא זועק בתסכול: "מה העבודה הזאת לכם?" - זהו הבן הרשע.

לרשע נולד בן משלו - ילד שלא ראה בביתו כל סממן יהודי. בערב פסח, הוריו מביאים אותו לבית הסבא החכם. כשהסבא יוצא לתפילה, האב ה"רשע" שקוע בטלפון, אך הנכד ה"תם" מתלווה לסבו בסקרנות. הוא מגלה עולם חדש של תפילה, שירה והלל. בשובו, סבתו החכמה פותחת בפניו שולחן ערוך ומסודר, עם מצות וכוס של אליהו. הנכד התם, שהוא כבר דור שלישי של ניתוק, שואל בפליאה: "מה זאת?"

והדור הבא כבר לא זכה להכיר את סבא-רבא ה"צדיק", וגם סבא ה"חכם" אינו עוד בחיים. ה"שאינו יודע לשאול" אף אינו יכול לשאול "מה זאת", כי סבא "רשע" אינו עורך סדר פסח, ואין מי שיעורר בו שאלות.

למול התדרדרות זו, מצווה התורה: "והגדת לבנך" - שמרו על רצף הדורות, החזיקו במסורת, דבקו בתורה והעבירו את הערכים מדור לדור.

והגדת לבנך: לא להרים ידיים

אנו קוראים על ארבעת הבנים: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. ויש לתמוה, מהי הסיבה, שבגינה אנו מושיבים את הרשע בשולחן החג, ליד הבן החכם? הרי הרשע הוא הכי גרוע מבין הארבעה, הוא זה שמתנגד לכל דבר שבקדושה, והיו צריכים להושיב אותו אחרון בשלחן, אם בכלל!

התשובה היא שנכון שה"רשע" הוא "נגד", אבל איכפת לו. אמנם הוא מגחך, אבל הוא מגיב. זה נוגע לו, ולכן הוא מתעצבן. היהדות לא עוברת אצלו בשתיקה.

איננו מתייאשים מהבן הרשע. להיפך, הוא צריך לקבל את הקירוב הכי גדול. ולכן אנו מושיבים אותו ליד החכם, כי היחיד שיכול להחזירו למוטב - הוא הבן החכם.

"בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך"

המדובה לספר: בדכת 'על אכילת מצה' על חתיכת לחם.

ראיתי לפני מספר שנים, מסמך שהוצג במוזיאון לוחמי הגיטאות. מדובר בפסק הלכה מצמרר שנתן רב מחנה הריכוז ברגן בלזן לאסירים לאכול חמץ כדי שישרדו.

מדובר ברב יששכר בדנדד דוידס, ששימש בתקופת מלחמת העולם השנייה רב של העיר רוטרדם שבהולנד. לאחר כיבוש הולנד על ידי הנאצים הועברו הרב ומשפחתו למחנה הריכוז ברגן בלזן.

נוכחותו של הרב במחנה הייתה חשובה לאסירים היהודים, שכן הוא ואשתו הרבו לעודד את רוחם.

באחד מחגי הפסח במחנה הריכוז, הורה הרב לאסירים היהודים לאכול חמץ בגין פיקוח נפש, שכן אוכל כשר לא היה בנמצא.

במהלך ליל הסדר שנערך במחנה, כאשר הגיע לברכה "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה" הוסיף הרב בקול רם וצלול:

"אבינו שבשמים, הנה גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, לחגוג את חג הפסח באכילת מצה ובשמירת איסור חמץ, אך על זאת דאב ליבנו, שהשעבוד מעכב אותנו, ואנחנו שרויים בסכנת נפשות, הננו מוכנים ומזומנים לקיים מצוותך "וחי בהם" ולא שימות בהם ולהיזהר באזהרתך "הישמר לך, ושמור נפשך מאוד", על כן תפילתנו

לך, שתחיינו ותקיימנו ותגאלנו במהרה לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם" אמן.

כשסיים בירך על חתיכת לחם ואכל אותה ואחר כך חילק חתיכות לחם ליתר הנוכחים...

כחודשיים לפני שחרור המחנה ב1945 נפטר הרב ממחלה והוא בשנות ה40 לחייו, בנו אליה גם נפטר באותם ימים, אריקה, אשתו של הרב דוידס, וכן בנותיהם שנותרו בחיים עלו לישראל ב1947, ב1997 נפטרה האם אריקה, היא זו ששמרה את פסק ההלכה שהניח אחריו בעלה הרב - ומסרה אותו למוזיאון.

כמה מיוחד וטוב עכשיו לדעת, שאנחנו יכולים לקיים את מצוות אכילת מצה וביחד עם זאת לקיים את מצוות "וחי בהם" ואת מצוות "הישמר לך ושמור נפשך מאוד" וכל זה מתוך חיוך ושמחה אמתית.

"מתחילה .. היו אבותינו"

מלתא דבדיחותא - תמיד תזכור מי היית

גער זקן אחד בצעיר חצוף: "דרך ארץ בפני, שהרי אני קרוב לאברהם אבינו בדור אחד יותר ממך!"

חייר הצעיר ואמר: "אם כך, דרך ארץ בפני, שהרי אתה קרוב לתרח בדור אחד יותר ממני..."

מלתא דבדיחותא - קרובי המשפחה של ה'חזזה מלובלין'

מספרים על יהודי שהיה צריך כסף לחתן את בנותיו, נסע בעיירות פולין וביקש תרומות. כאשר הגיע אל החזזה מלובלין -

נתן לו 'החזזה מלובלין' 18 זלוטי.

ביקש היהודי ואמר, "אנחנו, אני ואתה קרובי משפחה, מן הראוי שתתן לי קצת יותר", ותוך כדי דיבור סירטט על דף עץ יוחסין והראה לצדיק שהם בני דודים מדרגה רביעית... אמר לו 'החזזה', זה נכון שאנו קרובי משפחה, אבל 'קרובים רחוקים' ואין לזה כבר משמעות...

בערב כשהגיעו שניהם לתפילת מנחה, היה 'החזזה' שליח ציבור - החזן שמתפלל לפני הציבור בקול. כשהגיע החזזה לתחילת תפילת עמידה ואמר את הברכה אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב, צעק לו העני מירכתי בית הכנסת ואמר "קרובים רחוקים"... כלומר, אברהם יצחק ויעקב שאתה כה בגאווה מייחס את עצמך אליהם, הם קרובים רחוקים והרי אין לזה משמעות...

חברים, סבא שלי היה אומר שבכל בדיחה יש קצת בדיחה והשאר הוא אמת. נכונים הם דברי 'החזזה מלובלין' ונכונים דברי העני. זה נכון שאנו כולנו קרובים רחוקים, אבל זה גם נכון, שאחרי הכול אנחנו קרובים קרובים...

"ואקח את אביכם את אברהם..."

המדרבה לספר: נולדנו להיות שונים

קבוצה של נערים בני מצווה, שלמדו בבית ספר דתי, ביקרה אצל הרבי ב"יחידות". הרבי שאלם אם בסיום לימודיהם בבית הספר, ימשיכו בישיבה? והם השיבו בשלילה. שאלם הרבי: מדוע? ואחד מהם ענה, שכל הנערים שגרים בשכונה שלו, אינם לומדים בישיבה.

שאלו הרבי: מה למדת לאחרונה בבית הספר? הנער השיב: שלמד על אברהם אבינו. אמר לו הרבי: "אם כך, הרי אתה יודע, שהעובדה שהעם היהודי קיים, היא רק בזכות זה שאברהם אבינו לא עשה את מה שעשו כל תושבי השכונה שלו!"

מלתא דבדיחותא – שכחת שם

פעם נתכבד רבי אייזל חריף בסנדקאות. הוא התעטף בטליתו וישב על כסא אליהו. המוהל ברך ומל, וכשהגיע השמש לקריאת שם התינוק, הוא התכופף לעבר האב, אך האב שכח את השם. אמר רבי אייזל: "אין בעיה, קראו לו 'אברהם'. וכי גר הוא? שאלנו הנוכחים. ראיתי שאבי הבן עומד כמו 'תרח', אז אמרתי לו שיקרא לבנו 'אברהם', פסק רבי אייזל.

"ברוך שומר הבטחתו לישראל"

המדרבה לספר: בין ברכה להבטחה

מספר השליח הרב משה פעלער:

"שש שנים מאז נישואי ועדיין לא נפקדנו בילדים, בכל פעם שעברנו ליד הרבי, אשתי ואני, זכינו לברכה: "זאלסט הבאן קינדער (- שיהיו לכם ילדים)", במשמעות של איחול וברכה, בשנה האחרונה להיותנו חשוכי ילדים ל"ע, הנוסח של הרבי היה שונה: "איר וועט האבן קינדר!" שמשמעו: יהיו לכם ילדים! כהבטחה או כעובדה מוגמרת.

"באותה שנה", ממשיך הרב משה פעלער, "אין צורך להוסיף, נפקדנו ב"ה".

המדרבה לספר: לדעת מה לבקש

הרה"ח ר' יהודה לייב שי' גרונר סיפר:

חסיד אחד היה צריך לעבור ניתוח מאוד מסובך בברכיו. בני. ישנם שני רופאים מומחים במקצוע, מובן שלכל אחד משניהם יש צד חיובי וצד שלילי.

החסיד נכנס אל הרבי ושאל לאיזה משני הרופאים עליו לפנות בקשר לניתוח.

אמר לו הרבי: "אם אתה כבר שואל, מדוע לא ביקשת ברכה שבכלל לא תצטרך לעבור ניתוח?"

החסיד אמר מיד: "רבי, אני מבקש ברכה שלא אצטרך לעבור ניתוח".

ענה לו הרבי: "עכשיו זה כבר לא יעזור", והסביר: "כשפתחת את הדלת ועמדת על המפתן - אם באותו רגע הייתה בך אמונה שלימה שמכאן יכולים לחסוך לך את הניתוח, האמונה הזאת הייתה מועילה. עכשיו כשאתה מבקש, זה מפני ששמעת את זה ממני ולא מצד האמונה, אלא מצד השכל שלך. השכל לא יכול לבטל את זה".

והגדת לבנך: חישוב הקץ

מהו המושג "חישב את הקץ"? לפי המפרשים, כשבדקים כמה זמן עם ישראל שהה במצרים בפועל, מגלים שמדובר ב-210 שנים בלבד.

וזו מעלה שאלה: איך התקיימה הנבואה על 400 שנות גלות?

רש"י מסביר שהספירה של 400 שנה מתחילה למעשה מלידת יצחק. כלומר, בני ישראל לא השלימו את כל התקופה שנגזרה עליהם להיות בגלות.

הקב"ה פשוט "הקדים את השעון" ב-190 שנה! לכן אנחנו מודים לו "שחישב את הקץ" - כאשר "קץ" בגימטריה = 190. כי כשראה את הסבל והמצוקה של עמו במצרים, החליט להקדים את הגאולה ב-190 שנה.

המסר עבורנו הוא, שכדי לעורר את הקב"ה להיות גמיש איתנו ולשנות הסכמים לטובתנו, עלינו לנהוג כך גם עם אחרים - משפחה, חברים ואנשים בסביבתנו. במקום להתעקש על הפרטים הקטנים, אנחנו יכולים ללמוד מהקב"ה "לחשב את הקץ".

מלתא דבדיחותא – עם רכוש גדול יוצאים ולא חוזרים

רבי מאיר שמחה מדווינסק היה אומר: "מפני מה צווה הקדוש ברוך הוא את ישראל ביציאת מצרים לשאול מן המצרים כלי כסף וכלי זהב? כדי שלא יתנו ישראל דעתם לחזור, שכן דרך העולם, השואל מחברו, שוב אין הוא חוזר ורואה פני המשאיל".

מלתא דבדיחותא – מהרכוש לא נשאר זכר

לכל דבר הקשור ביציאת מצרים, יש לנו זכר בסדר של פסח: ה"זרוע" היא זכר לקרבן פסח. ה"מצה" היא זכר לכך, ש"לא הספיק בצקם להחמיץ". ה"מרור" הוא זכר ל"וימררו את חייהם". שואלים הפרשנים, מפני מה אין זכר גם ל"רכוש הגדול"? ועונים על כך, מפני שמה"רכוש הגדול" כבר מזמן לא נשאר כל זכר...

מלתא דבדיחותא – ברוך הקמצן

כשמת ברוך הקמצן, עמד כל הקהל ובכה, רק בנו היחיד שתק ולא הזיל דמעה. אך כשבאו הקברנים לקחת את המיטה וקופסאות הצדקה החלו מקשקות, פרץ הבן בבכי נורא.

שאלו אותו: "למה אתה בוכה דווקא עכשיו?"

השיב: "עכשיו אני בטוח שאבי באמת מת, כי קופסאות הצדקה מקשקות והוא לא בורח מהן..."

והיא שעמדה

מכסים את המצות ולאחר מכן, מגביהים את הכוס לפני אמירת "והיא שעמדה". בסיום מעמידים את הכוס במקומה ורק אז מגלים את המצות לפני אמירת "צא ולמד".

מנהגי הרבי:

כשמגיעים ל"והיא שעמדה" הרבי מכסה את המצות, ומגביה את הכוס, כפי שמגביהים בקידוש (על כף היד), נוסח "והיא שעמדה" אומר יחד עם כל המסובים. לאחר אמירת "והיא שעמדה" מניח את הכוס ושוב מגלה את המצות.

מלתא דבדיחותא – הכוסית שעמדה...

חסידים היו אומרים, ש"והיא שעמדה" הכוונה על הכוס הזו המורמת עכשיו, - ו"היא" הכוס הזו שעם ישראל מרים מידי פעם ואומר איתה "לחיים" - היא זו שעמדה לנו בכל הדורות והחזיקה אותנו...

מלתא דבדיחותא – אלוהות לגויים מניין?

רבי יונתן אייבשיץ היה ידוע בוויכוחיו עם שונאי ישראל, ותמיד יצא מנצח בחריפותו. פעם פנה אליו בישוף אחד ואמר: "אני מודה שאתה חריף ואין לנו תשובה. הבה נחליף שיטה - אני אטען למען דת ישראל, ואתה תטען למען דתנו."

הסכים רבי יונתן, והבישוף החל: "ליהודים יש פסח ולנוצרים יש פסחא. בשלמא היהודים - נס גדול קרה להם באותו יום, אבל מה לנוצרים ולפסחא? השיב רבי יונתן: "אילו לא נושעו ישראל ממצרים, אלוהות לגויים מניין?"

'במתי מעט'

הנגלה שבנסתר: קדוש מעונה?

הנביא יחזקאל, כשהוא מדבר על יציאת מצרים, אומר בשם הקב"ה: "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך, ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי".

משמעות עמוקה טמונה במילים אלה. הנביא מעביר מסר מהקב"ה שאמנם יהודים מוכנים להקיז דם למען אמונתם, אבל המטרה אינה למות כקדושים מעונים. להיפך - "בדמיך חיי" - הדם הזה שמקיזים נועד כדי שיוכלו לחיות ולהביא חיים ליהודים אחרים.

בימינו, ברוך השם, איננו נדרשים להקיז דם ממש. הדם כאן מסמל את החיוניות והחמימות שיש בכל אחד מאיתנו. את האנרגיה הזו עלינו להקדיש לעבודת ה', לתורה ולמצוות.

החמימות שיש לנו, ההתלהבות והחיות - אותן עלינו להשקיע בהענקת חיים רוחניים לאחרים. עם ההתלהבות הזאת אנחנו יכולים "להדביק" את כל מי שנמצא בסביבתנו, להפיץ אור ולהשפיע לטובה על העולם.

"וישמע ה' את קולינו"

והגדת לבנך: וגם אני שמעתי

בספר "שמועת יצחק", רבי יצחק מווארקא מציע פירוש מעניין לפסוק "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם": ישנם אנשים שמתעוררים לתורה ולעבודת ה' רק כאשר הם נמצאים במצוקה. "אשר מצרים מעבידים אותם" - כלומר, המצבים המצרים והקשים הם שמעוררים אותם לעבוד את הקב"ה. ועל כך אומר הקב"ה: "וגם אני שמעתי" - גם לאותם אנשים שמתקרבים רק מתוך קושי, אני מקשיב באהבה לנאקתם.

ה"אוהב ישראל" מאפסא מעמיק עוד יותר: לדבריו, זו עצמה הייתה צעקת בני ישראל אל הקב"ה. הם לא רק זעקו על הסבל הפיזי, אלא שאלו שאלה קיומית עמוקה: למה זה כך ש"מצרים מעבידים אותם"? למה דווקא קושי השעבוד והצרות הם שגורמים לנו להתקרב אל הקב"ה? מדוע איננו עושים זאת מתוך שמחה ורצון טוב?

ובזכות שאלה כנה זו, אומר הקב"ה: "אזכור את בריתי" - כלומר, בזכות התובנה העמוקה הזו, ראוי שאזכור להם את הברית והדבקות שהייתה לאבותיהם הקדושים עמי, ולגאול אותם.

פירושים אלה מעוררים מחשבה גם בימינו: האם אנחנו מחכים לקשיים כדי להתקרב לה', או שאנחנו מסוגלים לעשות זאת גם מתוך שמחה ורצון חופשי?

"זאת עמלינו"

הנגלה שבנסתר: שיעור בחינוך מתרומת המשכן

בשיחה שנשא הרבי הקודם לנשות ישראל בריגה דיבר על כך, שהנשים תרמו ארבעה תכשיטים למקדש: חח - עגיל האוזניים, נזם - עגיל האף, טבעת - עגיל האצבע, וכומז - לפי האבן עזרא הוא עגיל על הזרוע.

דברים אלו, פירש הרבי בעניין חינוך הילדים. התורה מלמדת אותנו, שהאישה צריכה לתרום לחינוך הילדים את "האוזן" שלה - להקשיב להם, את "האף" שלה - לרחרחר מה מעניין אותם, את "האצבע" שלה - כדי לכוון אותם לאן להתקדם, את "הזרוע" שלה - כדי לעמוד בתוקף על חינוכם.

הגדת לבנך: משה מודאג מחינוך הילדים

ברגעי יציאת מצרים, משה רבנו פונה לעם ישראל ומדגיש שלוש פעמים את נושא חינוך הבנים: "והיה כי תבואו אל הארץ... והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם", ושוב "והגדת לבנך", ושוב "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת".

משה דואג לנושא החינוך מתוך ראייה צופה פני עתיד. כל עוד היו בני ישראל במצרים כעניים ועבדים, לא חשש משה שהילדים יסטו מדרך הישר, שכן כדברי חז"ל "מבני עניים תצא תורה". לילדי העניים אין האפשרות להיות מפונקים; אם יסתבכו עם החוק, אין להם גב כלכלי או קשרים להושיעם.

אך "כי תבואו אל הארץ" - ארץ זבת חלב ודבש, ארץ השפע והטוב - משה חשב שהילדים שיגדלו בנוחות ורווחה, יתחילו לשאול שאלות, שהוריהם - דור המדבר - כלל לא העלו על דעתם. ההורים, דור יוצאי מצרים שחוו עבדות וגאולה, אצלם הכל ברור וחד-משמעי. משה דאג מפער הדורות ומתקשורת לקויה בין הורים שחוו מצוקה לבין ילדים שיגדלו בשפע.

לכן הזהיר משה רבנו את בני ישראל שהאתגר הגדול ביותר לא יהיה כלכלי או ביטחוני, אלא חינוכי. כבר ברגעים אלו הקדים והתריע שיבוא יום שבו כל הברור להם עתה, יעמוד בסימן שאלה אצל הדור הבא. ולכן, גם אם כל האמת ברורה לך, עדיין, צריך להבין אותה, ולתרגם אותה לשפת השכל, זאת בכדי לדעת מה להשיב לבנך מחר - 'שהוא לאחר זמן'.

את חשיבות החינוך אנו רואים גם במצוות קרבן פסח, שהייתה מרכזית בזמן המקדש. המשפחות היו עולות לירושלים, מתאחדות עם משפחות אחרות ומקריבות את הקרבן יחדיו. אך התורה קבעה תנאי מפורש: "כל בן נכר לא יאכל בו", ומי שרוצה להצטרף לקרבן חייב להיות מהול - "המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו".

הרבי מדגיש שההלכה קובעת: אם אחד מבני המשפחה אינו מהול, האב אינו יכול להקריב קרבן פסח כלל. אף שהאב ושאר הבנים מהולים, אחד שאינו מהול מעכב את כל המשפחה - ללמדנו שאחריותנו אינה רק ליהדות שלנו אלא גם ליהדות של ילדינו.

מלתא דבדיחותא: לא לדבר על הילדים

ארבע נשים נפגשות בבית קפה. הראשונה נאנחת: "אוי". השנייה נאנחת פענמים: "אוי וויי". השלישית מאריכה את האנחה: "אוווי ווי איז מיר". הארבע הרביעית אומרת: "חשבתני שלא נדבר היום על הילדים שלנו..."

"דם ואש ותמרות עשן"

נוהגים שבעת קריאת המילים "דם ואש ותמרות עשן", כשמזכירים את ה'מכות', וכן כשמזכירין בכלל דהיינו 'דצ"ך עד"ש באח"ב', שופכים טיפות מהיין שבכוס השניה, סך הכל י"ו פעמים, כנגד חרבו של הקב"ה שנקראת יוה"ך והוא מלאך הממונה על הנקמה.

האופן בו שופכים את היין למנהג חב"ד הוא לשפוך יין מהכוס עצמו. את היין שופכים לתוך כלי שבור. ואחרי גמר השפיכות מוסיפים יין בכוס להמשך אמירת ההגדה.

מנהגי הרבי:

שופך מן הכוס לכלי שמונח ע"ג קרקע. ממלא את הכוס רק אחרי כל השפיכות. בהוספת היין שאחר השפיכות, ממלא את הכוס - שלוש פעמים עד שהיא עולה על גדותיה והיין נשפך לצלחת (כמו בקידוש).

הנגלה שבנסתרו: גבורות ממותקות

מתוך ארבע הכוסות, שתיים אינן ייחודיות לפסח:

הכוס הראשונה (קידוש) - שותים בכל שבת וחג.

הכוס השלישית (ברכת המזון) - שותים בסעודות חגיגיות במהלך השנה.

אבל הכוס השנייה והרביעית הן מיוחדות לפסח:

הכוס השנייה - אומרים עליה את ההגדה.

הכוס הרביעית - אומרים עליה את ההלל.

רבי לוי יצחק מבאר שדווקא שתי כוסות אלו, המספרות את סיפור יציאת מצרים, קשורות ל"צד השמאלי" - למידת הגבורה בשפת הקבלה.

למרות שחג הפסח מקושר לאברהם אבינו (שמידתו חסד), יש בחג זה נוכחות חזקה של מידת הגבורה:

חז"ל אומרים על הפסוק "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת...": "הגדולה - זו מעשה בראשית... והגבורה - זו יציאת מצרים". כלומר, יציאת מצרים עצמה קשורה למידת הגבורה.

יצחק אבינו, שמידתו היא גבורה, נולד בחג הפסח.

הקשר בין יצחק אבינו לחג הפסח בא לידי ביטוי גם בנקודות הבאות:

כשיצחק ברך את יעקב ("מטל השמים"), היה זה בערב פסח "שאז אוצרות טל נפתחים".

יצחק אכל אז "שני גדיי עזים" (המסמלים את קרבן פסח וקרבן חגיגה), מצות ("הלחם אשר עשתה" רבקה), ויין (שהביא יעקב) - ממש כמו בליל הסדר!

רבי לוי יצחק מראה כיצד כל מרכיבי ליל הסדר קשורים למידת הגבורה:

1. המצה:

המילה "מצה" קשורה גם ל"מצה ומריבה" - מאבק ("ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע").

המילה "רוגז" בגימטריה (216) שווה ל"הא לחמא עניא" וגם למילה "גבורה".

עיקר מצוות מצה היא המצה האמצעית (לוי), המסמלת גבורה.

2. היין:

המילה "כוס" בגימטריה (86) שווה לשם "אלקים" (המסמל גבורה).

המצווה המהודרת היא לשתות יין אדום - צבע המסמל גבורה.

3. קרבן פסח:

צולים אותו על האש (המסמלת גבורה).

חז"ל קבעו לצלותו על "שפוד של רימון" - הרימון הוא הפרי החמישי מבין שבעת המינים, כנגד מידת ההוד, הקשורה לגבורה.

4. המרור:

מרירות היא ביטוי של גבורה.

המשנה מונה חמישה מיני מרור, כנגד חמש גבורות.

רבי לוי יצחק מוסיף כמה גימטריאות מעניינות:

"פסח מצה מרור" בגימטריה (729) שווה ל"קרע שטן" - שם הקשור לגבורה.

ראשי התיבות של "פסח, מצה, מרור, כוסות" בגימטריה (180) שווה למספר שנות חייו של יצחק (180 שנה).

לסיכום, רבי לוי יצחק מסביר שאף שכל פרטי ליל הסדר קשורים לגבורה, הם למעשה "גבורות ממותקות" - כלומר, גבורות שנמתקו בחסדים. לכן חג הפסח עצמו הוא בבחינת חסד, אף שפרטיו מבטאים גבורה.

כך, בליל הסדר אנו חווים איזון מושלם בין כוחות הגבורה והחסד, בין הדין והרחמים.

מלתא דבדיחותא – כורך הספרים והמכות

ספריו של חיים התיישנו והתבלו, אז הוא נתן אותם לכורך. הכורך, שהכיר באיזה עם הארץ מדובר, לא דקדק בעבודתו והחליף ספר בספר - את המחזור החליף בסידור, את תיקון ליל שבועות עם מגילת אסתר, ואת הסליחות עם הגדה של פסח.

כשהגיע פסח וישב חיים לערוך את הסדר, הוא פתח בטעות את ספר הסליחות במקום ההגדה. כשהגיע לסדר ה"מכות", התחיל לטפטף מכוס היין ואמר: "אשמנו, בגדנו, גזלנו...".

תמה בנו: "אבא, שנה שעברה המכות היו הרבה יותר קצרות".

רגז חיים: "בור ועם הארץ! והרי השנה היא שנה מעוברת!".

"כמה מעלות טובות למקום עלינו"

המדרבה לספר: ומה ניתן לו?

בעת אמירת "דיינו" בהגדה, אנו מונים את חסדי הבורא עלינו. זוהי שעת חשבון נפש - האם באמת זוכרים אנו את חובתנו כלפי הקב"ה, או שמא רק מבקשים ומקבלים?

שמעתי מהרב בנציון שי' ליפסקר, שליח הרבי לפטרבורג, מעשה בעל לקח עמוק:

בהתוועדות בביתו, שאלו יהודי בכאב: "מדוע נגזר עלי לסבול כל כך מניסיון מסוים המעיק על חיי? מדוע מנסני הקב"ה כך?" השיב לו השליח במשל נפלא:

מעשה במשולח שהגיע לאיטליה לגיוס כספים. בערב שבת, בחפשו אכסניה, החליט לעקוב אחר קוני הזגים לכבוד שבת. כאשר ראה גביר יורד מכרכרה מפוארת לקנות דגים, ביקש ממנו אירוח לשבת, והלה הסכים ברצון.

בהגיעם לבית המפואר, הבחין המשולח בדבר תמוה: בין חפצי ערך שבויטרינה ניצב בקבוק שבור. מתוך דרך ארץ, נמנע מלשאול.

רק לפני פרידתו, העז ושאל על הבקבוק. ענהו הגביר: "זהו סיפור חיי! בילדותי התייתמתי ונאלצתי לעזוב את לימודי התורה כדי לפרנס משפחתי. ברוך ה', הצלחתי בעסקים, אך התרחקתי משורשיי.

יום אחד, ראיתי ילד יהודי בוכה ברחוב. שאלתיו לפשר בכיו, והשיב: 'אבי שלחני לקנות שמן זית לחנוכה והבקבוק נשבר. איך אשוב אליו?'

נתתי לו לקנות שני בקבוקים אחד לו ואחד עבורי. חשבתי לעצמי: 'ואני, איך אשוב לאבי שבשמים בלי שמן רוחני?' ביקשתי את הבקבוק השבור למזכרת. כך שבתי אל דרך התורה שעזבתי".

סיים הרב ליפסקר והזכיר דברי האדמו"ר הזקן לר' זלמן סנדר'ס: "אינך פוסק מלחשוב על צרכיך, אך האם חשבת - מה צורך יש בך?!".

מלתא דבדיחותא – השיכור שיכל לשתות את ים סוף

שאל רבי אייזל: "למה היה צריך משה לשנות סדרי בראשית ולקרוע את ים סוף? הרי יכול היה לקרוא לשיכור של סלונים, שמסוגל לשתות ים שלם!" והשיב לעצמו: "כי השיכור שלנו פולט כפליים ממה ששתה..."

מלתא דבדיחותא – אתה אשם

שני שותפים שהפסידו את כספם באו לרבי אייזל. זה אומר "בגללך הפסדנו" וזה אומר "בגללך הפסדנו".

עיין רבי אייזל בחשבונותיהם ואמר: "חכמים אתם כחכמי ההגדה! נחלקו חכמים במספר המכות של המצרים, זה אומר חמישים וזה אומר מאתיים, אבל בדבר אחד כולם מסכימים - שבסוף החשבון יש מכות..."

פסח מצה ומרור

לתשומת לבך: במידה ואין באפשרות הקהל לשבת ולקרוא את כל ההגדה - על קטעים אלו אסור לדלג.

מנהגי הרבי:

בקטע המתחיל 'רבן גמליאל', בעת אמירת המילים "מצה ומרור" - מביט על המצה והמרור.

כשמגיעים לאמירת "מצה זו" הגם שבהגדה כתוב "נוטל הפרוסה בידו" - המנהג בפועל שאוחזים את המצה על ידי המפה, וגם במרור - הרבי שם את ידו הימנית על ה'מרור' והשמאלית על ה'כורך'.

הנגלה שבנסתור: מתנות של גאולה

בפרשת ראה, התורה מלמדת אותנו על החובה להעניק מתנות לעבד עברי כשהוא משתחרר: "הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך, אשר ברכך ה' אלוקיך תתן לו".

למה דווקא מתנות אלו - צאן, גורן ויקב? רבי לוי יצחק מוצא כאן קשר יפה עם יציאת מצרים.

התורה עצמה מרמזת על הקשר הזה בפסוק שאחריו: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויפדך ה' אלוקיך. על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום".

בעצם, התורה אומרת לנו: כשם שה' העניק לנו מתנות כשיצאנו מעבדות לחירות, כך עלינו להעניק לעבד היוצא לחופשי.

רבי לוי יצחק מבאר שביציאת מצרים היו לנו בדיוק שלושת הדברים האלה:

צאן - ממנו הקריבו את קרבן הפסח, "על שום שפסח המקום" על בתי ישראל במצרים.

גורן (דגן) - ממנו הכינו את המצות, "על שום שלא הספיק בצקת להחמיץ.

יקב (יין) - ממנו שותים ארבע כוסות, כנגד ארבע לשונות של גאולה.

לכן, כשמשחררים עבד עברי, מעניקים לו את אותן שלוש מתנות שמסמלות יציאה מעבדות לחירות.

אך עדיין נשאל שאלה: אם אנחנו משחררים את יציאת מצרים, למה לא מעניקים גם מרור לעבד המשתחרר?

והתשובה היא כפולה:

(א) המרור לא מסמל את היציאה לחירות, אלא את קושי השעבוד - "על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו.

(ב) בניגוד לעבדות במצרים, התורה מצווה על האדון שלא להעביד את העבד העברי בפרך - "לא תרדה בו בפרך".

לכן, אין מקום להעניק מרור, שיזכיר לעבד את מרירות העבדות, שהרי שעבודתו לא היתה מרה.

במילים אחרות, המתנות שמעניקים לעבד העברי המשתחרר מדגישות את השמחה של היציאה לחירות, ולא את הקושי של העבדות.

המרבח לספר: מדוע אין אנדרטאות לזכרם של גדולי ישראל?

מספר הרב ישראל מאיר לאו:

לפני שנים ביקר בארץ בכיר אירופאי, ובסיום סיורו הביע בפני תמיהה: "בכל העולם מציבים אנדרטאות ופסלים לזכר אישים ומאורעות היסטוריים. והנה דווקא בארץ העם היהודי, שהיסטוריה שלו עשירה מכל עם, לא מצאתי אנדרטאות לזכר משה רבינו, דוד המלך, יציאת מצרים או מעמד הר סיני. האם כך ראוי לארץ התנ"ך?"

השבתי לו: "עם ישראל שנדד כל ההיסטוריה ברחבי תבל, לא יכול היה להקים אנדרטאות קבועות בקרקע. תחת זאת, יצר העם היהודי 'אנדרטאות ניידות' רבות, שליוו אותו בכל גליותיו".

המצה שאנו אוכלים בליל הסדר היא "אנדרטה חיה" ליציאת מצרים. היש עוד עם בעולם ששומר במשך שלושת אלפים ושלוש מאות שנה, בכל פזורותיו, על מאכל המנציח לילה מכונן? האם ישנו עם אחר שהנציח פרטי אירועים מחיי אבותיו והנחילם כהלכה מחייבת לדורות? הבצק של אבותינו לא הספיק להחמיץ, ועד היום הזה, על כל שולחן יהודי בכל עיר וכפר בעולם, בבית דתי או פחות, מונחות מצות בליל הסדר.

כך גם המרור, זכר ל"וימררו את חייהם", החרוסת - זכר לטיט, הזרוע - כנגד "הזרוע הנטויה", הביצה - לקרבן חגיגה, וארבע כוסות יין - כנגד ארבע לשונות של גאולה. סמלי ליל הסדר הם "אנדרטאות ניידות" ליציאת מצרים, לצד מצוות נוספות המנציחות את תקומת ישראל: תפילין, ציצית, שבת ועוד רבות.

התפילין הן האנדרטה הניידת להוויית עם ישראל, לאמונתו בבורא עולם וליציאת מצרים.

החנוכייה מנציחה את ניצחון החשמונאים על אנטיוכוס לפני כאלפיים שנה.

אלפי שנים נדדו היהודים בתבל כשהם נושאים עמם את אנדרטאותיהם: טלית ותפילין, סידור וחומש, פמוטות שבת וגביע קידוש, בשמים להבדלה, חנוכייה, קערת פסח ומגילת אסתר. כך אנו, עם הנצח, מנציחים את עברנו - לא רק בסמלים, אלא בכל אורחות חיינו.

'מצא זו'

הנגלה שבנסתר: בין אמונה לידיעה

כשהתורה מדברת על קרבן תודה, היא מציינת משהו מעניין: בניגוד לרוב המנחות שמביאים למקדש, שהם צריכים להיות מצה - הלחם שמלווה את קרבן התודה צריך להיות דווקא חמץ: "על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו".

למה דווקא חמץ? רבי לוי יצחק מוצא כאן קשר עמוק בין קרבן תודה, חמץ וידיעה.

בפרק תהלים "מזמור לתודה", שהיו אומרים בזמן הקרבת קרבן תודה, מופיע הפסוק: "דעו כי ה' הוא אלקים". מילת המפתח כאן היא "דעו" - יש כאן הדגשה על ידיעה והבנה.

רבי לוי יצחק מסביר שיש הקבלה יפה:

חמץ מסמל ידיעה - כי יש בו טעם עשיר ומורכב, כמו הבנה והשגה שכלית.

מצה מסמלת אמונה - כי אין בה טעם מורכב, היא פשוטה וישירה.

בזוהר המצה נקראת "מיכלא דמהימנותא" - מאכל האמונה. כשאנחנו אוכלים מצה, אנחנו מבטאים את האמונה הפשוטה, שאינה זקוקה להסברים ולטעמים.

בהמשך, מקשר זאת לפסוק מהושע: "וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'".

בתהליך הרוחני שלנו יש שני שלבים:

חג הפסח - אוכלים מצה - "וארשתיך לי באמונה" - הקשר הראשוני עם ה' מבוסס על אמונה פשוטה.

חג השבועות - מביאים שתי הלחם חמץ במקדש - "וידעת את ה'" - אחרי האמונה מגיעה ההבנה והידיעה.

לכן בשבועות, חג מתן תורה, כשהגענו לשלב של "וידעת את ה'", הלחם שמביאים הוא חמץ, המסמל את הידיעה וההבנה העמוקה.

למעשה, רבי לוי יצחק מלמד אותנו שבעבודת ה' יש מקום הן לאמונה פשוטה (מצה) והן להבנה מעמיקה ולטעם עשיר (חמץ) - כל אחד בזמנו המתאים ובמקומו הנכון.

המרבח לספר: העני ובת העשיר

לעשיר מופלג הייתה בת יחידה, מושלמת בכל מעלותיה - למדנית, מוכשרת וחרוצה. החליט האב למצוא לה חתן ראוי בכל המעלות, אך למרות חיפושיו לא מצא בחור ללא פגם בעיניו.

יצא העשיר לנדוד ברחבי תבל בחיפוש אחר חתן ראוי. לאחר נדודים רבים, בעודו עייף ממסעותיו, הגיע יום שישי אחד לכפר יהודי לקראת שבת. בבית הכנסת, בכל התפילות, הבחין בבחור צעיר לבוש סחבות, יושב בפניה, מלוכלך ונעליו קרועות, אך משתתף בתפילות ושוקע בלימודו.

לאחר חילופי דברי תורה, נוכח העשיר שהבחור למדן דגול, עניו וירא שמים. החליט מיד שזהו החתן המיועד לבתו, הזמין את אשתו וערך שם חתונה מפוארת.

בעת הכנת החתן לחופה, גזר העשיר בהיחבא חתיכה מבגדו הבלוי וחשב: "אם חלילה יתגאה בעתיד, אראהו מאין בא ומי העלהו מאשפתות". החתן, שהבחין במעשה, תלש חתיכה מהחלה המשובחת שהוזמנה לחתונה, בחושבו: "אם ימאס בי חותני, אזכירהו עד כמה שמח כשמצאני ואיך הכין מטעמים משובחים בעבורי".

כך גם בין הקב"ה וישראל בערב פסח. השם יתברך חזר אחר כל אומה לקבלת התורה, ורק ישראל הסכימו באמירת "נעשה ונשמע". בכל פסח, הקב"ה מראה לנו את מצת לחם העוני, מזכיר מאין הוציאנו; ואנו מרימים את מצת החירות ואומרים לו: "ראה כמה חיבתנו ונתת לנו מצה זו להחיותנו".

הגדת לבנך: מצה שמורה - עבודת יד

נאמר בתורה "ושמרתם את המצות" - דרשו רבותינו שיש לשמור את המצות מחימוץ. ממתי ראוי לשמרן? לכתחילה נהגו חסידים ואנשי מעשה לשמור החיטים משעת הקצירה, למנוע כל מגע עם מים.

המילה "ושמרתם" מכוונת גם ל"שמירת הכוונה" - שמעת הלישה תיעשה המצה "לשם מצת מצוה", בידי יהודים בני-מצוות, שניתן לסמוך על כוונתם הטהורה.

לפיכך, לפני כל שלב באפיית המצות, מכריזים העוסקים "לשם מצות מצוה". בדומה לעיבוד קלף לתפילין, גם כאן נדרש יהודי שיצהיר ויכוון לשם המצוה.

יש בכך השקה עמוקה למצות "והגדת לבנך". כשם שהמצה דורשת שמירה מיוחדת וכוונה טהורה, כך צאצאינו זקוקים לשמירה - חינוך מכוון ומסור. וכשם שבמצה נדרשת אמירה מפורשת, כך בחינוך ילדינו נחוצה אמירה ברורה והסברה - "והגדת לבנך".

ב"מצה שמורה עבודת יד" שתי מעלות: שמירה מעת הקצירה ועשייה בידי אדם בכוונה רצויה. מה מיוחד במצה? זהו המאכל היחיד שיהודי אוכל שהוא בעצמו "מצוה". יהודי לובש ציצית שנעשתה לשמה, וכן תפילין ומזוזה - אך המצה היא המצוה היחידה הנאכלת והופכת לבשר מבשרנו.

לפיכך בעת אכילת המצה, ראוי לזכור: אין זה רק לחם נטול חמץ, אלא מאכל קדוש. בדומה לקרבנות שהיו "לחם אלוקיו" בזמן שבית המקדש קיים, גם המצה - אף שאין בה קדושת קרבן - היא מאכל שכולו מצוה, ועליו מברכים "על אכילת מצה".

בוהר הקדוש המצה מכונה "מיכלא דמהימנותא" - לחם אמונה. כשיהודי אוכל, עצם האכילה מחזקת אמונתו, "כי באכילת מצה אוכלים אלוקות". בנוסף נקראת "מיכלא דאסוותא" - מאכל רפואה, שבכוחו להביא מזור לגוף ולנפש.

לכן עודד הרבי חלוקת מצה שמורה, שכן אכילתה מחזקת אמונת היהודי ומרפאת ממחלות גשמיות ורוחניות.

'בכל דור ודור'

הנגלה שבנסתר: הרשע - גם הוא 'אחד'

גזירת פרעה הייתה מכוונת במיוחד כנגד הבנים: "אם בן הוא והמיתן אותו" ואחר כך "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". מאחר שהגלות במצרים התחילה עם גזירות על הבנים, זו הסיבה שגם בחגיגת הגאולה יש דגש מיוחד על סיפור יציאת מצרים לבנים: "והגדת לבנך" ו"והיה כי ישאלך בנך".

בהגדה של פסח, אנחנו מכירים את "ארבעת הבנים" - החכם, הרשע, התם ושאינו יודע לשאול. בתורה, הצורך לספר על יציאת מצרים לבנים מוזכר במיוחד בהקשר של מכת ארבה: "ולמען תספר באזני בנך וכן בנך".

רבי לוי יצחק מאיר את עינינו לקשר מעניין: המילה "ארבה" בגימטריה שווה למספר 208, שהוא בדיוק ארבע פעמים המילה "בן" (52). זהו רמז לארבעת הבנים שבהגדה.

אבל הוא מגלה לנו משהו נוסף ומפתיע - ייתכן שיש בן חמישי נסתר! כיצד? בהגדה כתוב: "אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול". המילה "אחד" מופיעה ארבע פעמים, וארבע פעמים המספר 13 ("אחד" בגימטריה) שווה 52 - הגימטריה של המילה "בן". זה רומז לבן נוסף, חמישי.

לפי תורת הקבלה, כפי שמובא בספר "פרי עץ חיים", ישנם חמישה חסדים (כוחות של נתינה) - שלושה מהם גלויים ושניים נסתרים. כמו כן יש גם חמישה גבורות (כוחות של הגבלה).

ארבעת הבנים בהגדה מקבילים לשלושת החסדים הגלויים יחד עם חמשת הגבורות, זאת לפי החישוב הבא:

בחישוב קבלי: שלוש פעמים שם ה' ($3 \times 26 = 78$) המייצגים את החסדים, ועוד חמש פעמים שם ה' ($5 \times 26 = 130$) המייצגים את הגבורות, יחד הם 208 - בדיוק כמו ארבע פעמים "בן".

אבל, מוסיף רבי לוי יצחק, כאמור ישנם עוד שני חסדים, אלו הנסתרים ($2 \times 26 = 52$), שהם כנגד "בן" חמישי, וה"בן" הזה מרומז, כאמור, בארבע פעמים המילה "אחד", שיחד הם 52.

ועוד רמז מעניין: אף שכתוב ארבע פעמים "אחד", בעצם רק פעם אחת כתוב "אחד" לבד, ובשלושת הפעמים האחרות כתוב "ואחד" עם האות ו'. אם מחשבים את הגימטריא המלאה, מגיעים למספר 70 - רמז לדברי רבי אלעזר בן עזריה בהגדה: "הרי אני כבן שבעים שנה".

כך, מאחורי הטקסט הפשוט של ההגדה, מסתתרות שכבות עמוקות של משמעות המחברות אותנו לרעיונות נשגבים.

והגדת לבן: בזכות נשים צדקניות נגאלו ועתידים להגאל

אמרו חכמינו זכרונם לברכה בשביל ג' דברים יצאו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם, לשונם ולבושם.

עוד אמרו חז"ל בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים.

בביאור ה'סתירה' לכאורה, כותב הרב אהרן חזן (חתנו של הרב זוסיא פרידמן רבה של אודסה בתקופת המהפיכה הקומוניסטית), שבאמת שני מימראות אלו עולים בקנה אחד.

דהנה הנשים הן מגדלות את הילדים והן מצויות בבית, ולפי זה יש לומר שהעובדה שלא שינוי ישראל את שמם ולשונם ולבושם בהיותם במצרים, כל זה נזקף לזכות השנים, כי האם היא המרגילה את הכל בקריאת שמו של הבן, וגם הלשון של הילדים הוא בעיקר כלשון האם, וגם האם היא הדואגת ללבוש ילדיה.

מאחר ואין הדורות נגאלים אלא בזכות נשים צדקניות שבדור' - על הנשים לדאוג לכך, שילדנו לא ישנו את שמם, לבושם ולשונם בפרט בדורנו עקבתא דמשיחא. ובזכותן נוושע.

"ונאמר לפניו הללויה"

לתשומת לבך: ממשיכים בקריאת ההגדה עד "לפיכך אנחנו חייבים להודות". להזכיר לקהל לכסות את הפת ולהגביה שוב את הכוס.

כאן המקום גם להזכיר לקהל שמנהגנו להגביה את הכוס רק עד לסיום הפסקה הזו: "ונאמר לפניו הללויה".

להמשיך: "בצאת ישראל" עד "חלמיש למעינו מים".

לפני ברכת אשר גאלנו להזכיר לקהל שמנהגנו להגביה כאן שוב את הכוס עד לסיום הפיוט: "גאל ישראל", ואז מברכים "בורא פרי הגפן" ושותים את הכוס השנייה בהסיבה. מי שלא שתה בהסיבה - יחזור וישתה בהסיבה ללא ברכת "הגפן".

(כשליל הסדר חל במוצאי שבת, במקום 'מן הזבחים ומן הפסחים' אומרים 'מן הפסחים ומן הזבחים').

ה"אוהב ישראל" מאפטה כתב: מי שבליל פסח, באומרו את ברכת "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים" מאמין באמונה שלימה במוצא שפתיו, יכול לצאת מכל מיצריו ולהגאל גאולת עולם, גאולת הנפש וגאולת הגוף, לפי שזמן זה מיוחד ומיועד לגאולה.

מנהגי הרבי:

באמירת "לפיכך" - אוחז את הכוס עד "ונאמר לפניו הללויה", ואח"כ נוטל שוב את הכוס בברכת אשר גאלנו.

ברכת בפה"ג שעל הכוס השנייה נאמרת, כשאוחז את הכוס כמו באמירת הקידוש, וגם אותה שותה הרבי עד תומה.

המזבחה לספר: כמה עלינו להודות

הקשו הראשונים: "מדוע בליל פסח אומרים פעמיים הלל? פעם אחת בתפילת ערבית של החג בבית הכנסת, ובפעם השנייה באמירת ההגדה בשולחן הסדר?"

ה'אמרי חיים' מסביר, כי אמירת הלל השני היא על הזכות שיש לנו לומר את ההלל הראשון.

כשמתבוננים ומבינים שבליילה זה אמרנו הלל, הגם שבכל המועדים אין אומרים הלל בליילה, עניין זה עצמו, גורם לנו להודות ולהלל את הקב"ה, על הזכות שנתן לנו בכלל לומר הלל.

הרב זעליג פלדמן ע"ה סיפר, שכשביקר הג"ר יחזקאל אברמסקי אצל הרבי הקודם וסיפר לו על התלאות בסיביר, ואיך שיום אחד קם והרגיש בנמיכת רוח על כי אין לו ספרים, תלמידים וכו', וכמעט התייאש מלומר את תפילת 'מודה אני', חשב לעצמו: "הרי אחרי כל מה שלקחו ממני הרשעים, דבר אחד וודאי לא לקחו - והיא יכולתי לומר 'מודה אני', אם כן אומר עכשיו את תפילת 'מודה אני' על עצם היכולת לומר 'מודה אני'".

הגיב על כך הרבי הקודם, שהשתלמה כל הישיבה בגלות סיביר להגיע להכרה זו...

הגדת לבן: מעבודת לחירות

פרימו לוי, ששרד את אושוויץ, מתאר בספרו "הזהו אדם?" רגע מכונן.

בינואר 1945, כשהנאצים נטשו את המחנה מפחד הרוסים המתקרבים, נותרו רק האסירים החלשים מכדי ללכת. במשך עשרה ימים שהו שם עם מעט מזון ודלק.

לוי ארגן עובדים מאותם ניצולים שהיה להם כוח, והצליח יחד איתם להבעיר אש לחימום החולים, וכך הוא מספר: "כשתוקן החלון והתנור החל לחמם, הורגשה הקלה בלב כולם. לפתע פנה טוברובסקי, יהודי חולה טיפוס, אל האחרים והציע שכל אחד יפריש פרוסת לחם עבור אלה שעבדו. ההצעה התקבלה".

"יום קודם לכן", ממשיך לוי, "דבר כזה לא היה אפשרי. חוק המחנה היה: 'אכול את לחמך, ואם תוכל - גם את של שכנך'. הצעת טוברובסקי סימלה את קץ המחנה.

זה היה המעשה האנושי הראשון בינינו, ובאותו רגע החל התהליך שהשיב אותנו לחברת בני אדם".

התחלקות במזון היא הפעולה הראשונה המסמלת מעבר מעבודות לחירות. אדם החרד למחר אינו מוכן לחלוק את לחמו, אך מי שמתפזר זרים במזונו מגלה יכולת לאחוה ואמונה - שורשי התקווה. כשעוזרים לזולת, יוצאים לחירות אמיתית.

כדברי הרבי: יהודי אינו יכול להיות חופשי כל עוד יהודי אחר עדיין כבול. רק לאחר שדואגים לזולת ומזמינים אותו לשולחן הסדר, ניתן לקיים את הסדר ולחוות חירות אמיתית.

רחצה

נצא ליטול ידיים, לאחר מכן כשנחזור לאולם, נברך יחד את ברכת "על נטילת ידיים", ואת שאר הברכות שמברכים לפני אכילת המצה.

לתשומת לבך: הצעתי לאלו שעורכים את ליל הסדר האישי שלהם, יחד עם הקהל, לא ליטול ידיים עם הציבור, אלא להמתין, בכדי שיוכל להסביר לקהל את סדר הברכות ואופן אכילת המצות.

מנהגי הרבי:

לפני הנט"י לרחצה, הרבי אומר את כל הסימנים, כפי שהם כתובים בהגדה, עד "כורך". כפי הנראה, כדי לא להפסיק בדיבור בין "המצה", ה"מרור" ו"הכורך".

מצוות אכילת מצה

לתשומת לבך: רעיונות אלו ניתן לאומרם, לפני שהקהל יוצא ליטול ידיים, או בזמן שהם אוכלים את המצה (האפשרות השניה מתאימה יותר לאלו, שעושים את הסדר הפרטי של עצמם - לאחר הסדר הציבורי).

הנגלה שבנסתרו: שתי המצוות ומלחמת היצר

כשהתורה מצווה על אכילת מצה בפסח, היא עושה זאת בשני פסוקים:

הראשון: "שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה" והשני: "מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך".

רבי לוי יצחק שואל - למה צריך שני פסוקים שאומרים כמעט אותו דבר? והוא מבחין בהבדל מעניין: בפסוק הראשון יש ציווי ישיר - "תאכל מצות" (אתה צריך לאכול), ואילו בשני המשמעות היא שהמצות נאכלות כאילו מעצמן - "מצות יאכל" (זה קורה מאליו). וגם לגבי איסור חמץ, בפסוק השני משתמע שהחמץ פשוט לא יהיה נראה, כאילו מעצמו.

המפתח להבנת ההבדל טמון בכתיב המילה "מצה". בפסוק הראשון כתוב "מצת" (בלי האות ו'), ובשני "מצות" (עם ו'). זה לא רק הבדל כתיב, אלא משקף שני מצבים רוחניים שונים:

המילה "מצת" (בלי ו') רומזת גם למושג "מצה ומריבה" - כלומר מאבק. זוהי המצה שמסמלת את המאבק הפנימי שלנו עם היצר הרע. כמו שהגמרא אומרת: "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע". בשלב זה, עדיין קיים היצר הרע (שנמשל לחמץ ולשאור) ואנחנו צריכים להילחם בו באופן פעיל. חכמינו אף כינו את היצר הרע "שאור שבעיסה".

המצה הראשונה, זו שבפסוק הראשון, מייצגת את המצב שלפני "חצות הלילה" - לפני הרגע המכריע של יציאת מצרים, כשהקב"ה התגלה במלוא עוצמתו. בשלב זה עדיין נדרשת עבודה אישית, מאמץ ומאבק - לכן הציווי הוא "תאכל מצות" - זה תלוי בך, במאמץ שלך.

לעומת זאת, המצה השנייה, זו שבפסוק השני (עם האות ו'), מייצגת את המצב שאחרי "חצות הלילה" - אחרי התגלותו המלאה של הקב"ה. האות ו' דומה לקו היורד מלמעלה כלפי מטה, והדבר מרמז על המשכה אלוקית נעלית לעולם הגשמי. בשלב זה, המלחמה עם היצר (האכילה) היא כבר "מצות יאכל" - היא נעשית כאילו מעצמה, ללא מאמץ. וגם החמץ פשוט "לא יראה" - היצר הרע כבר לא מהווה איום או מכשול.

רבי לוי יצחק מוסיף רעיון מעניין: המילה "רוגז" (שמתקשרת למאבק עם היצר הרע) בגימטריה שווה למילים "הא לחמא עניא" - הפתיחה של ההגדה. זה מראה את הקשר בין המצה הראשונה, "לחם עוני", ובין המאבק הפנימי שלנו.

למעשה, שני הפסוקים מתארים שני שלבים בדרך לחירות אמיתית: בהתחלה אנחנו נדרשים למאמץ ולמאבק פעיל עם היצר הרע, ובהמשך, כשמגיעה ההתגלות האלוקית, אנחנו זוכים לחירות פנימית שבה העבודה הרוחנית כבר נעשית כמעט מעצמה.

המרבח לספר: לשבת בשקט ולאכול

בערב פסח, באו גבאי צדקה לביתו של ה"אוהב ישראל" מאפטא, לאסוף מצות עבור עניי העיר.

הרבנית הייתה עסוקה מאוד בהכנות לחג, ואנשי הבית טרחו לתת לגבאים מצות. מרוב הלחץ והטרדה, לקחו בשוגג את המצות השמורות המיוחדות שנאפו באותו יום במיוחד עבור הרב. הגבאים קיבלו לתומם את המצות המיוחדות והלכו.

כאשר גילתה הרבנית את הטעות, נזדעזעה מאוד. בידעה את חשיבות המצות המיוחדות בעיני בעלה, חששה לספר לו את אשר אירע. היא החליטה לקחת מצות פשוטות ולהניחן במפית שבה היו המצות המיוחדות, כאילו לא אירע דבר. ואכן, הרב ערך את הסדר עם אותן מצות פשוטות.

לאחר חג הפסח, הגיע לפני הרב זוג שביקש להתגרש. שאל הרב את הבעל: "מה טעם אתה מבקש לגרש את אשתך?"

השיב הבעל כי אשתו לא הקפידה לבשל עבורו בפסח בכלים מיוחדים בלא "שרויה", כמנהג המחמירים שלא לערב מצה במים בפסח.

הרב הזמין את הרבנית לחדרו ושאל אותה: "אמרי נא בכנות, אילו מצות הונחו לפני בליל הסדר?"

הרבנית שתקה, חוששת לומר את האמת.

"הגידי בבקשה, עודד אותה הרב, "אל תיראי".

"מצות פשוטות..." הודתה הרבנית וסיפרה את כל האירוע.

פנה הרב אל הבעל: "ראה נא, בני. אני אכלתי מצה פשוטה בליל הסדר, ועשיתי עצמי כלא יודע וכלא מרגיש. וכל זאת כדי להימנע מכעס או חלילה ממחלוקת. ואתה מבקש לגרש את אשתך בשל 'שרויה'?"

המדרבה לספר: אלי כהן והמצה בדמשק

זה היה בחול המועד פסח תשכ"ב (1962), בשוק "אל חמדיה" בדמשק, סוריה. יהודי מקומי, צורף במקצועו, ישב בחנותו עם בתו הקטנה. לפתע נכנס אדם מכובד - כאמל אמין ת'אבת שמו. כאמל, שנודע כסוחר ואיש עסקים מצליח, היה מוכר גם כפטריוט סורי לאומני בעל קשרים בצמרת השלטון, הצבא והכלכלה.

"במה אוכל לשרת אדוני?" שאל היהודי.

"אני רעב", השיב כאמל להפתעתו, "יש לך משהו לאכול?"

"לאכול?" תמה היהודי, "עכשיו חג הפסח. איננו אוכלים פיתות או לחם, רק מצות".

"מצות? מה זה? טוב, הבה לי מעט, אני רעב מאוד", ביקש כאמל.

הצורף היהודי הוציא כמה מצות והגישן לאורח. היה זה מוזר בעיניו להגיש את "מאכל האמונה" היהודי לאיש העומד מולו, אך נענה לבקשתו.

כאמל פנה לפינת החדר, מלמל דבר-מה בלחש, ואכל את המצות ברעבתנות. "תודה", אמר בצאתו, והמשיך לדרכו.

חלפו כשלוש שנים. בחורף תשכ"ה (ינואר 1965), ידיעה מרעישה זעזעה את סוריה וישראל: "מרגל ישראלי התגלה בסוריה!" המרגל, שפעל בעומק החברה הסורית

והתחבב על ראשי המדינה, היה מוכר לכולם כ'כאמל אמין ת'אבת'. לאמיתו של דבר, היה זה אלי כהן הי"ד, המרגל הישראלי האגדי שפעל בדמשק במסירות נפש למען עמו.

כששמע הצורף היהודי את החדשות, נזכר באירוע התמוה מלפני שלוש שנים והבין: המרגל היהודי ביקש לאכול מצות! בתוך ליבו ער היה הניצוץ היהודי שביקש להתחבר אל מסורת אבות. אלי כהן, בהיותו בלב סוריה העוינת, כמה לטעום טעם מצה בפסח, אך אפילו לאחיו היהודים לא יכול היה לגלות את זהותו האמיתית.

אשרינו שאנו יושבים היום לא רק "כבני מלכים" אלא בני מלכים ממש, ויש בידינו האפשרות לקום יחד עם אחינו, בלי להסתיר את יהדותנו, וליטול ידינו לאכילת מצות.

הגדת לבנך: ברגן בלזן, מי צריך לאכול את המצה?

ערב פסח תש"ד במחנה ברגן בלזן. האדמו"ר מבלאז'וב, רבי ישראל שפירא זצ"ל, ניגש בעוז רוח למפקד המחנה (האס שמו - רוצח אכזר שנודע לשמצה). האדמו"ר סיכן את חייו בבקשה שבימים כתיקונם, קל וחומר בתהום הגיהנום, הייתה נדחית בבזוז: לאפשר לארבעים יהודים לאפות מצות ולספק להם קמח, תמורת ויתור על לחמם לשמונת ימי החג.

המפקד פנה לרשויות בברלין, ולפליאת הכל, לאחר כשבוע התקבל האישור. מיד נערכו היהודים למשימה. בשארית כוחותיהם, אחרי יום עבודת פרך, בנו תנור מלבנים שבורות, טחנו חיטים בריחיים מאולתרים, ולשו את הקמח במים שהוכנו מבעוד מועד. באחת הלילות, הציתו את העצים והחלו במלאכת הקודש - אפיית מצות בלב התופת.

לפתע, התפרץ המפקד האס לצריף בזעם, הרס את התנור, רמס את המצות המוכנות והשחית את שארית הקמח. הוא הכה באכזריות את היהודים המופתעים. בראותו את הרבי, הפנה האס את חמתו בעיקר אליו, והרבי, אז בן 56, ניצל בנס.

עילת הפוגרום הייתה מכתב שתפסו, בו תיארו האסירים את תלאותיהם. "כיצד אינכם מתביישים", התרעם האס, "אני מיטיב עמכם, מתיר לכם לאפות מצות, ואתם, כפויי טובה, מכפישים את שמיי!" כך נותרו היהודים ללא מצות וללא לחם לשמונה ימים. רק פיסת מצה זעירה כגודל מטבע ניצלה מהחורבן.

בלילה התכנסו לסדר פסח בצריפו של הרבי מבלאז'וב. הכל היה שם: הגדה - שהרבי ידע בעל-פה; ארבע כוסות - מהנוזל העכור שחילקו הגרמנים כ"קפה"; מרור - היה בשפע, שהרי הלילה כולו מרור; ואותה פיסת מצה קטנה שהצליח הרבי להסתיר.

כשהגיע זמן "אכילת מצה", הכל ציפו שהרבי יאכלנה - הוא המבוגר, החכם, עורך הסדר ומקדש האמונה. אך הרבי סקר את הבלוק כמחפש... ואז, מקצה הצריף, קמה האלמנה קאשצקי ואמרה: "כיון שהלילה מעבירים את המסורת לדור הבא, אני מציעה שבני הקטן יאכל את המצה." הרבי הנהן - אכן, ליל שימורים הוא, למען ידעו דורות הבאים.

שנה לאחר השחרור, ניגשה האלמנה קאשצקי לרבי בבקשת עצה לגבי שידוך שהוצע לה. "מי המשודך?" שאל הרבי. "ישראל שפירא שמו", השיבה. "מכיר אני אותו היטב", אמר הרבי, "וראוי הוא לך". בפגישתם, תדהמה אחזה בה בהבינה כי מעולם לא ידעה שלרבי מבלאז'וב - קוראים ישראל שפירא. תוך זמן קצר נישאו, והבן שאכל את המצה היה לבנו והמשיך דרכו.

כששאלוהו מדוע בחר בה, השיב: "כשבתופת ברגן בלזן, בה האופק לא עלה על דקות ספורות, אשה אחת האמינה כי עם ישראל יחיה לנצח ויש לדאוג לדור הבא - היא ראויה להמשיך את השושלת".

'מוציא', 'מצה'

לתשומת לבך: לברך עם הקהל "על נטילת ידיים".

סדר הברכות לפני אכילת המצה:

- 1) אוחזים ביד את שלושת המצות יחד ומברכים "המוציא לחם מן הארץ".
- 2) לאחר מכן, משמיטים את המצה השלישית, כרגע נשארו בידינו המצה העליונה וחצי המצה האמצעית, וזה הזמן לברך את הברכה השלישית "על אכילת מצה".
- 3) אחרי הברכה אוכלים כזית מהמצה העליונה וכזית מהמצה האמצעית, ולא לשכוח שאנו בני מלכים, לכן אנו אוכלים את שתי חתיכות המצה הללו בהסיבה.

מנהגי הרבי:

אין טובלים את המצה במלח, אך המלח נמצא על השולחן.
אוכל את ב' המצות יחד בשתי ידי.

'מרור'

למרור אנו לוקחים את עלה החסה עם המרור מהקערה.

לפני שאוכלים את המרור, יש לזכור לטבול את המרור בחרוסת.

לצורך כך ניקח כעת חלק מהחרוסת שנמצא על הקערה, נשים אותו בתוך הצלוחית העומדת מתחת לגביע היין שלנו, ובכך נערב את החרוסת עם שאריות היין, ובה טבול מעט את המרור.

אנחנו לא מברכים בורא פרי האדמה. כפי שאתם זוכרים, כבר בירכנו את ברכת בורא פי האדמה על הכרפס, ואז כיוונו גם על אכילת המרור.

אבל ישנה כן, ברכה מיוחדת על המרור עצמו: "ברוך אתה... על אכילת מרור".

אוכלים את המרור בלא הסיבה, בזמן שתאכלו את המרור, נסו לחשוב, מדוע אנחנו אוכלים אותו בלא הסיבה.

כאן המקום לשים לב לכך שאנחנו גם מברכים על דבר מר (המרור) וגם מנסים להמתיקו (בחרוסת). אולי זה חלק גדול מעבודת חיינו - לבחור איך להתייחס לקושי, ובעיקר לבחור בכל הכוח לראות בו את הטוב והמתוק.

מנהגי הרבי:

לוקח מעל הקערה את כל הכדור שהכין למרור, כולל החזרת הבלתי מרוסקת, את עלי החסה, ואוכל הכול.

נוטל מעט חרוסת בסכין, ומכניס את החרוסת לצלוחית שעליה הגביע, ובה יש שאריות יין, ובה טובל גם את המרור וגם את החרייין עצמו. דהיינו מוציאו מתוך המרור, טובלו בחרוסת ג'פ, עוטפו שוב בעלים ואוכלו.

המזבחה לספר: בסוף יהיה מתוק

סיפר יונה עמנואל ז"ל, בברית המילה של נכדו בשנת תשמ"ה (1985): לפני ארבעים שנה, בערב פסח תש"ה, יצאתי בבוקר השכם לעבודת הפרך במחנה ברגן בלזן, כדרכי מדי יום בשנתיים האחרונות. שבתי בליל החג, שבור ורצוף, כפי ששבתי מדי ערב.

נער בן תשע-עשרה הייתי. אחי הבכור אלחנן, אחי הקטן שלום ואחותי הקטנה בתיה - כולם כבר לא היו בין החיים. ברגן בלזן לא היה מחנה השמדה, אלא מחנה עבודה, ויהודים גוועו בו מעבודת פרך, מקור עז, מרעב וממחלות. מאות רבות נפטרו בו מדי יום.

פניתי לצריף אמי, שהייתה חולה אנושות. התיישבתי לצדה והתחלתי לומר את ההגדה בלחש. לא היה לנו יין, לא היו לנו מצות, אף לחם לא היה. דבר אחד היה לנו לרוב - מרור בלב!

קראתי בלחש, כשאמי ספק שומעת ספק אינה שומעת. אך בהגיעי לברכת הגאולה, כשאמרת "כן ה' אלוקיננו ואלוקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך" - לראשונה חשתי שאיני מאמין במילים היוצאות מפי. האם מישוהו מאיתנו עוד יראה את ירושלים? מי מאיתנו עוד ישמח? פרצתי בבכי, ובאמצע הברכה פסקתי מלקרוא...

לו יכולתי לשער באותו ליל סדר של שנת תש"ה שמץ ממה שמתרחש היום! לו דמיינתי שאזכה להגיע לארץ ישראל עם אחותי ושני אחי הנותרים, לחיות בירושלים, להקים משפחה לתפארת, ולאחר ארבעים שנה אף להיות סנדק בברית של נכדי בירושלים - אולי הייתי מצליח אז לסיים את קריאת ההגדה.

במילים אחרות אמר לנו יונה עמנואל: אילו ידעתי שיום יבוא והמרור הזה יומתק בחרוסת הגאולה, הייתי מוצא בי את הכוחות לסיים את ההגדה.

הגדת לבנך: מרור, גם אצל בני חורין

מדוע נותרת חתיכת המרור על הצלחת? וכי לא די במרור שטעמנו כבר השנה? האם בחג החירות עלינו להותיר לנגד עינינו את סמל המרירות?

מסופר בדברי חז"ל על דוד המלך: "ויצא שם דוד בכל הארצות". מהו אותו שם טוב שנודע בכל הארצות? הייתה לו מטבע מיוחדת - מצידה האחד חקוקים מקל ותרמיל, ומצידה השני - מגדל נישא.

כך גם על מרדכי היהודי, עליו קראנו במגילת אסתר לפני חודש, כאשר היה משנה למלך, נאמר: "ושמעו הולך בכל המדינות". טבע מטבע שעליה שק ואפר מצד אחד ועטרת זהב מהצד השני.

מה עומד מאחורי מנהג חכם זה? שלא לשכוח לעולם מהיכן באו. אף כשהגיעו למעלה הרמה, לגדולה ולתפארת, זכרו ימי עוניים ומרודם.

זהו תפקיד המרור בקערת החג - להזכירנו כי פעם היה מר, היינו עבדים, ועתה - בני חורין. המרור גם מלמדנו לקח עמוק נוסף: כשם שבעת הטובה ראוי לזכור ימי העוני, כדי שלא יתגאה הלב ויתרומם למקומות בלתי ראויים, בידיעה שהכל חולף.

כך בדיוק עלינו לזכור גם בעת צרה: כל קושי הוא זמני. היו ימים טובים, ועוד ישובו. זוהי חשיבותו הגדולה של המרור על שולחן הסדר, גם כשאנו מסובים כמלכים בליל התקדש החג.

כורך

כעת נעבור למרור יותר שמח... שוב מרור, אבל הפעם קצת פחות קשה לאכילה, ובנוסף לכך, כורך זה היה נעשה בזמן שבית המקדש היה קיים, אכילתו הייתה נעשית עם "מצה", "קרבן פסח" ו"מרור" יחד.

הכורך הוא סוג של סנדוויץ' יהודי - לוקחים את המצה השלישית, לוקחים מעל הקערה חסה (שימו לב שהיא תהי' יבשה), לוקחים חזרת מעל הקערה, ושמים בתוך החסה, ואת החסה בתוך המצה, טובלים קצת מהחסה בתוך החרוסת. כאן (בשונה מאכילת המרור), אנו משתמשים בחרוסת היבשה (ללא היין) מתוך קערת הסדר.

אומרים "כן עשה הלל..." ואוכלים בהסיבה.

מנהגי הרבי:

את המרור לאכילת הכורך לוקח ממקום החזרת שבקערה. כמו במרור, גם כאן לוקח את הכדור הגדול של החזרת יחד עם החתיכה הלא מרוסקת, ויחד עם העלים, ומכניס בתוך המצה התחתונה. בכורך (שלא כמו במרור) נוטל את המרור של ה'כורך' ואותו טובל בחרוסת היבשה שעל גבי הקערה, (מבלי לערב בחרוסת יין) ואוכל הכול בהסיבה.

הגדת לבנן: זכר לתפוח

החרוסת בפסח, היא "זכר לטיט", והיא מזכירה את עבודת הפרך במצרים, בדומה למרור המסמל את קושי השעבוד.

אולם הגמרא בפסחים מציגה שתי דעות: רבי יוחנן אומר "זכר לטיט", ואילו רבי לוי אומר "זכר לתפוח". רש"י מסביר שהכוונה לתפוח שתחתיו ילדו נשות ישראל.

כשהגברים התייאשו בגלל גזירות פרעה ופרשו מנשותיהם, כולל עמרם אביו של משה, הנשים לא איבדו תקווה. הן האמינו בגאולה והיו נחושות להמשיך וללדת. הן היו מביאות מזון ומים חמים לבעליהן בשדות, ובכך שכנעו אותם להמשיך להביא ילדים לעולם.

בהגיע זמן הלידה, הן היו יולדות בשדות תחת עצי התפוח, הרחק מהמצרים. כך, למרות הגזירות, בני ישראל "פרו וישרצו", דבר שהטיל אימה על פרעה.

כשחז"ל אומרים: "בשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים", הם לא מתכוונים רק לתפילות. כפי שמסביר הרבי, "עיקר צדקתן התבטאה בקיום הציווי 'פרו ורבו', והן עשו זאת מתוך שמחה על כל ילד יהודי שנוסף". אלמלא אותן נשים, לא היה את מי לגאול ממצרים.

החרוסת מסמלת לנו דבר כפול: במראה - את טיט העבדות, ובטעמה המתוק - את התפוח, סמל לאמונה ולכוח של הנשים שהמשיכו להביא חיים גם בתקופה החשוכה ביותר.

הגדת לבנך: 'כן עשה הלל'

מה הסיבה שהלל נכנס כחלק מנוסח ההגדה? האם לא די בכך שאנו אוכלים את הסנדויץ שלו, מדוע אנו מוסיפים ואומרים במפורש את שמו של ממציא המנה?

הלל הי' אחד האנשים הכי אהובים בעם היהודי, הלל אהב כל אדם, ישנם סיפורים בתלמוד על הסבלנות הגדולה שלו, על כך שהוא הי' מקבל כל אדם בספר פנים יפות ובשמחה. את עיקר פירסומו רכש הלל, כשטבע את האמרה: "מה דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כל התורה כולה".

הלל בא ואומר: מה שאתה לא רוצה שיעשו לך אל תעשה לחברך - זוהי כל התורה כולה. הלל הוא המנהיג הראשון בהיסטוריה היהודית שבא ואמר שלאהוב אדם אחר זוהי כל התורה כולה, הוא הפך לסמל של אהבת ישראל, גם בעולם הלא יהודי. לכן עם ישראל מחזיר לו אהבה ביום שבו הוא עלה לגדולה ונהיה מנהיג העם היהודי. זוכרים אותו ואומרים "כן עשה הלל".

כשאנו אומרים זאת אנו לא מתכוונים רק לסנדויץ שהלל עשה ואנו מנסים לעשות כמוהו ולאכול מצה ומרור יחד, אלא זוהי קריאה לכל יהודי באשר הוא, לזכור איך צריך לאהוב יהודי שני, שיהי' לנו סבלנות כמו הלל, ענווה כמו הלל, ומעל לכל, אהבה

לכל יהודי כמו הלל. בליל פסח אנו מזכירים לעצמנו "כך עשה הלל" ואנחנו צריכים לנהוג כמוהו, ולזכור שכל התורה כולה, היא רק פירוש למצוות אהבת ישראל.

מלתא דבדיחותא – סנדוויץ' של ילד יהודי

מוישל"ה הגיעה למוכרת הדבש עם צנצנת ומבקש שתמלא לו את כולה.

לאחר שהיא מילאה את הצנצנת, היא שואלת את משה:
"איפה הכסף? עונה לה משה: "אין לי כסף".

היא כמוכן לוקחת ממנו חזרה את הצנצנת
ושופכת את כל הדבש חזרה לחבית.

לוקח משה את הצנצנת, מסתכל עליה ואומר: "כן, אמא
צודקת, לשני סנדוויצים הדבש הזה יספיק"...

שולחן עורך

ביצה

בפתח סעודת החג, אנו לוקחים את הביצה הקשה שנמצאת על הקערה, מקלפים טובלים במי מלח, ואוכלים.

מנהגי הרבי:

לוקח את הביצה מהקערה, מקלפה, לאחר מכן מוסיף בצלוחית עם מי-מלח, ג' פעמים מלח, וטובל את הביצה במי המלח ג"פ כמו בכרפס, מתחיל לאכלה מצד ראשה הכד ואוכל את כולה.

בזמן הסעודה - אוכל מידי פעם חתיכת מצה, את המצה טובל במלח - בשונה מאכילת הכזית מצה, אותה אוכל ללא מלח.

לא מסב ב"שולחן עורך". לאחר אכילת הדגים, שותה מעט יין. אוכל שלוש כפות מרק, מעט עוף, ומסיים בשתיית מים.

שותה יין מכוסו במשך הסעודה.

הרבה לקנח את פיו וידיו במפיות ניר ומשליך מתחת לשולחן (כנראה מחשש שרויה).

הנגלה שבנסתר: מדוע לא מזכירים שמותם של משה ואהרן בהגדה?

בחנוכה ובפורים מוסיפים בתפילה ובברכת המזון "בימי מתתיהו" ו"בימי מרדכי ואסתר", מזכירים את גיבורי הניסים וקובעים להם זיכרון לדורות. כל ילד יהודי מכיר את מתתיהו, מרדכי ואסתר - אנדרטאות חיות בתולדות עמנו.

אולם בחג הפסח, אין תפילה המתחילה ב"בימי משה ואהרן". בהגדה משה מוזכר רק פעם אחת בדרך אגב, ואהרן כלל לא נזכר.

נשאלת השאלה: מדוע לא ניתן קרדיט למשה ואהרן? האם הם פחות חשובים ממרדכי ואסתר או ממתתיהו ובניו? הלא משה סיכן את חייו בשבוב למצרים, שם היה מבוקש מאז הרג את המצרי. הוא חזר בשליחות ה', הוביל את עשר המכות, קרע את הים, הנהיג את העם במדבר ארבעים שנה. האם לא מגיעה לו תודה על כך? וכי אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אינו ראוי שיזכרוהו על שעצר מגפות וסבל בגלל חטא העגל?

התשובה נעוצה במושג הקבלי של "אתערותא דלתתא" ו"אתערותא דלעילא". פורים וחנוכה החלו ב"אתערותא דלתתא" - התעוררות מלמטה. במגילת אסתר, כששמע מרדכי על גזירת המן, יצא מיד ברחובות וזעק, עורר את העם לתפילה, ואסתר סיכנה את נפשה בלכתה אל המלך. ביחד גזרו שלושה ימי צום. הנס בא מהקב"ה, אך היוזמה הייתה שלהם.

בחנוכה, כשגזרו היוונים שמד על ישראל ואסרו שמירת שבת וברית מילה, קם מתתיהו עם חמשת בניו ויצא למלחמה נגד מעצמת יוון, למרות המחיר הכבד - שלושה מבניו נפלו בקרב.

לעומת זאת, יציאת מצרים הייתה כולה "אתערותא דלעילא". משה לא יזם הפגנה לשחרור עמו, אהרן לא ארגן עצרת תפילה. ה' פנה למשה וציווהו ללכת, ומשה אף התנגד תחילה: "שלח נא ביד תשלח".

לכן יציאת מצרים אינה נקראת על שם משה, אלא כדברי ההגדה: הגאולה הייתה "לא על-ידי מלאך ולא על-ידי שרף... אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". נדרשו ניסים ששברו את גדר הטבע.

לחיים! אנו מתפללים לה' שנזכה בימינו ל"אתערותא דלעילא", לניסים שלמעלה מדרך הטבע. איננו מסתפקים בנס כחנוכה או פורים. כדברי הרבי, אנו מבקשים את המשיח עצמו שיביא גאולה שלמה, שבה "לא תהיה קנאה ולא תחרות" במהרה בימינו אמן.

המזבח לספר: תחיית העצמות היבשות

בשנת תש"ו (1946) ניסה חמי - הרב משה ע"ה גרינברג - עם חבריו להימלט מרוסיה לרומניה, בתקווה להגיע לארץ ישראל ולחיות חיי תורה ומצוות.

כידוע, ברוסיה דאז הייתה היהדות אסורה, ושומר מצוות לא יכול היה לקיים אורח חיים יהודי. הקבוצה נתפסה ונשלחה למאסר.

בכלא החליט, שלא יאכל מאכלות אסורות, יהיו התוצאות אשר יהיו.

האסירים קיבלו יומית פרוסת לחם וצלחת מרק. הלחם היה כשר, אך המרק - שהכיל חתיכות בשר - היה טרף.

חמי החליף את מנת המרק עם אסירים אחרים תמורת קוביות סוכר, אותן שמר לפסח.

בפסח, ללא מצות וללא יין, התקיים שמונה ימים על קוביות הסוכר שאגר במשך השנה. כך נהגו גם חסידים אחרים בכלא.

שאלתיו פעם: "מה היה הדבר הקשה ביותר בכלא?"

ענה לי: בשנתו האחרונה במאסר, מחוסר לוח שנה יהודי, טעה בחשבון והחל את הפסח יום מוקדם. כתוצאה מכך, ביום האחרון של פסח אכל חמץ בשגגה.

"זה היה הדבר החמור ביותר שקרה לי במאסר", אמר, ודמעות עמדו בעיניו. לא המכות שספג בחקירות, לא הצינוק בו ישב כמעט שנתיים - אלא שבטעות אכל חמץ ביום האחרון של פסח.

מה שמתרחש בשנים האחרונות בברית המועצות לשעבר מתואר היטב בהפטרות "העצמות היבשות" שקוראים בשבת חול המועד פסח.

יחזקאל הנביא מתאר כיצד הובא לבקעה מלאה בעצמות בני אפרים שיצאו ממצרים טרם זמנם ונהרגו.

הקב"ה שואל את יחזקאל: "התחינה העצמות האלה?" והנביא משיב: "ה' אלוקים אתה ידעת".

ה' מצוהו: "הנבא על העצמות האלה... הנה אני מביא בכם רוח וחיתתם". ואכן העצמות התחברו, רקמו בשר גידים ועור, וקמו לתחייה.

במסכת סנהדרין נחלקו חכמים בגורל אותם מתים: רבי אליעזר אומר שקמו, אמרו שיריה ומתו. ואילו רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר שעלו לארץ ישראל,

נשאו נשים והולידו צאצאים. רבי יהודה בן בתירא אף העיד: "אני מצאצאיהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם" - עדות לתחייה רוחנית מתמשכת.

זוהי התופעה שמתרחשת בעשרות השנים האחרונות בברית המועצות לשעבר. אחרי שבעים שנות קומוניזם, היהודים שנותרו היו כעצמות יבשות.

ואז קרה הנס - הקומוניזם קרס והחלה תחייה רוחנית. יהודים החלו לצאת ממחבואיהם עם תפילין ישנות ולחזור לעמם.

אך זה לא קרה מעצמו. זה קרה בזכות הרבי, ששלח שלוחים לברית המועצות להחזיק את הגחלת, ואחר נפילת מסך הברזל שלח שלוחים לכל מדינות חבר העמים. הוא לימדנו שיהודי צריך לצאת ממצרים לא רק כסיפור היסטורי, אלא לחוות יציאת מצרים בכל יום.

הגדת לבנך: קורות חייו של מנהיג

כשאנו לומדים על משה רבינו, המנהיג שהוציא את עמנו ממצרים, התורה מספרת מעט מאוד על חייו טרם הפך למנהיג הגדול בתולדות ישראל. רק 15 פסוקים מתארים את הזמן מלידתו עד בחירתו על-ידי הקב"ה להושיע את עם ישראל.

במבט מעמיק, 15 פסוקים אלו הם למעשה "קורות חיים" לבחירת מנהיג. הסיפור הראשון: "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" - אדם החי בארמון המלך בנוחות מוחלטת, יוצא לראות את סבל אחיו. כשהוא רואה מצרי מכה איש עברי, תגובתו מיידית - "ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויך את המצרי".

הסיפור השני מתרחש למחרת. משה ממשיך לפקוד את אחיו, ורואה שני עברים נצים. הוא מתערב: "למה תכה רעך". מתשובתם הוא מבין שמעשהו התפרסם ופרעה מבקש להמיתו, ולכן הוא בורח למדין.

בסיפור השלישי, במדין, משה רואה רועים מציקים לבנות יתרו, מציל אותן ומשקה את צאנן.

מדוע התורה בוחרת דווקא בשלושה סיפורים אלו? הלא די היה בסיפור הראשון להראות את מסירות נפשו להצלת יהודי! בוודאי היו עוד אירועים במשך 80 שנות חייו עד שנבחר למנהיג.

התשובה היא שהסיפור הראשון מראה אינסטינקט טבעי - הצלת יהודי מידי מצרי רוצח. הסיפור השני מתאר התערבות בסכסוך פנימי בין אחים. והסיפור השלישי מוכיח את נכונותו לעזור לכל אדם חלש, ללא הבט על דתם.

יתר על כן, בדרך כלל אדם שסבל מהתערבותו בריב לא יחזור על כך.

אך משה ממשיך להתערב גם לאחר שנאלץ לברוח ממצרים בשל עזרתו הקודמת. אלה הן ללא ספק קורות חיים של אדם שהקב"ה בחר בו להיות המנהיג הראשון והגדול של עם ישראל.

לחיים! בכל יהודי טמון ניצוץ של משה רבינו. עלינו לסייע ליהודי הנאבק במלחמה הפנימית בין גופו לנשמתו - לעזור לנשמתו לגבור על גופו.

צפון

אוכלים את מחצית המצה שהפרשנו והסתרנו ב'חץ'.

מחלקים את האפיקומן למסובים ומוסיפים עוד מעט מצה עד להשלמת 'כזית' לכל אחד (יש הנוהגים לאכול 'כביצה' גם מהאפיקומן).

את האפיקומן אוכלים במהירות ובהסבה.

מאחר והאפיקומן הוא זכר לקרבן הפסח ש"נאכל על השובע" - כלומר, לאחר גמר סעודתם של עולי הרגל, היו אוכלים 'כזית' מבשר קרבן הפסח. אין לאכול לאחר האפיקומן שום מאכל או קינוח, כיוון שכך נהגו עם קרבן הפסח, על מנת שטעמו יישאר בפה ותגדל החיבה למצווה.

ישנם הנוהגים שהקטנים "חוטפים" את האפיקומן המוצנע ולפני אכילתו מפייסים אותם בהבטחת מתנה תמורת החזרת האפיקומן. מנהג זה נועד על מנת לשמור על ערנותם של הילדים, אנחנו לא נוהגים כך, כדי לא להשריש בילדנו חלילה, אפילו לא במעט תנועה של גניבה.

לתשומת לבך: בליל הראשון של פסח, יש לסיים את אכילת האפיקומן לפני חצות הלילה (השעה המדויקת בכל עיר בעולם, מופיעה בלוחות השנה).

מנהגי הרבי:

לוקח את האפיקומן, ואוכל ממנו בהסיבה, כשיעור ב' כזיתים.

המזבחה לספר: שיעור בענוה

אחד מתושבי ליובאוויטש, מחסידי אדמו"ר הצמח צדק, היה מקפיד ביותר בהידור מצוות. בפסח הגיעה זהירותו לשיאים - נמנע מכל חשש, אף הרחוק ביותר, של חמץ. כל הכנותיו לפסח עשה במו ידיו: אפה מצות, בישל תבשילים, ואפילו מים שתה רק מהבאר המיוחדת שבחצרו, שייעדה לפסח. מאכל שהכין אחר לא בא אל פיו.

הפליג בזהירותו עד כדי הימנעות מלבוא אל חצר הרבי בכל ימי החג, מחשש שמא יכבדוהו במאכל שלא יוכל לסרב לו, ויראה כמטיל ספק בכשרות בית הרבי.

רק ביום האחרון של פסח, כשמקילים בעניינים מסוימים כאכילת שרויה, הרשה לעצמו לבוא. משהבחין בו הצמח צדק, פנה אליו ואמר: "דע לך, נכשלת בשוגג בחמץ בפסח! לך ובדוק את הבאר שבחצרך".

רץ החסיד לביתו, בדק את הבאר, ולתדהמתו גילה כיכר חמץ צפה על פני המים - חמץ גמור!

נבעת ומבוהל, מיהר לחזור אל הרבי ושאל שלוש שאלות: ראשית, מדוע נענש כה חמורות למרות השתדלותו הרבה? שנית, אם הרבי רואה הכל, מדוע לא הזהירו מראש? ושלישית, ביקש תיקון על עוונו החמור.

השיב לו הצמח צדק: "לשאלתך הראשונה - אין זה עונש אלא תוצאת התנהגותך. אמנם צריך אדם לעשות כל שביכולתו, אך עדיין צריך סיוע משמים. מאחר שסמכת רק על עצמך ולא על הקב"ה, אירע לך כך.

"לשאלתך השנייה - פשוט לא ראיתך, שהרי חששת לבוא לביתי בכל ימי החג".
ולבסוף נתן לו הרבי תיקון תשובה.

הגדת לבנך: להחזיר את כל עם ישראל לשולחן

עם ישראל נמשל למצה, מאוד מעניין לראות, שהמצה האמצעית - עליה אמרנו את כל ההגדה, הייתה החתיכה הקטנה יותר, החתיכה הגדולה - האפיקומן, אפילו לא הייתה על שולחן הסדר...

אתם יודעים מדוע? כי לדאבוננו לא כל עם ישראל הגיע לחגוג אתנו את הפסח. אך שימו לב, מי שלא אוכל את האפיקומן עכשיו, לא יוצא ידי חובת מצוות הפסח.

במילים אחרות, כשאנו מסיימים את הסדר, אנו יושבים ומחזירים את כל עם ישראל לשולחן, אחרת לא יוצאים ידי חובה.

זהו המסר של האפיקומן: חובה עלינו לדאוג שכל עם ישראל ידע את המסורת וההיסטוריה של העם שלנו. הרבי לימד אותנו ותבע מאיתנו - כשאנחנו יודעים את האות א', עלינו לצאת וללמד יהודי אחר את האות א', ולא להמתין עד שנדע את כל האלף-בית... חובה על כולנו לדאוג ולקרב כל יהודי ויהודי.

מלתא דבדיחותא - עכברים תלמידי חכמים

חול-המועד פסח בא מוכסן לעיר ונכנס אצל הרב. ראה הרב, שפניו עצובות, ואמר לו: שמא דבר רע אירע לך, חלילה?

נאנח המוכסן: רבי, שדים כבשו ביתי. שדים? – תמה הרב. – מה ראית? הן, רבי שדים – השיב המוכסן. – אשתי אשה כשירה היא, ברוך השם, וזהירה בענייני-פסח. ואילו גם אתמול וגם שלשום מצאנו שעורים בכופתות. מי הטיל את החמץ לתוך הכופתות, אם לא שדים?

הרהר הרב ושאל: היכן נמצאת המצה בביתך? רבי – השיב המוכסן, – אני יודע, שמצה טעונה שמירה. חדר מיוחד לה בביתי. והחמץ היכן הוא? בחדר הסמוך, סגור ומסוגר. ושעורים יש לך בחדר של החמץ? הן רבי יש. ועכברים מצויים בביתך? אוי, רבי! גדולים כחתולים.

אם כן – אמר הרב – לחינם אתה תולה בשדים. העכברים גוררים את השעורים מחדר-החמץ לחדר-המצה, ומכאן השעורים בכופתות. התפלא המוכסן על חכמתו של הרב ושאל: רבי, מה תקנה יש לדבר?

הירהר הרב ואמר: שוב לביתך ותן לפני העכברים מקצת מן האפיקומן, השמור לך בארוגך, וכיוון שיאכלוהו לא יאכלו את השעורים, שהרי אחרי אפיקומן אכילה אסורה. תמה המוכסן: רבי, כלום בקיאים העכברים בדינים? החזיר לו הרב: תנוח דעתך, בקיאים הם בדינים. לפני שבועיים אכלו כל השולחן-ערוך שלי...

מלתא דבדיחותא – 98 אפיקומנים

חולה ישיש הובא אל הרופא. אחרי הבדיקה, לחש הרופא לבנו: "חוששני שהוא ימות מ'אפיקומן'."

הבן תמה: "אפיקומן? והרי עכשיו חנוכה!"

"אמת", השיב הרופא, "אבל הזקן כבר אכל 98 'אפיקומנים' בחייו, ואינני מכיר דבר מסוכן יותר מזה..."

ברך

מוזגים כוס שלישית, ומיד מוסיפים ומזגים 'כוס של אליהו', ומברכים ברכת המזון. בסיום ברכת המזון, מברכים על היין, ושותים את הכוס השלישית בהסיבה.

מנהגי הרבי:

נותן לשטוף את כוסו לפני מזיגת הכוס השלישית, מנגב את כוסו ואז מוזג כוס שלישית. מוזג גם את הכוס של אליהו לפני ברכת המזון, הכוס גדולה ומזכוכית. אחוז הכס בכף היד עד סוף ברכת "בונה ברחמי ירושלים", ואז מעמידו על השולחן.

והגדת לבנך: לא לקטרג

בליל הסדר, אליהו הנביא הוא אורח קבוע. כולנו מכירים את "כוסו של אליהו" ופתיחת הדלת לכבודו. אנחנו פוגשים אותו גם בברית מילה ב"כיסא של אליהו" - אף שלכאורה היה מתאים יותר להכין כיסא לאברהם אבינו, הראשון שקיים מצווה זו.

בספר מלכים א' מסופר שאליהו ברח מהמלכה איזבל, הגיע להר סיני ונכנס למערה. שם ה' התגלה אליו ושאל: "מה לך פה אליהו?" תשובתו הייתה: "קנא קנאתי לה' צבאות כי עזבו את בריתך בני ישראל". ה' נותן לו הזדמנות נוספת ושואל שוב, אך אליהו חזר על אותה תשובה. בגלל שקטרג על ישראל, ה' החליף אותו באלישע, כדברי רש"י: "אי אפשרי בנביאותך שאתה מלמד קטיגוריא על בני".

הזוהר מוסיף: "אמר לו הקב"ה, חייך בכל מקום שבו ירשמו בני בבשרם ברית מילה, אתה תהיה שם, והפה שהעיד שישראל עזבו את הברית יעיד שישראל מקיימים אותו". לכן מכינים כיסא לאליהו בכל ברית.

אך השאלה נשאלת: מה אליהו היה אמור לעשות? הוא היה נביא אמת ודיווח על המצב כפי שהיה. האם ה' ציפה ממנו לומר אחרת?

התשובה אולי נמצאת בהפסרת היום הראשון של פסח, כשבני ישראל עמדו להיכנס לארץ. ה' ציווה את יהושע "שוב מול את בני ישראל שנית" - לא למול פעמיים את אותם אנשים, אלא למול את אלה שנולדו במדבר ולא נימולו. מעניין שאין בכתוב ביקורת על כך שלא מלו, אלא פשוט הוראה לתקן את המצב.

זו הייתה גם דרכו של הרבי: כשראה דבר הדורש תיקון, לא התמקד בקטרוג ובמחאות, אלא בפעולה מעשית לתיקון. "רב בקעה מצא וגדר בה גדר" - הוא מצא משהו שצריך תיקון, אז תיקן אותו.

כשהרבי ראה את ההתבוללות גוברת, קם ושלח שלוחים לכל העולם כדי לקרב יהודים באהבה וכך למנוע התבוללות.

עלינו לנתב כל יהודי לפעולות ממשיות - לעודדו לבטא את זהותו במצוות מעשיות: הנחת תפילין, הדלקת נרות שבת, אכילת מצה ועוד.

והגדת לבנך: על מה בדיוק מברכים?

תורת ישראל מורה לנו "ואכלת ושבעת וברכת". לא רק על האכילה יש לברך, אלא התורה מדגישה את הצורך לברך דווקא על תחושת השובע.

יש כאן שני עניינים שונים ומהותיים. אנו זקוקים ל"ואכלת" כדי לקיים את גופנו, ולא פחות מכך אנו זקוקים ל"ושבעת" כדי למצוא מנוחת הנפש.

אך נתבונן בעולמנו - ישנו מנגנון שלם שעושה הכל כדי שלא נרגיש את ה"ושבעת". כל תכליתם לגרום לנו לרצות עוד לאכול, עוד לצרוך, עוד לבזבז.

ואם אין "ושבעת", אין גם "וברכת". בלי תחושת שביעה, החיים הופכים לאומללים, חסרי מנוח וחסרי ברכה. האדם נותר בגדר "עבד צרכנות" - משועבד לתאוות שאינן יודעות שובע.

הלילה נברך את ברכת המזון מתוך תפילה עמוקה שנזכה לצאת גם מהעבדות של ה"צרכנות" אל חירות אמתית של ה"ושבעת". שנתחיל ב"ואכלת" הגשמי, נתעלה ל"ושבעת" הרוחני, ומתוך כך נגיע ל"וברכת" - להודות לקב"ה בלב שלם על כל הטובה אשר גמלנו.

'שפוך חמתך – פתיחת הדלת לאליהו הנביא'

מוזגים כוס רביעית.

הילדים שעדיין נשארו ערים - לוקחים נרות מהשולחן והולכים לפתוח את הדלת לכבוד אליהו הנביא, בזמן הזה אנו נקרא יחד את הטקסט בעמוד... "שפוך חמתך".

עכשיו הילדים יוצאים לפתוח את הדלת ולהזמין את אליהו הנביא להיכנס אלינו לסדר.

לתשומת לבך: לאחר סיום קריאת "שפוך חמתך", אני מציע לקהל לסגור עיניים ולבקש ברכה לכל העניינים הטובים ולהאמין ולהיות בטוח, שהבקשות שלנו יתקיימו במילואם.

המזבחה לספר: אליהו מגיע דרך הלב

שנה אחת, הרבי מקוצק הבטיח לחסידיו שאליהו הנביא יתגלה להם בסדר הפסח. בליל פסח הראשון היה חדר האוכל של הרבי גדוש ועמוס בחסידים. האוויר היה מחושמל מרוב ציפייה והתרגשות. הסדר התקדם, כוסו של אליהו מולאה והדלת נפתחה. מה שקרה כעת הותיר את החסידים פעורי פה. כלום. כלום לא קרה. לא היה שם איש.

החסידים היו שבורים לגמרי. הרי הרבי הבטיח להם התגלות של אליהו הנביא! הרבי מקוצק, פניו קורנים שמחה קדושה, ראה את אכזבתם המרה ושאל מה הבעיה?! "טיפשים!" הרעים עליהם בקולו. "אתם חושבים שאליהו הנביא מגיע דרך הדלת? אליהו מגיע דרך הלב."

ידידיי: כאשר כוסו של אליהו מתמלאת והדלת נפתחת, אסור לנו להתרכז בדלת. אם תציצו לתוך ליבכם, יתכן ותחזו בנביא הקדוש מחייך אליכם.

המרבה לספור: לפתוח את הדלת הנכונה

באחד משבתות חול המועד פסח, ביקר בכלא, כדרכו, הרב אריה לוי, רב האסירים, והתעניין כיצד ערכו האסירים את "ליל הסדר".

השיבו אחד האסירים בבת שחוק: "האווירה הייתה מרוממת, אף ערכנו סדר פסח כהלכתו, אולם דבר אחד הכביד עלינו והוא, כשאמרנו את הפרק "שפוך חמתך", לא יכולנו לפתוח את הדלת - כמקובל בבתי ישראל, ואין יוצא ואין בא...

"טועה אתה ידידי" - השיבו ר' אריה - כל אדם נתון בכלא של עצמו, ואין הוא יוצא הימנו דרך פתח ביתו, אלא בפתח שבלב. והרי לנקוב נקב בלב, זאת יכול כל אחד לעשות, אף האסיר בבית כלאו, ואז יהיה בן חורין אמיתי, חרות שבנפש.

הגדת לבנך: כל אחד אליהו הנביא

שעת רצון היתה, וחסיד אחד ניגש ברשת לרבו. "רבי, אמר בענווה, "אבקש ברכה... ברכוני לזכות לראות את אליהו הנביא." "לראות את אליהו הנביא אתה חפץ?" השיב הרבי במבט חודר.

החסיד נתמלא חששות - שמא ביקש יותר מכפי מדרגתו? אך חיוך הרבי הפיג מיד את חרדתו.

"הנני נותן לך דרך פשוטה," אמר הרבי. "בכפר רחוק, במרחק שלוש מאות קילומטרים, מתגוררת משפחה יהודית. סע אליהם להתארח בליל הסדר. כאשר תפתח את הדלת לאמירת 'שפוך חמתך', תזכה לראות את אליהו. אך דע - המשפחה ענייה מרודה. קח עמך מזון, מצות ויין".

החסיד הנלהב מיהר לארוז את צרכי החג ולבקש רשות מרעייתו. היא הסכימה בשמחה, שהרי לא בכל יום זוכה אדם לראות את מבשר הגאולה!

בליל הסדר ישב החסיד נסער כולו, ממחר בקריאת ההגדה, מחכה לרגע הנכסף. לבסוף הגיע עת פתיחת הדלת. ברגליים רועדות ניגש, פתח לרווחה ו... אפלה בלבד. רק נביחת כלב נשמעה בחוץ.

מאוכזב חשב שמא לא נערך כראוי, ובליל הסדר השני דקדק בכל מילה ומילה מההגדה, אך גם אז - חושך ואין רואה.

מיד בצאת החג הראשון מיהר אל רבו. "רבי, עשיתי כאשר ציויתני ולא זכיתי לראות את אליהו! במה חטאתי?"

השיב הרבי במבט אוהב: "אל דאגה, עוד תראהו. שוב לבית המשפחה בימי החג האחרונים וקח עמך מזון, אך הפעם - לפני שתיכנס, האזן לנעשה בבית".

כך מצא עצמו שוב מול אותה דלת. כפי שצווה, עמד והאזין. קולות ילדים נשמעו מבפנים - בכי וצחוק. ואז שמע את רוחל'ה הקטנה: "אבא, אני רעבה! לא אכלתי כלום מהבוקר".

והאב השיב: "אל דאגה, יקירתי, בורא עולם לא יעזבנו! בטוחני שישלח לנו שוב את אליהו הנביא, בדיוק כפי ששלחו לפני ליל הסדר..."

יהודים יקרים! כל אחד מאיתנו יכול להיות "חלק" מאליהו הנביא, עלינו רק לרצות באמת...

מלתא דבדיחותא – הסוד של היין הטוב

בצוואתו של ינקל סוחר היין מצאו כתוב: "הנה זקנתי ומותי קרוב. מנהג העולם להוריש לבנים את פרנסתם, וגם אני אעשה כך. את סודות עשיית היין אגלה לכם, אך שמרו את הסוד בלבבכם! דעו לכם, בניי היקרים - בשנת בצורת, כשתפוחי העץ יקרים והצבעים אינם בנמצא, גם ענבים טובים להכנת היין..."

הלל נרצה - "לשנה הבאה בירושלים"

בחזרת הילדים מהדלת, ממשיכים בקריאת ההגדה עד לסיומה.

הנגלה שבנסתור: לצאת מליל הסדר עם שלל רב

האיחול המקובל לחג הפסח הוא: "פסח כשר ושמח".

באחד ממכתביו לבנו הרבי, הגאון המקובל כ"ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע מסביר מה עומק תוכן האיחול.

ליל הסדר של חג הפסח מתייחד במצה שאוכלים בו, וביין, ד' הכוסות, ששותים בו. וכנגד המצה והיין - אנו מאחלים "כשר ושמח". "כשר" כנגד המצה, "ושמח" כנגד היין.

היציאה של עם ישראל לא הייתה רק גאולה גשמית שלהם, אלא זו הייתה גם גאולה רוחנית של ניצוצות הקדושה שנפלו למצרים. זה גם תוכן ההבטחה של הקב"ה לאברהם אבינו על היציאה ממצרים: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", שמלבד המשמעות של "רכוש גדול" גשמי, הפסוק מרמז על הרכוש הרוחני, ניצוצות הקדושה שעם ישראל הוציא.

בירור הניצוצות הוא לקיחת שלל מגשמיות העולם, כמשמעות הפסוק "כמוצא שלל רב", שלוקחים שלל רב מעולם הזה הגשמי ומעלים אותו לקדושה.

מצוות חג הפסח היא אכילת מצה הנאכלת כזכר וכסמל ליציאה ממצרים, והמצה דורשת זהירות יתרה בכשרותה -

המצה, כשרות המצה, מבטאת את לקיחת השלל הרוחני ממצרים, והדבר מרומז בראשי התיבות "כמוצא שלל רב", שזו המילה "כשר".

ואילו "ושמח" מתייחס ל"יין, לד' כוסות, שתכונת היין היא שמחה, כלשון הפסוק "ויין בשמח לבב אנוש".

המרבח לספר: הסבל שפתח את שערי שמים

פעם אחת היה הרב הקדוש ר' לוי יצחק מבארדיטשוב עורך את ה"סדר" בליל ראשון של פסח. כיוון בכל הכוונות, אך גילו לו מן השמים: "אל תתפאר בסדר שלך, יש בעיר זו יהודי בשם חיים 'טריגער' - חיים הסבל, והוא עורך את הסדר יפה ממך".

באותה עת הגיעו לבית הצדיק חסידים רבים שכבר סיימו את הסדר בביתם. שאלם הצדיק: "האם מכירים אתם את ר' חיים הסבל?" השיב אחד מהם כי מכירו, אך אינו יודע היכן מתגורר. אמר להם: "אם תוכלו להביאו הנה, אשמח מאוד".

התפזרו החסידים ברחובות בארדיטשוב לחפשו עד שנודע להם מקום מגוריו. באו אליו ודפקו בדלת. יצאה אשתו ואמרה: "מה רצונכם מבעלי? הוא שיכור וישן על מיטתו".

החסידים לא שעו לדבריה, העירוהו והביאוהו כמעט על כתפיהם אל הצדיק. הושיבו הצדיק ושאלו: "ר' חיים יקירי, האם אמרת בשבת הגדול 'עבדים היינו'?" "כן", השיב הסבל. "האם בדקת חמץ?" "כן". "האם ערכת הלילה את הסדר?"

השיב חיים: "רבי, אומר לכם את האמת. שמעתי שאסור לשתות וודקה שמונה ימים רצופים, אז שתיתי הבוקר די לשמונה ימים. נעשיתי עייף ונרדמתי.

בלילה העירתיני אשתי ואמרה: 'למה אינך עורך סדר כשאר היהודים?' אמרתי לה: 'מה רצונך ממני? הלא עם הארץ אנוכי כאבי, ואיני יודע דבר. רק זאת ידעתי, שאבותינו היו בגלות אצל הצוענים, ויש לנו אלוקים שהוציאנו משם לחירות, וגם כעת אנו בגלות, וה' יוציאנו גם עתה'.

אחרי זאת, ראיתי מונחים על השולחן מצות, יין וביצים. אכלתי המצות עם הביצים, שתיתי היין, ומרוב עייפות חזרתי לישון".

שמע הצדיק את דבריו וציווה להשיבו לביתו. אחר לכתו אמר: "דבריו התקבלו מאוד בשמים, כי אמרם באמת, בלי שום פנייה, ובשלמות כוונתו. יותר מזה אינו יודע".

ידידי היקרים!

אנחנו כיום ב"ה יודעים מהו פסח ואיך לחגוגו כהלכתו. נותרו לנו רק שלוש המילים האחרונות בהגדה - אלו שעם ישראל אומר אלפי שנים בלילה הזה. הבה נתרכז כחיים הסבל, ונחשוב רק על האמת שבמילים אלו.

נתבונן ברגש האהבה והגעגועים שעלו במיליוני יהודים במשך הדורות באומרם מילים אלו. נחשוב על אלו שאמרו מתוך שמחה ועל אלו שאמרו מתוך צרה; בגטאות ובתור הזהב בספרד. אך כולם אמרו כחיים הסבל - באמונה שלמה.

בטוחני שכפי שהכל הולך אחר הסיום, כך אמירתנו בלב שלם תתקבל אצל הקב"ה, והשנה ישלח לנו את המשיח ונזכה לחגוג את הפסח הבא בירושלים.

בואו נפתח את ההגדה ונבקש יחדיו: "לשנה הבאה בירושלים!" חג פסח כשר ושמח!

והגדת לבנך: סוד הישרדותו של העם היהודי

אנו עומדים לקראת סיום ליל הסדר, לאחר שקראנו את ההגדה והגענו למילותיה האחרונות.

מה היה לנו הלילה? לילה של שאלות, שראשיתן ב'מה נשתנה'. התבוננו מדוע אנו חוגגים את יציאת מצרים, הרגע המכונן שנעשה כה משמעותי לעמנו, ודיברנו על ניסים שאירעו בכל הדורות.

מסופר כי הדלאי לאמה, שגלה מטיבט להודו, הזמין אליו רבנים יהודים אמריקנים ואמר: "הבודהיזם בגלות ואני כבר עשרות שנים גולה. חושש אני שבני עמי ייעלמו בין העמים. האוכל לדעת את סוד קיומו של העם היהודי לאורך שנים כה רבות, חרף רדיפות וגלויות?"

והנה התשובה, המסכמת את הערב המיוחד הזה: ביציאת מצרים קיבלנו את סוד הישרדותנו. בחג הפסח קיבלנו כעם תכונה שבזכותה שרדנו לאורך השנים בכל הגלויות.

ביציאת מצרים, דרך המכות וקריעת ים סוף, נטע בנו הקב"ה תכונת 'חירות', והפך אותנו לעם משוחרר. ברגע זה נחקקה בנשמתנו הידיעה שאיש לעולם לא יוכל לנצחנו, ולא תקום אומה שתוכל למנוע את חירותנו הרוחנית.

אכן, פיזית יוכלו לפעמים להכותנו או לכלאנו, אך לקחת מאתנו את החופש הרוחני להיות מי שאנחנו - לעולם לא עוד!

הרבי הרי"צ, השישי בשושלת חב"ד, נאסר ע"י הייבסקציה בנקו"ד ב-1927, לאחר ששלח חסידים להקים מקוואות וישיבות שהממשלה סגרה. ביום ג' בתמוז תרפ"ז, בתחנת רכבת פטרבורג בדרכו לגלות, מול מאות יהודים שסיכנו עצמם להיפרד ממנו, אמר את המילים האלמותיות:

"ידעו כל העמים אשר על פני האדמה: רק גופותינו ניתנו בגלות ובשעבוד מלכויות, אבל נשמותינו בגלות לא נתנו, ובשעבוד מלכויות לא נמסרו. חייבים אנו להכריז לעין כל, אשר בכל הקשור לדתנו, תורת ישראל מצוותיה ומנהגיה, אין מי שיכול לכפות עלינו את דעתו ואין שום כוח של כפיה רשאי לשעבדנו".

זהו חג הפסח - לא סיכום אלא זריקת אנרגיה לשנה הקרובה, זריקת חירות להבין ולחוש שאנחנו עם חופשי לקיים מצוות הבורא. ואיש לא יוכל להפריע לנו - ואף אנו עצמנו לא נפריע לעצמנו ללמוד, לשמור ולקיים.

לכן, בסיום ערב נפלא זה, אין מתאים יותר מהקריאה שעמנו מכריז אלפי שנים: "לשנה הבאה בירושלים" - ירושלים שבכל עיר ועיר, שבה לא רק נשמתנו בחירות מוחלטת אלא גם גופנו, המאפשר קיום תורה ומצוות בגלוי בכל מקום, מתוך שמחה וטוב לבב.

"לשנה הבאה בירושלים!" חג פסח וכשר ושמח!

מנהגי הרבי:

לאחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים" הרבי שופך את היין מכוסו של אליהו חזרה לבקבוק, תוך כדי שכל המסובים מנגנים את ניגונו של רבינו הזקן - "א-לי אתה". שפיכת כוסו של אליהו חזרה לבקבוק לוקחת לפעמים כעשר דקות, בהם הרבי שופך מהכוס לגביע שלו, ומשם לבקבוק, ומשם שוב לגביע, ואח"כ שוב לכוס, וחוזר חלילה.

הוספה

אחד מי יודע - א'

יולי (יואל) אדלשטיין, שכהן כח"כ, שר וכיו"ר הכנסת, נולד בצ'רנוביץ שבברית המועצות. בצעירותו לימד עברית במוסקבה והיה פעיל ציוני בשנות ה-70 וה-80. יולי היה מסורב עלייה ונכלא בשל פעילותו הציונית בשנים 1984-1987, עד שעלה לישראל.

יולי ביקר באודסה פעמים רבות, והותיר חותם עמוק בכל ביקור. איש מלא בתוכן ובידע יהודי רב, מתובל בדברי תורה שהוא מנגיש בטוב טעם גם למי שרחוק מן המסורת.

באחד מביקוריו עם רעייתו טניה ז"ל, סיפר לי סיפור מרגש. בכתובה שלהם, שמה של טניה נכתב "תניא". זאת משום שחתונתם נערכה בהסתר, בבקתה מחוץ למוסקבה, על ידי חסידי חב"ד ממארינה רושצ'א שסיכנו נפשם לשמור על גחלת היהדות.

כששאל החסיד הזקן שכתב את הכתובה לשמה של הכלה, ענה יולי: "טניה", והלה רשם "תניא" - שם ספר היסוד של חסידות חב"ד.

סיפור נוסף שסיפר לי יולי, אירע בעת שהיה כלוא על ידי הק.ג.ב. באשמת שווא. שלוש שנים ישב בצינוק אפל עד למשפטו. ביום הדין, כשהובל לאולם בית המשפט, ידע שאמו וכלתו טניה יהיו נוכחות.

המשפט היה תפור מראש. מוקף שומרים שהסתירוהו מעיני משפחתו, הבין יולי שאין לו מה להפסיד. הוא דחף את השומרים וצעק לעבר אמו וכלתו: "כמה? - כשידע שימים אלו הם ימי חנוכה אך לא ידע איזה יום בדיוק. כלתו הספיקה לסמן לו בשתי אצבעותיה שזהו הלילה השני.

יולי מסיים את סיפורו: "בכל פעם שאני רואה את המספר 2 - אני נזכר בשני נרות חנוכה".

זהו הרעיון העומד מאחורי השיר "אחד מי יודע": כשאדם רגיל רואה את הספרה "1", הוא רואה רק מספר. אבל אצל יהודי צריך לראות בכל דבר את ההקשר היהודי: "אחד" - "אלוקינו שבשמים". "שניים" - "לוחות הברית". "שמונה" - "ימי מילה". "עשר" - "הדברות".

המספרים אינם רק דרך לארגן דברים, עבורנו - כל מספר הוא חלק מהסיפור היהודי.

אחד מי יודע – ב'

המהרי"ד מבעלז הסביר פעם את הטעם לאמירת פזמון "אחד מי יודע" במשל יפה:

אם נשאל איש עשיר כמה הוא "שווה", סביר להניח שלא יאהב את השאלה ולא יחשוף כמה כסף ורכוש יש לו. אבל אם נתפוס אותו במצב רוח מרומם, אחרי כמה כוסיות משקה, אז הוא עשוי לספר ולשתף אותנו בעושרו הרב, כמאמר חז"ל "נכנס יין יצא סוד".

כך גם עם ישראל - גבירים גדולים אנחנו, עשירים בנכסים רוחניים רבים. אך כדרכו של אדם אמיד, לא תמיד נשמח למנות אחד לאחד את כל עושרנו. אנחנו מסתפקים באמירות כלליות כמו "אשרינו מה טוב חלקנו", ולפעמים נכנסים קצת לפרטים.

ברוב ימות השנה יהודי לא נמצא במצב של "נכנס יין". מתי שותה יהודי יין? בקידוש מסתפקים בשתיית רוב הכוס ולא כולה. גם בפורים אפשר לקיים "עד דלא ידע" בשינה (כפי שכותב הרמ"א). אולם בליל הסדר של פסח, חובה על כל אחד לשתות ארבעה כוסות, ואז בעל כורחו "משנכנס יין יצא סוד". כך נפתח הסוגר שעל פיו, והוא משבח ומונה את אוצרותיו: "אחד אני יודע", "שניים אני יודע", וכך הלאה. כלומר, אוצר זה יש בידי, אוצר פלוני יש בידי - "אחד אלוקינו שבשמים ובארץ", "שני לוחות הברית"...

נשאלת השאלה: וכי כל מה שמנוי בפזמון נחשב כ"אוצרות יהודיים"? מה כל כך מיוחד ב"תשעה ירחי לידה" שאנו מונים בין אוצרותינו הגדולים?

התשובה נמצאת בדברי הגמרא במסכת נידה: "דרש רבי שמלאי: למה הוולד דומה במעי אמו? לפנקס שמקופל ומונח... ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו... ומלמדים אותו את כל התורה כולה..."

מעלה מיוחדת זו של לימוד כל התורה בבטן האם שייכת רק לוולד יהודי. לכן מובן מדוע אנו מונים את "תשעה ירחי לידה" בין הדברים שעם ישראל משתבח בהם - אלו ימי טובה שבהם אדם זוכה לאור הגנוז ולאורה של תורה. כפי שמבואר בחסידות, רק בכוח התורה שלמד בבטן אמו יכול יהודי ללמוד ולהבין את התורה לאחר לידתו.

שיר השירים - א'

מנהג קדוש נוהגים רבים בליל התקדש החג, לאחר עריכת הסדר ושתיית ארבע כוסות, לקרוא את מגילת שיר השירים. הרבנית חנה ע"ה סיפרה על בעלה, רבי לוי יצחק, אביו של הרב, שהיה מסתגר בחדרו וקורא את המגילה בדבקות, עד שדמעותיו היו מעוררות בכי גם בנפשות העומדים מעבר לדלת.

שיר השירים מגולל סיפור אהבה בין "דוד ורעיה", המבטא את היחס שבין הקב"ה לכנסת ישראל. הקב"ה - הדוד המייחל, ועם ישראל - הרעיה הנכספת. כל המגילה מתארת את החיפוש העמוק ביניהם.

פרק ה' פותח בפסוק "אני ישנה ולבי ער". מבאר הרבי כי זהו משל לגלות, כשעם ישראל שקוע בשינה רוחנית. הישן מאבד בעיקר את חושי הראייה והשמיעה - כך בגלות אין היהודי רואה את השגחת ה' ושואל "איה מקום כבודו", ואינו שומע את קול ה' בחייו.

הגלות משולה ללילה אפל בו אין רואים דרך, דלת או חלון. היהודי "ממשש באפילה", אובד בערפל הרוחני, מחפש דרך ואינו מוצא.

"קול דודי דופק, פתחי לי" - הקב"ה דופק בלב היהודי, מבקש: "פתחי לי", ולו סדק קטן, הראה תנועה כלשהי ליהדותך.

אך הרעיה עונה: "פשטתי את כתנתי, איככה אלבשנה. רחצתי רגלי, איככה אטנפם". התורה דומה ללחם - כשאדם אוכלו נעשה דם ובשר מבשרו. כך לימוד התורה - נעשה חלק מזהותו והאדם מזדהה עם אמיתותיה.

המצוות נמשלו לבגדים המגלים את מהות האדם - כרופא בחלוקו והשופט בגלימתו. יהודי המניח תפילין מתאחד באותם רגעים עם בוראו, וכל הרואהו מכיר בזהותו היהודית.

טוען היהודי: "פשטתי כותנתי איככה אלבשנה" - כה רחקתי עד ששכחתי איך ללבוש בגדים אלו, ואף לא לימדוני מעולם על תפילין וטלית. ישנם שאפילו סדר פסח לא ראו בבית אבא, ומנותקים לגמרי מהמסורת - איך יפתחו דלת כשהדוד דופק?

אך הקב"ה אינו מתייאש - "דודי שלח ידו מן החור", הקב"ה ברוב אהבתו ליהודי, עושה נקב במחיצת הברזל המפרידה בין ישראל לאביהם שבשמים, ומגלה אהבה כה גדולה עד ש"מעני המו עלי", מעורר ביהודי געגועים ליהדות שאינו מכירה.

דרך אותו נקב קטן בלב היהודי, הקב"ה מאיר אהבתו הגדולה, וזה מעורר געגועים גם בלב הרחוק ביותר, עד שגם הוא מחפש סדר פסח להצטרף אליו.

שיר השירים - ב'

מנהג קריאת שיר השירים בפסח, בעיקר בליל הסדר השני או בשבת חול המועד, נפוץ בקהילות רבות אף שאינו מנהג חב"ד.

התנ"ך כולל חמש מגילות הקשורות לחגים: אסתר בפורים, איכה בתשעה באב, רות בשבועות, קהלת בסוכות, ושיר השירים בפסח. הספר כתוב כסיפור אהבה בין בני זוג.

בתחילת תקופת בית שני התנהל ויכוח האם לכלול את שיר השירים בכתבי הקודש. רבים מחכמי ישראל סברו שספר המתאר אהבה בין בני זוג אינו מתאים לכתבי הקודש. הגמרא מספרת שאנשי כנסת הגדולה חששו ששלמה המלך סטה מדרך אבותיו בכותבו את הספר. באבות דרבי נתן מובא שבתחילה גנזו את הספר עד שאנשי כנסת הגדולה פירשו משמעותו העמוקה.

הוויכוח נמשך עד שרבי עקיבא קבע להלכה: "שאין כל העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים". רבי עקיבא הסביר שהספר הוא משל על הקשר והאהבה בין הקב"ה לכנסת ישראל, ולא על אהבה בין איש ואישה.

הקשר בין עם ישראל לקב"ה מתואר בתורה בדרכים שונות - כקשר בין אב לבן, עבד למלך ("אבינו מלכנו"), ובשיר השירים - כקשר בין איש ואישה.

המגילה מתארת את ההשתוקקות בין בני הזוג. ברגע המכריע, כשהדוד דופק בדלת והרעיה מתעצלת לקום, וכשהיא מתעוררת - הוא כבר נעלם: "דודי חמק עבר... קראתיו ולא ענני". זוהי החמצה גורלית.

בשונה מסיפורי אהבה רגילים, שיר השירים מסתיים באמצע החיפוש: "ברח דודי... על הרי בשמים". דוגמה לתופעה זו ניתן למצוא אצל חסידים שהתגעגעו לרבי שלהם - מי שגר רחוק השתוקק לראותו וניצל כל הזדמנות, בעוד הקרובים אליו לא התרגשו כל כך. החסידים כינו זאת: "ארום דעם ים איז טרוקען" - סביב הים החול יבש.

המשמעות העמוקה היא שהקב"ה רוצה שתמיד תבער בנו אהבה "כרשפי אש", וזה מתאפשר רק כשמתגעגעים אליו. מהות עבודת ה' היא החיפוש, המאמץ והכמיהה: "צמאה לך נפשי...".

חד גדיא

"חד גדיא" - כולנו מכירים את הפיוט האהוב על הגדי שאבא קנה בשני זוזים, ואיך החתול אכלו, והכלב נשך את החתול, והמקל הכה את הכלב, והאש שרפה את המקל, והמים כיבו את האש, והשור שתה את המים, והשוחט שחט את השור. ואז נקודת המפנה - מלאך המוות שחט את השוחט, והקב"ה שחט למלאך המוות. כל אחד קיבל את גמולו.

(בסידורי חב"ד הפיוט אינו מופיע, והרבי מציין בשיחה: "אף שאין אומרים פיוט זה בדיבור, ישנו כל העניין בשלימותו ואדרבא..." (התוועדויות תשמ"ז ח"ב ע' 689))

נשאלת השאלה: מה מבקש הפיוט הזה ללמדנו?

במבט שטחי, המסר הוא שיש "בעל הבית לבירה זו" ושאין דבר מקרי בעולם. אך לשם כך כבר יש לנו פסוקים רבים, מאמרי חז"ל וסיפורים חסידיים שמלמדים שהכל בהשגחה פרטית. מוכרח להיות שיש בשיר זה עומק נוסף.

ישנם המפרשים כי הפיוט מספר את סיפור גלות וגאולת מצרים מראשיתו ועד סופו בדרך משל:

הגדי - מסמל את יוסף הצדיק. כאשר אחי יוסף מכרוהו כעבד למצרים, מספרת התורה: "ויקחו את כתונת יוסף וישחטו גדי עזים ויטבלו את הכתונת בדם."

האבא - הוא יעקב אבינו שנתן לבנו יוסף כתונת במשקל "שני סלעים מילת".

החתול - חיה טורפת האורבת לטרפה, היא מסמלת את אחי יוסף שכאשר "נפל" לידיהם "טרפו" אותו ומכרוהו לעבד. "בלעו" אותו, כמובא ברש"י שבנימין קרא לבנו "בלע" על שם אחיו יוסף "שנבלע בין האומות".

הכלב - מסמל את מצרים. ביציאת מצרים נאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו" - המצרים (הכלבים) לא הפריעו לעם ישראל בצאתם ממצרים. בגלות מצרים "הכלב" נשך את "החתול" - את עם ישראל, צאצאי האחים שמכרו את יוסף.

המקל - זהו מטה האלוקים, שבו הכה משה את "הכלב" - מצרים בעשר מכות.

האש - מסמלת את מתן תורה, כנאמר: "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש". האש "שרפה" את המקל - מתן תורה היה כה אדיר עד שהמכות והניסים שקדמו לו התגמדו לעומתו. דווקא מעמד הר סיני אישר את מנהיגותו של משה, כדברי הרמב"ם: "שהמאמין ע"פ האותות יש בלבו דופי . . ובמה האמינו בו? שענינו ראו . . האש הקולות והלפידים . . והקול מדבר אליו...".

המים - מסמלים את התורה עצמה, כנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" ומבואר בתניא: "ולכן נמשלה התורה למים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבודה...". המים "כיבו" את האש - לימוד התורה היומיומי הנצחי גדול ממעמד מתן תורה שהיה אירוע חד-פעמי. "מי" התורה מחיים אותנו.

השור - מזכיר את חטא העגל, כמובא בתהלים: "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב". השור "שתה את המים" - חטא העגל כמעט ביטל את התורה, כששבר משה את הלוחות. אלמלא רחמי ה' ונתינת לוחות שניים, חטא העגל היה מבטל את השפעת התורה חלילה.

השוחט - זהו משה רבינו שירד מהר סיני, שבר את הלוחות ושרף את העגל וטחנו לעפר. הוא "שחט" את העגל, ובכך הציל את הגדי - עם ישראל.

מלאך המוות - שחט את השוחט. משה רבינו, למרות רצונו העז ותפילותיו הרבות, לא זכה להיכנס לארץ ישראל ומת במדבר.

הקב"ה - בליל הסדר, אחרי שהכנו כוס לאליהו הנביא מבשר הגאולה ופתחנו בפניו את הדלת, אנו מצפים שיבוא הקב"ה וישחט את מלאך המוות, כשיתקיים היעוד "ובלע המוות לנצח" בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

מלתא דבדיחותא – לא כל הצודק צודק

בסלונים היה חסיד שוטה שהיה מציק לכולם בענייני שמים וארץ. שאל אותו רבי אייזל: "למה אתה עושה את זה?"

השיב החסיד: "הרי כוונתי לשם שמים!"

הקשה רבי אייזל: "אם תתעמק בפיוט 'חד גדיא', תמצא שכולם צודקים: צדק הכלב שנשך את החתול הטורף, צדקה האש ששרפה את המקל שהכה את הכלב הצודק, וצדק השור ששתה את המים שכיבו את האש הצודקת, וצדק מלאך המוות שהרג את השוחט ששחט את השור הצודק... אז למה הקב"ה הכה את מלאך המוות?"

וסיכם רבי אייזל: "מכאן למדנו שאפילו מי שצודק, לא צריך לפגוע באחרים."

חסל סידור פסח

בחב"ד אין נוהגים לאומרו, וכפתגמו הידוע של אדמוה"ז שליל הסדר לא נגמר. להנוהגים לאומרו, מסיימים במילים "ופדויים לציון בריתה".

מסופר שפעם שרו אצל רבי דוד מטאלנע ע"ה את הזמר הנ"ל, ובדיוק נכנס חיל יהודי ששירת בצבא הצאר הרוסי, והיה רחוק מענייני תומ"צ, כשנכנס ושמע את התיבות

"פדויים לציון ברינה", נתחלפה לו המילה 'פדויים' למילה דומה בשפה הרוסית 'פאיידום', שמשמעותה היא להמשיך לנסוע וללכת באומץ ובתוקף, ואותו חייל התלהב מאוד בשומעו זאת, וצעק שוב ושוב 'פאיידום לציון ברינה'.

הרה"ק מטאלנא נהנה מאוד מכך, ומאז תמיד כשהיו שרים הזמר הנ"ל היו חוזרים ואומרים 'פאיידום לציון ברינה' - להמשיך וללכת בתוקף ובשמחה עד שנגיע לציון ברינה.

ויה"ר שנזכה עוד השנה לראות את הרבי עורך את הסדר, בבית המקדש השלישי, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים.

